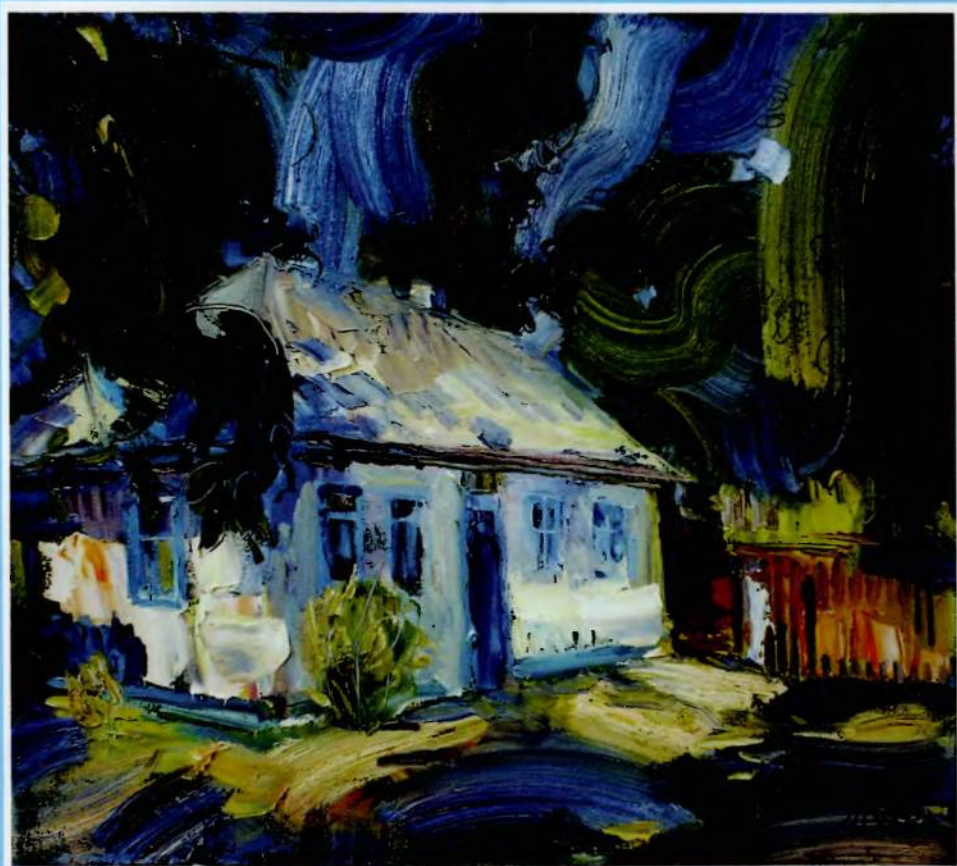

ДУКЛЯ

№ 5 2008

літературно-мистецький
та публіцистичний жур-
нал. Видає Спілка укра-
їнських письменників
Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok
ukrajinských
spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

Realizované s finančnou
podporou MK SR
- program Kultúra
národnostných menšín 2008

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОґАНИК,
ПРОКІП КОЛІСНИК,
ГАННА КОЦУР,
МИРОСЛАВ ІЛЮК.

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
120 крон (€ 3,98).

Адреса редакції:
080 01 Prešov,
ul. Požiarnická 17

Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 051/7725 061

Objednávky na predplatné prijíma každá
pošta a doručovateľ Slovenskej pošty.
Objednávky do zahraničia vybavuje
Slovenská pošta, a.s., Stredisko pred-
platného tlače, Námestie slobody 27,
810 05 Bratislava 15,
e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk

ЗМІСТ

Федір Потушняк	
Добірка поезії	2
Ілля Галайда	
Заглянути у сад поезії	10
Іван Яцканин	
Канарейка	15
Душан Мітана	
Підставлена шия	18
Марек Гласко	
Вікно	24
Юрій Покальчук	
Таксі-блюз	26
Дмитро Павличко	
Тривожить і болить	36
Любомир Фелдек	
«Його поезія – над рікою часу» калиновий міст»	40
Микола Мушинка	
В Острозькій академії про українське шкільництво Східної Словаччини	43
Юрій Бача	
Рада української молоді – прояв життєздатності української молоді ЧССР	45
Микола Мушинка	
Першу з 15 книжок він опублікував у Пряшеві	59
Михайло Качалуба	
Добірка віршів	71
Микола Неврлий	
Любов славетних письменників	77
Микола Мушинка	
Найвизначніша праця про українських переселенців з Галичини в колишній Югославії	80
Ігор Трач	
Із циклу «Печалі Замкової Гори»	84
Ладислав Пушкар	
Осиротіла палітра Юрія Кресили	87
Прокіп Колісник	
П'ятий мистецький пленер в Поташні і «подорож на Схід»	87

ПОЕЗІЯ

Федір ПОТУШНЯК

ЧАС

Часе – ти пустота!
Ушир, увись, удаль, униз
Одна пустиня безконечна...

Ось я стою
Без точки і опори
В твоїй тиші затрачена краплина...

Хвилину «я» – я є собою,
Ось тут, ось тут
Все моє «я» до тебе відпливає
Та все ж я є!

І видумав я, Час, тебе – о божество! –
Перед яким я стою на колінах,
І кричу: «Час є вічність безконечна,
А я ніщо...»
Так хочеться мені, щоб було щось –
Ти тінь моя,
Тебе я творю,
Щоби кланятися тобі,
А скрізь
нічого
і нічого...

ТИШИНА ПЛОЩІ В МІСТІ

Вчорашній день, як гвізд забитий в плоті,
Карета снів на площаді стоїть,
Як стовпи, німі стоять дороги.
Вежа самотня храму, як палець монаха,
Вказує вгору високо із амвона.
Човен гріхів по річці вдаль пливе.
Фонтан, вголена дівоча груди над струєю
на п'єдесталі.
Старезне місто.
Немає геть людей,
Без почту вийшов король давно
Шукать воронячі гнізда в лісі.

МАЛЕНЬКА ПТАШКА

Три червоні скали стали серед поля
І подорожні проходили, стояли і пішли.
Що за червоні скали?
Що за піщана пустінь?

Тут десь в скалі в гнізді
Мала червона самотня пташка,
А це ніхто не знає,
Не відає.

МІСЯЧНА НІЧ

Над полем місячний розлетівсь пух,
В дзвони златні дзвонить знов душа моя
У храмі Самоти, ясної ночі.
Всі відійшли – душа моя і розум –
У дальню прощу.
Лиш зістав глибокий сон,
Слуга забутих ступенів на сходах,
Що в висі і в діл ідуть...

В самотній десь печері вснула темінь,
І царство поезії на хвилю
Над світом владу свою укріпило...
Сторонник твій я є, царівно красна...
В душі моїй, як травка, проростає
Твоє бажання.

А ніч така глибока, чародійна!
Я хочу, щоби ніч лиш була ніччю
В цей тайний час.
Пливуть лебеді на ріці у далі,
Щезають в далях – стали непомітні,
Навіки зникли...
Згасають вогники над містом,
Були – минули, відійшли навіки
У вічність!
(А слово це лиш повторяти можу –
Воно не має антитези).
Боги, боги, і ви лиш небуттям нам стали –
Порожні храми в місячному світлі.
А дальину моє покрило слово,
Вселенна мудра –
Пусті сади, що діти їх померли...
(Такі хрупкі цвітинки, сині очка
Із мудрістю і вогниками життя).
Це сповідь грішника у нетрах лісу, в скалах,

Загублений скупого гріш в камінні,
Зелена пляшка у забутій студні,
Задумливість моху під старезним дубом,
Скло окуляра, що не має ока,
Мої друзі у ніч крихку і ніжну.

Ти підійшла у срібному убранні
І рукавицю простягнула білу.
«Ходи у ніч», – сказала, очі
Любов'ю дихали.
Не бачив в очах такої іще любові,
Холодної і тихої, як осінь...

Сіренький вогник – тайна задушевність,
Що в вік діточий опустивсь мій віддих,
З грудей моїх крик, тайний і прозорий,
Як гомін мертвий, обізвався в полі...
Рука холодна, чутна стариною...
На тілі місяць зморщеним відбився,
Душі діткнувся струн – і я був у полоні
Любові вищої, неземної любові.
Пішли ми полем під ліском по нивах
В поля далекі... Господь білі скали
Обсипав всі перниковим намистом –
То іній був – осінній перший іній...
(А я його, здається, і не бачив).
І тут в печеру ми ввійшли, що була під скалою,
Самітня зяяла у скельному підніжжі,
Кругом пустиня, а стопи людської
Тут вже не було, так здаєсь, століття...
О як тяжка ця загибель підземна.
Тягар землі тут так виразно чуєш
Й тишу мертву...

Людині жити важко, де немає барви.
А зміна барви є прапочин всього:
До руху звикли ми –
Він є життя,
В просторі він є сонце,
У серці – усмішка,
І ледовінь нас оповила кріпко,
Та ледовінь дальних віків, де завтра-нині
Часу не є, де і «життя» немає...

І ми до себе притулились кріпко,
Щоби тепла захоронити цятку,
Щоб в серці рух не станув в цю хвилину
(В годиннику живе він як можливість,

Тут він – одна безконечна вічність).
Ні, не вдалось смерть нам побороти:
Вікова студінь скоро все забрала,
Хоч ми до себе так тулились кріпко.
Відвічний холод в царстві – своя дійсність,
А ми були щось просте й незвичайне...

Його рука таємна нас споїла,
Споїла смертю в віковінню туги,
Зв'язавши все зимовим мертвим часом.
(Це в людським слові є невимовним)
І так з'єднані стали ми навіки.
(В понятті час, не в нашім розумінні)
І ця любов була така таємнича,
Любов сердець, що вже відчули осінь.
Що їхні скроні покриває іній.
Любов така – сказати це не можна
Словами нашими і викрикнуть чуттям...
Вона була, як серце скал глибоких,
Вона була, як кусок з бездни льоду,
Вона була, як той пісок глибинний,
Вона була, як холод в ніч залізу,
Вона була, як серцевінь кристалів,
Що смерті символом нам стала,
Вона була, як перла скла прозора
На дні студенім бурі-океану.
Амеби серце було би вулканом
В порівнянні з цим холодом печери,
І ця любов для нас була велика,
Що ми, здаєсь, нічого й не бажали,
Лише цього холодного диткніння.
Усе було і ні, мов сон якийсь глибокий,
Та дійсністю, хоч мертвим, був тут навіть холод,
Що протилежне всьому розумінню...

На двох кінцях – час і простір стоїть:
Тепло і холод – полюси далекі.
Земля здригнулась близістю вулкана,
Скала зломалась, і в ледовій кризі
Наверх ми вийшли.
І знову сонце! Сонце! Далеч! Ниви!
І біль, як стріли, серце пробуждає.
О чом не вічна була та хвилина!
Я бачу твої очі й скроні сиві,
Близну зору, рук невидимі рами.
Все це у серці, як далекий спомин
Ідей холодних, їх німе пізнання...

Душа моя мов зробилась наново.
О! Це було глибоче пізнання!
Любов холодна.
Я навіки
Носити хочу в серці цю хвилину,
І ми пішли в сади осінні в горах...
У серці крига снігу, що ламалась,
Зламалась таки – тхнуло пустовінню,

Я почав тікати. І було так на серці, мов у
печері лід ламаєсь. Стужі, і бачиш світло,
що приходить з ночі.
Моя душа розтала й розплилася. Я став матерією
її, що на вагах і міряють, і носять...
Потім пішов я полями-лугами.
Магічне світло, місяць сіяв в іній,
І думав я про яблуко самотнє,
У жовтім листі сховане на горах,
Що залишилось там одне-однісіньке,
Й вікна на білих хатах,
Вікно маленьке на пустій пивниці –
Усе пропало, тінь поезії висока
І дійсність... Пустка... Тиша без значіння...

Свою я дочку повстрічав у полі,
Ішла рум'яним яблуком по стежці
Під горами, сади де в іній білий
Потонули.
Вона мене підхопила під руку
І повела додому на спочинок...
Спи, старина!
Тобі спочити треба –
Осінній холод проникає в кості
І холодін в студену кров вливаєсь.
Говорять милі очі,
Я думав – є перша прапричина,
Що з холоду ці кості сотворила
По всіх законах вищої науки.
Й пішла сама, бо тяжко при старому
Тій юності, розлитому горінню...
І я в своїй комірчині і думав
Про срібні сни, про іній над полями,
Над горами,
Про птаха в лісі,
Що чорний сам зникає в чорну темінь,
Й про кість, що гнити у землі не хоче...

Й кінець усього...
Нема кінця – нема і початку,
А є лиш теперішність,

І холод, холод, холод кості
І тих кристалів дивні переливи...
І ще щось в далі... вмерло, що навіки...
І віра моя, як іржа зникає...

Твоїх очей живий ще бачу холод,
Живий, холодний з царства смерті.
Та що за смертю?..
О, це воно!
Не знаю, що сказати,
І ловлю вогник... хвилю... миготіння...

По-своєму віднині вірю в вічність
(Те вже не те, що було позавчора) –
За гранню смерті є ще щось такеє.
Пізнати його я і не хочу...
Воно щось є... Так я повірив в вічність.

СТАРИЙ СОЛДАТ

Старий солдат
з дальних світів
додому повернув
На костурах
І впав на шлях
О те пізнання глибоких рідних піль
Його змінило в небуття...
Хто знав що в бур'янах отих
Цвіте чарівна квітка що часу не знає
Одне лиш завтра
– Змінилось сонце в золоту руду
– Живе жолудь ще в корені старім
– Човни плывуть по річці п'яній взад
– У водоспад туманів пустота
– А хатка рідна спузи куча сіра
– Холодний піт на шибці споминів в вікні
– І чад бажань у комині старім...
Кінь-вечір
При стежці зацвіли слова
Камінчик збирає промінь як мала дитина
В старому потоці
Гора змагається з горою
Солом'яне із піль дивиться око...

І на одній нозі
Він як лист старий із вітром
Щезає знову в вічність...

ПІВДЕНЬ

Копита конів вгрузли в далечінь
На петлі час нерушимо висить
Душа умерла каменів старих
Дівчат купаєсь ряд
О рибні тіла
О ікс краси
Над парком висить сонце як
морозивого парасоля біла. Чорний продавець
Має уста у виді «а»

Глибінь води невимірима
Нерушимість годин поглинула вічність

Як душа вогкого тіла
Оголеного дня
Усмішки солодкого півдня

Віки над світом з історії листків
Мов мурашки
Я бачив десь тії дні
Та спогад мій давно помер
Його убили дійсності слова

Ніколи тіло вілх не має повних форм
Тінь Афродіти в образі старому
Одна лиш риса
Одна стріла очей
Із студні п'є воду тишина
Самітний камінь на дні моря
Довірливе шептання билинок
Зелений мрак на образі старому
В обличчі днів
стид душ
Тяга землі
Тополі вниз ідуть
Переді мною ти
У ланцюгах замовкла вічність
Сон мамонта прикований до скал
Як в своє «я»
Знайти загадок Ключ
Очі очі горять
У всіх висот є своя глибина
Каміння в морі плаче по висотах

А птах летить
та він не є стріла
Мої мислі облетіли Океан
Вернулися
На дубові сухому
І плачуть
Пустота їх прилягла
Тим тягарем що тягнесь в безконечність

Громи за річкою
День за комином сушитися –
Старого лісу
Слякить, слякить, слякить.

І ти зросла, як гріб, в строкатому кафтані
Царівна лісу.

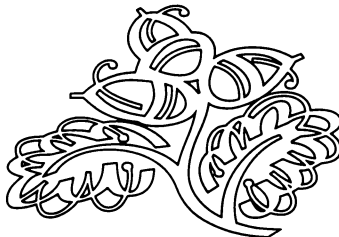

Зима. Заходить сонце у заграву,
В дуби старі змиг промінь у димі,
І хмурість сходу киває зимі,
І день, як птах, сідає у облаву...

В душі моїй знов перший стих жевріє,
Про перший сніг – я пишу білий сніг,
Мій дух низивсь – у льоту ізнеміг,
Ти вже не діва, золота надіє...

Сьогодні чув я таємничі кроки,
Уже моїй не повернутись весні –
Я жив завжди у золотому сні,
І думи мої все були глибокі...

Впрягайте коні – мчатись в безконечність!
Сам йду вмирати в великий храм богів...
Сьогодні я відчув, що час dospів,
І струни в лірі сам пірву сердечні.

ЗАГЛЯНУТИ У САД ПОЕЗІЇ

Поет Федір Михайлович Потушняк (1910-1960) свого часу у рукописній збірці поезій «Сонцедзвін», проводячи майже жартівливу розмову з Творцем світу у циклі віршів «Тривога», наводить і такі слова: «Поетів сад – о скільки тут дерев! – Я посадив свою тут деревину (Яка тут тиш... лиш сплеск води і мев...), Я віддихну в садові на хвилину... О Господи, яка краса, в саду!...»

Думається нам, що видатний літературознавець Дмитро Михайлович Федака виходив якраз із цих слів та машинописної збірки поета «Мій сад», коли жив думками видати поетичну, за обсягом величезну, спадщину поета під назвою: «Федір Потушняк. «Мій сад». Поезії та драми (Ужгород, ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007, 576 стор.), щоб наблизити сучасному читачеві ту посажену поетом «деревину», але також і всю красу його поетичного саду. Дмитрові Федаці належить упорядкування, підготовка текстів, передмова «Творчі овиди Федора Потушняка», ґрунтовні примітки до окремих збірок поета та редагування книги. Благородний почин Дмитра Михайловича Федаки, який заслуговує глибокої пошани майже напередодні, коли ми, я впевнений, у 2010 році відмітимо соту річницю народження поета та 50-ліття з дня передчасного відходу із життя.

Образно кажучи, щоб глибше зайти у сад поезії Федора Потушняка, необхідно звернути увагу і на передмову професора Лідії Голомб до вибраного з лірики поета «У таємничому дивосвіті слова» у книзі: «Потушняк Федір. Хвилини вічності: Лірика» (Ужгород, Гражда-Карпати, 2000. – 177 с.). У вибраній ліриці дослідниця на академічному рівні послідовно від збірки до

збірки детально розкрила суть загадковості поетичного світу поета, цвітіння й дозрівання його саду поезії, його картин-символів, прасову народних міфів тощо, не залучивши у поле зору ліро-епічні поеми автора, які вона розглянула пізніше у Науковому збірнику – «Українська поезія Закарпаття ХХ століття» (Ужгород, 2004). Вже на самому початку своєї передмови вона пише: «Лірична поезія Федора Потушняка, довгі роки замовчувана й фактично невідома сучасному читачеві, – явище в літературі Закарпаття унікальне і неповторне», бо, як наведено на сторінці після титульного листа, «лірика Потушняка належить до елітарної поезії й на рівні буденної свідомості не сприймається. Даремна річ – нарікати на те, що вона не зрозуміла. Така пое-

зія не піддається «розшифровуванню», раціоналістичному витлумаченню, а сприймається через сугестивне навіювання інтуїцією, суголосною вібрацією нервів, відповідною психологічною настроєністю, належно розвинутим естетичним чуттям. Вона вимагає від читача певного обов'язкового рівня літературної освіченості та духовної культури».

На початку дозволимо собі увійти у сад поезії Федора Потушняка слідами Дмитра Федаки, його передмовою до книги «Творчі овиди Федора Потушняка». Він проведе нас складними шляхами життя і творчості поета – неординарної, цільної особистості Закарпаття та всієї України, яка зосередила в собі всю енергію та праоснову світогляду карпатського роду.

Дослідник життя і творчості Федора Потушняка – Дмитро Федака – доводить, що Потушняк – «натура від природи і виховання творча, позначена дивовижною широтою зацікавлень», що він «увійшов в історію рідного краю та України як видатний культурно-освітній діяч – вчений-історик (археолог та етнолог-народознавець), фольклорист, філософ, журналіст, викладач-доцент вищої школи, письменник-прозаїк, поет та драматург». Як упорядник книжки Дмитро Федака «доносить до читача-сучасника й призабуту друковану, та переважно досі недруковану поетичну спадщину автора, уперше виносить на читацький суд його драматургію» – віршовані драми: «Лавина», «Жаби», «Покора», «Трагедія людини», «Гомункулус» та дві драми, написані прозою («Голод» та «Казка» – п'єска для дітей). Крім того, Дмитро Федака залучив у вибране «Мій сад» і переклади поета із світової поезії: з англійської – Едгара Алана По, Вілліама Бордфорда, Персі Біша Шеллі; з німецької – Гергардта Шумана; з французької – Поля Верлена, Альберта Де Муссета; з угорської – Шандора Петефі, Лайоша Міссурай-Круга. Зі всього бачити, що, як кажуть, Господь поцілував душу поета, нагородивши його творчу натуру великим талантом і стійким характером, який був чітко спрямований серцем і розумом на пошуки, на проникненню у своєрідну духовну культуру народу, що набувалася століттями й не загубилася в інонаціональному середовищі. Як формувався цей складний характер поета? Дмитро Федака веде нас у село Осій, де батько майбутнього поета на зароблені гроші в США «збудував у видолінку Синявки добробутну домівку – вільготне родинне вогнище, яке зігріло своїм теплом і вивело у широкий світ чотирьох синів-соколів... У цій домівці з вікнами на Синявку Федір набував невмирущої життєвої сили, тут формувався його світогляд і перші поетичні спроби», сюди він завжди повертався з далеких доріг, звідси він подався у берегівську гімназію, яку закінчив у 1930 році й одразу ж поступив на філософський факультет Карлового університету в Празі, де, як пише Дмитро Федака, «поглиблено вивчав українську та зарубіжну класичну літературу, українську мову та український фольклор, спрагло знайомився з творчістю сучасних європейських письменників – неоромантиків, символістів, сюрреалістів», додаймо – й імажиністів чи празьких поетистів, щоб теоретично бути підготованим творити справжню цінну поезію, стати самим собою із своїм неповторним поетичним стилем у поетичних наснагах тодішнього Закарпаття, коли вся культурна Європа була охоплена фрейдистськими снами та психоаналізом, процесами модернізації універсального культу мистецтва, позачасовим характером творчості, мистецтвом для мистецтва. Це не

могло не впливати на молодого вдумливого поета-філософа, який написав вже другу збірку поезій і між тим уважно слухав лекції видатних професорів і наполегливо вивчав університетські курси з багатьох дисциплін, щоб оволодіти дев'ятьма європейськими мовами та розширити коло знань, особливо з філософії для більш глибокого осмислення життя.

Після закінчення 4-річного курсу, навчався далі три роки, щоб скласти іспити та захистити докторську дисертацію, але напружена політична ситуація в Європі, особливо події 1938-1939 років, перекреслили всі його плани і він змушений був вернутись додому. Першого березня 1939 року його призывали в армію і відправили у Брно на офіцерські курси, а 15 березня Німеччина вже окупувала Чехію і Моравію. Невдовзі окупаційні власті його – військовополоненого погнали під Берлін у трудовий табір. Тільки восени він вернувся у рідне село окупованого угорськими властями Закарпаття. Тут він займався етнографічними дослідженнями в селі та околицях, а згодом і майже всього Закарпаття. Весною 1940 р. переїхав до Великого Бичкова. Влітку одружився на дочці господаря, в якого жив на квартирі, Ганні Руснак. Дякуючи товаришеві Миколі Лелекачу, восени 1941 року він, як пише Дмитро Федака, «влаштувався на роботу в Подкарпатское общество наук в Ужгороді. Тут він працював до 20 травня 1944 року, коли був мобілізований до угорської армії й відправлений на східний фронт...».

На східному фронті поет не брав участі в боях (був писарем 45-го піхотного полку). Там він вів підпільно щоденник, який згодом ліг в основу повісті «Смерть положила мені руку на плече». Тринадцятого серпня цього ж року вдалось йому перейти лінію фронту біля міста Богородчани й здатися в полон. Далі, як наводить Дмитро Михайлович Федака, «уже як радянський військовополонений перебував до 25 листопада у таборі в околицях Івано-Франківська – тоді на звернення до органів НКВС близьких товаришів-закарпатців, урядовців Закарпатської України Петра Лінтура та Івана Керчі, з якими раніше випадково зустрівся на залізничній станції тодішнього Станіслава, яку відбудовував, був звільнений з табору і переведений на роботу секретарем в контору тамтешнього «Заготзерна»... Після полону 31 березня 1945 р. Федір Потушняк подався на журналістські хліби і майже цілий рік працював завідуючим відділом культури та побуту в обласній газеті «Закарпатская Украина», а з лютого 1946-го – старшим викладачем, невдовзі, з 5 червня 1947-го і до останніх своїх днів, доцентом кафедри загальної історії Ужгородського державного університету. 1946 року його прийнято в Спілку письменників України, і він став одним з фундаторів її Закарпатської обласної організації».

Тут розігралась нова голгофа поета, якого не вдалося загнати у прокрустове ложе соціалістичного реалізму. Почалися систематичні інтриги та звинувачення поета у неіснуючих гріхах (космополітизмі, містицизмі, песимізмі, ідеалізмі, українському буржуазному націоналізмі тощо) з боку партійних органів Закарпаття, колег по роботі (всіх Яремчуків, Межбергів і Вольфсонів) та керівництва обласної письменницької організації. В даному випадку дослідник творчості Федора Михайловича Потушняка повів себе філософськи мудро, коли не назвав тут поіменно конкретних носіїв зла, бо ще не час, бо ще не вимерла, бо ще живуча чорна «зависть тайная», «зло-

ба открытая». Цькування тривало, як пише далі автор передмови до книги «Мій сад», до самої смерті і виносилося на шпальта преси, на велелюдні і менш людні зібрання, кулуари. Не скупилися при тому на міцні вислови типу «писанина Потушняка перегукується з фашистською маячню Геббельса і Салаші (Закарпатська Україна – 1947. – 16 лип.)». Хай буде сказано словами Пушкіна:

И толковала чернь тупая:
«Зачем так звучно он поет?
Напрасно ухо поражая,
К какой он цели нас ведет?
О чем бренчит? чему нас учит?»
(«Поэт и толпа»)

І придумали, і поставили клеймо на Потушнякову всебічну обдарованість сміхотворний термін «буржуазна ерудиція». Між іншим, немало на той час в тамтешньому дусі дісталось поетові за його «декадентську писанину, за містику, песимізм, вишукану форму без якого-небудь ідейного змісту» та ще й іншим закарпатцям (Зореславу, М. Поповичу, Августину Волошину) на сторінках *Антології закарпатоукраїнської поезії (XVI ст. – 1945 р.)* у передмові «Поети зелених Карпат», у примітках та коментарях Олени Рудловчак та Василя Микитаса («Поети Закарпаття». XVI ст. – 1945 р., Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1965)... «Останньою краплею отрути, як пише далі Дмитро Федака, була спроба зробити його (тобто Потушняка. – І. Г.) натхненником сфабрикованої гебістами антирадянської групи студентів-істориків, над якими 11 лютого 1960 року відбулося судилище». Допити за допитами в партійних органах, надумані звинувачення, погрози за погрозами... напружені нерви... і серце не витримало. Після тривожних нічних болів, як наводить Дмитро Федака, «він сам пішов 10 лютого вранці до лікарні... Важкий сердечний напад лікарі елітної медичної установи сприйняли як гостре шлункове отруєння, і через два дні при невідповідному лікуванні із вживанням величезної кількості мінеральної води за два тижні до свого п'ятдесятиліття, 12 лютого 1960 року великий трудівник відійшов у Вічність». Збулось лихе пророцтво поета, коли наприкінці 1959 року написав такі рядки:

Сьогодні чую я таємні кроки,
Уже мой не повернутись весні –
Я жив завжди у золотому сні,
І думи мої всі були глибокі...

Впрягайте коні – мчатись в безконечність!
Сам йду вмирать в великий храм богів...
Сьогодні я відчув, що час доспів
І струни в лірі сам пірву сердечні.

(«Зима. Заходить сонце у заграву...»)

Далі Дмитро Федака знайомить нас з Потушняком-науковцем, якому належить понад триста публікацій, ще далі з Потушняком-прозаїком, якого «художні набутки прозаїка позначені синтезом народної міфології, вірувань

та звичаєвості з неоромантичним демократизмом і лаконічністю вислову, ритмічністю густої образності текстів, властивою імажинізму, психоаналітичним заглибленням у феномен людського духу».

До такого виразного висновку дійшов Дмитро Михайлович Федака, характеризуючи і величезну поетичну спадщину поета. У книзі «Мій сад» вміщено 533 вірші та 11 закінчених ліро-епічних поем: «Хатка та млинок», «Спляча царівна», «Хатка», «Вуглекоп», «Іван», «Вовки», «Невідомий», «Золоте ягнятко», «Подорож в ночі», «Пісня про найбільше щастя», «Пісня про великий смуток» та два уривки з поем – «Довгович» та «Павлович». Аналізуючи лірику Потушняка, дослідник доводить услід за Лідією Голомб, що Потушняк як «Антей Землі, тримався рідного ґрунту, культивуючи його повсякчас набутками світової цивілізації». Вже перші Потушнякові «Пори року» вражають поетичною мовою, м'якою пластикою словесного пейзажного малюнка чи стану душі, не по роках зрілою художньою філософією з романтичною символікою», бо поет ще на початку поетичної творчості поставив перед собою мету «побачити свій світ в калейдоскопі вселюдської поетичної культури»... добитися власного поетичного виразу... та притім не втратити контакт зі своїм ґрунтом». Звідси випливає, Потушняк, як каже Дмитро Федака, збагатив ліричний струмінь поезії увібраною з молоком матері персоніфікацією природи (що так ще живуча й притаманна слов'янській душі. – І. Г.), містичним та міфологічним уявленнями про світ в собі і світ навколишній, які ще були тоді вагомою часткою духовності батька, матері, селян, а вже відтак й поетикою символізму (чи то Поля Верлена, чи Ол. Блока, або Макс. Волошина. – І. Г.), Фрейдовою теорією снів і психоаналізу з її увагою до підсвідомого, вагомими відкриттями «Маніфесту сюрреалізму» Бретона. Поспіль сюрреалістичні поезії збірок «Кристали» та «Терези вічності», як і філігранно відточені кілька цілком сюрреалістичних віршів, створених поетом в останній рік життя, можна вважати з українській літературі й передтечею Драчового «ножа в сонці». Додаймо, що поет своєю поезією піднявся високо на Говерлу і там у дотику з небом, по-філософському осмисливши вічний колобіг життя і смерті, створив у поетичному розумінні свій міфосвіт у поєднанні дійсного й легендарного світів, свою неповторну, вражаючу асоціативно-символістську образність лише йому властиву на народному ґрунті Закарпаття. Вона замкнута у строго форму традиційно ритмічно римованого віршування (часто перевантаженого інверсіями), а потім через білий та вільний вірш аж розкутого верлібру. До цього вела його незламна душа, щоб з цієї вершини розсипати по віршах перлини народного духу, свої птиці-мрії про людське щастя і любов до рідної землі, що напоїла його чудодійним поетичним словом.

Заглянути у поетичний сад Федора Михайловича Потушняка «Мій сад», підготований Дмитром Михайловичем Федакою, значить не пройти по ньому випадковим туристом і швидко оглянути білі хатини, тополі, дуби чи буки, полонини, з яких збігають отари овець до річок води напиться, відчувати дзвін кіс косарів, але й уважно заглянути у всі закутини прекрасної душі поета, якому безперечно й без сумнівів належить достойне місце не лише в історії української культури, але й у світовій поезії.

Ілля ГАЛАЙДА

Іван ЯЦКАНИН

Канарейка

«Нам вот все представляется вечность как идея, которую понять нельзя, что-то огромное, огромное! Да почему же непременно огромное? И вдруг, вместо всего этого, представьте себе, будет там одна комнатка, да вроде деревенской бани, закоптелая, а по всем углам пауки, и вот и вся вечность. Мне, знаете, в этом роде иногда мерещится».

(Ф. М. Достоевский: «Преступление и наказание»)

Воля. Що воно таке? Вибрати шлях, куди заманеться? Іти, куди очі поведуть... Не ті вже роки, та й ноги не такі вже й слухняні. Ну, куди? У той, чи, може, інший бік? А що там, га? Хто кого чекає?..

Вартовий біля коричневої брами в'язниці мовчки, без усіляких церемоній відчинив її, Володя пройшов нею, ніби й нічого особливого не сталося – на нього ніхто по той бік неволі, на вулиці не чекав – жодна жива душа, ні машина, що і повезла б його подальше від цього клятого місця.

Вулиця безлюдна, ніби навмисне.

Куди ж піти?!

Місто він, правда, знав, але й воно за довгих шість років змінило своє обличчя, бо ж і він себе у дзеркалі дедалі менше впізнавав... Зараз у його нутрі запанувала така пустка, така безвихідь й розгубленість, що краще було сидіти й сидіти... за ґратами... Оновлені фасади старих будинків створювали дивну бутафорію. Нагадували торт найкращих кольорів, яким по-справжньому не посмакуєш. Куди вибиратися?.. Не було такої дилеми, як коли, допустимо, вийшов з хати і на короткий час не знав, куди розігнатися.

Безлюдне, порожнє місто цієї суботньої пори нічого не пропонувало. Нарешті вирішив почимчикувати його старими вузькими вулицями, де дикий хміль вештається по іржавих дротяних плотах, щоб з висоти глянути у щільно зачинене вікно. Тут також багато чого змінилося, хоч ці вулички раніше пропонували незабутню атмосферу, нині нагадували скоріш розгубленого парубка, який так довго чепурився до дівки, аж та знайшла іншого.

Впізнав. Цей будинок таким і залишився, як його запам'ятав, хоч і його причепурили, однак він дихнув на нього з такою ж приязністю, що не міг не зупинитись. Раніше йому здавалося, що цей височезний будинок помирає, якось дивно згорбився, підупав, а тепер ніби знову ожив, виструнчився. Ніяк не міг згадатись, що тут раніше було, мабуть, тому його і тягне до дверей, але насамперед треба зразу ж з хідника вузенькими східцями спуститися вниз, щоб постукати у двері. Втім, стукати не треба було, бо двері й самі то відчинялись, то зачинялись, а над ними дзвеніли малесенькі мідні дзвіночки, які то запрошували, то ввічливо прощалися з тими, хто туди заходив-виходив. Тепер він згадав, що й раніше тут була затишна кав'ярня. Сядеш біля вікна, не бачиш вулиці, тільки чуєш, як тіпають каблучки по хіднику.

«Канарейка» – так хтось назвав цю невеличку кав'ярню. Пташечку, правда, вона не нагадує, скоріш клітку, з якої важко втекти.

Наважився.

Дрібні мідні дзвіночки збентежено задзвеніли, і перше, що йому впало у вічі – велика, до стіни прибита клітка, а в ній з бильця на бильце поскакувала-попурхувала канарейка, то щось дзьобнувши, то намагаючись заспівати, але й замовкала.

– Що вам?

Запитання його здивувало. Опритомнів, перестав розглядати пташечку, клітку і вгадувати, хто старший – канарейка чи клітка.

– Мені? – перевівши погляд, не повірив. – Ти? – запитав замість того, щоб наразті замовити щось.

– Я, – вона відповіла точно так, ніби лише вчора були разом. – Пам'ятаєш? Впізнав? – запитала й тут же забула, чого ж вона перед ним, і чого ж він тут перед нею.

Він ще раз глянув на канарейку, потім на неї. Аж здригнувся, колишня красуня нагадувала скоріш висушену сливу. Пригадав, як рвав спілі сливи – шкірка була гладенька, розкішна, аж тріщала від соку – і відрами разом з бабусею несли їх у сушню. Потім у глибоких корзинах несли їх додому – висушені сливи стали геть зморшкуватими.

Вона стояла перед ним уся в чорному. Волосся – сиве, хоч надто помітною була спроба наблизити його до руського, однак з-під восково-жовтих пасем проступала сиваста тирса і псувала усе...

– Коньяк. Сто грам. І канапки, – замовив і обвів поглядом кав'ярню – нікого, крім нього тут не було.

Це не була кав'ярня, на якій би її власник робив великий бізнес. Напевно, це була така собі забавка, аби комусь замилити очі.

Він пильніше розглядав стіни зі старими фотографіями міста, не оминаючи золотої клітки.

Вона принесла замовлення й присіла біля нього.

– Пригадуєш ще? – запитала так таємниче, ніби його відповідь мала нагадати колишні їхні зустрічі.

– Ти думаєш, що у мене амнезія?... – почав, як завжди, коли жартував, щоб наразті й вона пригадала, з ким має справу. – Ти чому в чорному, га? Може, за мною сумуєш?

Тут же відчув, що перегнув, швидко поклав гроші на стіл і хотів попрощатися.

Зупинила його, опустивши свою руку на його плече. Рука була легесенька-легесенька, ніби не рука, а канарейка сіла на його плече.

– Федора вже нема, і Дашеньку взяв із собою, – її рука на його плечах ставала дедалі важчою.

– Як? – змігся тільки на словечко, проковтнувши щось занадто гіркувате.

– Автокатастрофа... – вона вже давно забрала руку з його плеча, а він і не ворухнувся, оте місце ще постійно пекло, ніби лишилась там якась жарина, яка з кожним її подихом дедалі розпалюється... – А ти? – запитала, хоч і сама не могла второпати, чому їй зараз треба про нього щось знати. Правда, не бачила його вже років двадцять, але його не бракувало їй... Мабуть, пригадала давнє – без нього мозаїка її життя не була б сповна цілісною...

– Що я... я один... – глянувши на дно чарки, відчув навколо себе дивний холод, – навіть канарейка забилася у куток клітки, мовчить собі, сховавши дзьобик у пір'ячко. – Я саме з льоху вийшов. Відсидів своє...

Запанувала така тиша, що від напруги навіть електричні лампочки заблимали. Тиша була настільки промовистою, що усі слова виявились зайвими.

– А тепер куди?... – запитала і нетерпляче чекала відповіді.

У клітці знову ожила канарейка, напрочуд легенько змахнула крильцями, злетіла на бильце, що було ближче до людей.

– Не знаю. Тут мене нічого і ніхто не держить. Напевно, піду туди, де мене не знають, і я нікого не знаю.

– Людей боїшся? – між тим вона йому знову налила коньяку, щоб освіжити розмову. – Деякі починають усе спочатку.

– Блуд! – він майже вискочив зі стільця, рукою зачепив чарчину, та вистояла. – Нічого не буває спочатку, завжди щось було перед тим. Будинки будують на зеленій луці. Знайди для життя таку луку. Тобі здається, що ось-ось знайшов, підійдеш ближче, глянеш – а там прірва, дебря, хащі...

– А може б, ми разом? Пригадуєш, як нам разом було? – вона знову ніжно поклала свою руку на його плече. Він оглянувся й жажнувся – «Смертка, – подумав, – вже мене забирає...»

– Усе могло бути інакше, – він дивився на неї, йому здавалось, що її лице міняється – то стає «смерткою», то дівчиною, про яку вона постійно натякала отим своїм: «Пам'ятаєш... пригадуєш...»

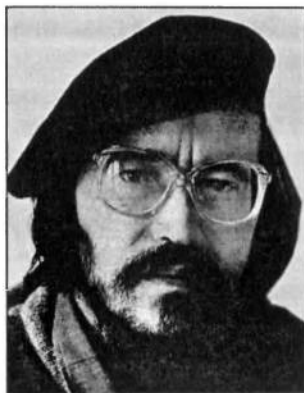
Він вийшов з п'ятьми на цей білий світ, щоб багато чого забути, а вона своє гуде...

Вона дивилась туди, де нічого не було – ні його, ні канарейки. Він знову глянув на неї, в голові промайнуло: «А що ж такого вона може мені запропонувати, га?»

– Справді, куди підеш? – запитала так, ніби він вже її, адже йому нема куди діватись.

Він мовчав, тільки широко розкинув руки, бо ж у його руках нічого не було...

Підставлена шия

Хтось його ззаду по-дружньому поплескав по лівому плечу, та коли оглянувся, нікого не побачив. Ще перед тим, як почує добросердечний сміх, не бачить чоловіка, який приховався праворуч за його спиною і лівою рукою вдарив його по плечу. Він не хоче псувати настрої, але цей дружній жест вважає насильним, оскільки позбавляє його можливості йти своєю дорогою після звичного привітання – «здоров». Ні. Напевно, докторкнувся б його почуттів, які проявляє так спонтанно. Він зрозумів, що повинен зупинитися, навіть бачить, що цей другий простягає до нього руку, і він, наперекір своєму наміру, робить те саме. Обоє потрясають руками. Моєму протагоністу це здається комічним, і йому спадає на думку, що цей другий, напевно, випив. Тверезий чоловік прецінь не може робити такий цирк. – Як живеш? – говорить другий мужчина, і він нахилиється, наближає ніс до рота, але не відчуває запаху алкоголю, лише гнилий зуб чи гнійне запалення мигдалини й запах сигарети. – Добре, – відповідає автоматично й мобілізує усі свої духовні сили, щоб міг протистояти дальшому запитанню. Другий мужчина кладе у вуста сигарету, витягує сірники, отож і відчуваємо паузу, яка настала у розмові, як мовчазний виклик: тепер черга за тобою. Почуває себе винуватим перед ним, інтенсивно роздумує, що має сказати, але нічого не приходить у голову. Щоб приховати свою розгубленість (під пазухами відчуває потіння), швидко витягує сірники, хоче випередити мужчину, думаючи, що його купить, віддячиться за його дружній жест, і ніхто з них не залишиться в боргу, і він зможе продовжувати дивитися у вітрини магазинів. Нервує, сірник падає з рук, замість того, щоб дістати інший, зігнувся і шукає його на асфальтовому хіднику з ямками від каблуків. Сірник застиг з голівкою у затихаючій слині незнайомого курця.

Тепер збагнув свою помилку, але вже запізно. Коли підводився, почув чиркання, засичало полум'я. Знає, що усе пропало – можливість емансипації зникла, і йому здається, що з обличчя мужчины, який випускає дим правим кутиком рота, а очі у нього примружені, прочитає вирок. Він усвідомлює свою провину. Рукою витирає спітніле чоло і нарешті приходять на думку слова: – А ти? – каже, хоча добре знає, що це лише безнадійна спроба реабілітації. Краще б тут же відвернувся і побрів далі, але не хотів ще щось додавати більше до своєї провини. Крім того, несподівана відповідь мужчины: – Гарзд, пішли пити пиво, – породжує у нього питання: відійти зразу чи аж за мить?, яке стає безпредметним. Він ще нав'язливо боронить своє право на власний вибір, тому й каже: – Пішов би, але замало часу, – правда,

звучить це досить непереконливо, бо мужчина його обіймає за плечі і тоді йому стає ясно, що здає свої позиції.

Покірно йде за ним, можна сказати, ідуть обнявшись. Зупиняється і витягує сигарету. Я добре знаю, що це тільки ніби непомітний привід, який йому уможливає позбутися чужої руки на плечі. Другий мужчина, який не передчуває підлості мого протагоніста, довірливо простягає руку із своєю запаленою сигаретою, прикладає до його сигарети, яка легесенько колишеться між зубами, причому пальцем доторкається кісточки його пальців. Він змушений був подякувати, кивнувши головою.

Оце, напевно, ота легендарна крапля, бо відчуває, що обстановка вже перейшла за межі терпіння. Або йому дасть по морді, або перед ним вибачиться. У цьому побачив напис із синіх скляних трубок «АНТИКВАРІАТ» і хапається його як рятівної розв'язки, яка йому заважає здійснити прийняте рішення, хоча сам добре знає, що це не може бути розв'язанням, оскільки приходить зовні; це може бути тільки вирок. Задовго перед тим, як вирішив ударити його або попросити вибачення, я знав, що до цього не дійде, вступає у свою совість, але це пізнання у нього не нове й не виглядає гнітючим; це лише проста констатація. – Зачекай, подивлюсь, чи тут чогось немає, – говорить швидко і правою ногою спирається на виступ перед вітриною. Палить, рукою, спираючись на коліно, підпирає бороду і туго роздумує, як властиво звати цього чоловіка, який стоїть біля нього з руками у кишенях. – По суті нічого там немає, – говорить мужчина і продовжує: – Найліпше читає наша бабуса. Ти бачив її фантастичне збільшувальне скло? Кладає його аж на самісінький папір, і очі аж на ньому. Сліпа як кріт, але трішечки ще бачить. Завжди мене просить, щоб я для неї вибрав гарні книги. Знаю, які їй подобаються, п'ять-шість, і завжди їх поперемінно пропоную. Кожну вже перечитала п'ятдесят разів, постійно їх розхвалює. Ніби усі дуже захоплюючі.

Мій протагоніст усвідомлює собі, що зараз мусить щось сказати, дивиться у вітрину, бачить кілька тоненьких брошурних видань Платона, саме торкнувся поглядом спини якоїсь книги Бальзака, але перш ніж встигне прочитати назву, почне заважати раптова буря нутроців: Переповнений живіт чітко вимагає свого. Швидко відриває погляд від книжки, але поблизу ніякого туалету нема. – До холери, де тут найближчий туалет, – промовляє вголос, але скоріше тільки так для себе. Раптом приходить в голову думка – університетська бібліотека. Імпульсом стає візуальне сприйняття, бо ж досить пройти десять кроків і зайти у велику відкриту браму. Вже хоче рушити туди, аж раптом й оця неочікувана можливість втечі зникає. – Що? Сюди, – штовхає його друг. Він повернувся і навпроти бачить «Кафе у Міхала». Коли прямує до дверей, думає, що це і йому самому могло впасти в голову. За спиною відчуває друга і починає вірити в долю. Кожної хвилини він йому дедалі більше зобов'язаний. Нема куди втекти від нього. Чатує на нього розмова з ним, і не можна її позбутися. Як добре йому було одному блукати вулицями, дивитись на людей, чути уривки розмов, радіти зі сприймання дрібниць. Дуже любить дивитися, як у точно визначеному просторі рухаються незнайомі люди.

– Поки що замовлю пиво, – говорить друг і прямує до вільного столика біля вішалки. Мій протагоніст киває головою й дрібними, але швидкими кроками йде вуличкою поміж столиками до дверей. Пройде прихожою з умивальниками та дзеркалами і без того, щоб подивитись на себе у декому з них, входить в один із чотирьох відділів. Усе робить поспіхом, але добре завченими рухами прагне справитися з обстановкою.

Коли зникає плюскіт, на обличчі з'являється вираз почуття полегшення, яке не минає й після виявлення, що скринька для туалетного паперу порожня. З надією, підживленою прожитим напіворгазмом, нишпорить по кишенях. Знаходить лише один квиток від трамвая, який поймає і кидає на долівку, вкриту засохлими слюнами, хоча перед отим коротким розмірковуванням дійшов висновку, що було б замало, якби випорожнив і коробку від сигарет, хоча вона й не дуже підходить своєю якістю. Ну, що ж, почнемо далше особисте посвідчення, нічого не вдієш – капітулянтськи витягує гаманець. У ньому сто двадцять три крони, посвідчення та членський квиток Союзу співпраці з армією. Після короткого вибору, встановивши якість і формат, вириває першого листа з ім'ям та відповідними даними, і робить прогалину у співпраці з армією.

Застібаючи штани, потяг ланцюжком, і вода з гуркотом несе його тотожність кудись далеко під землю, де зустрічається внутрішнє життя міста, туди, куди прямують усі шляхи до вічного спочинку.

Акуратно миє руки, пальцями розграбує волосся і з кількох позицій розглядає себе у дзеркалі.

Це ж він!

Це він?

Шукає якийсь таємний задній вихід. Даремно. Обов'язок спілкування чатує, і не можна його уникнути.

Відчиняє двері кав'ярні так, ніби ступив на першу сходинку риштування, на якому гарно виблискує гільйотина.

Вмить бачить підняту руку друга, яка йому киває.

Дорогою до столика пройшовся рукою по ширінці – мимовільний контроль. Раптом усвідомлює, що навколо зовсім зайняті столики, яких, йдучи, майже торкається, збентежено оглядається навколо себе. Зловив на собі погляд якоїсь жінки, з якої у пам'яті лишилась тільки велика кількість закрученого жмутом і приколотого шпильками волосся (напевно, штучне, подумав), жінка швидко опускає погляд, бачить її назелено підмальовані очі, ніби ними моргала целулоїдна лялька. Посміхається, і з цього можна догадуватись, що вона була свідком контролю ширінки. Одразу ж його охоплює бажання скинути її перуку, і голомоза жінка з зеленими очима, яка постала в уяві, його настільки заспокоює, що, коли її минає, тільки презирливо посміхається.

– Що ти там так довго робив? – усміхається друг.

– Срав, – відповів, і друг погоджується, витираючи з вуст піну.

Якщо і випадково сказав це слово в очікуванні, що його образить, насправді він

помилився. Була це вочевидь відповідь, якої той чекав, діалог міг розпочатися.

Мій протагоніст хапає в руку орошений стакан, нахилиє голову, пиво добре охолоджене. Бачу, що у нього мокрий ніс. Стакан кладе на круглу паперову тацю, зворотню стороною долоні стирає піну з верхньої губи і кінчика носа. У стакані вже лише половина пива, в нижній частині на зволоженому склі, на тлі золотистого кольору, бачу відбиток пальця. Підкочує штани й шкрябається за литку лівої ноги. На шкірі, зарослій густими чорними волосинами, залишаються червоні смуги.

– Ну, як, ще з нею думаєш зустрічатися? – запитує чоловік і дивиться йому прямо у вічі, брови насуپлені, чоло поскладане у глибокі зморшки. – Ну, – каже і бере сигарету з коробки друга.

– Справді? – здається, його друг приємно здивований, опускає брови і раптом я помітив, що чоло у нього зовсім гладеньке. Мій протагоніст бере сірники, але друг його випереджає, і тоді він знову змушений, кивнувши головою, подякувати. – Поки що це мене влаштовує.

– Ага, поки що? – звучить це якось погрозово. – Отже, думаєш її залишити, га?

Здається, що з якоїсь незрозумілої причини бажає собі, щоб мій протагоніст сказав «ні». Чого ж його не потішити? Мій протагоніст зовсім радий, що вміє отак зв'язно імпровізувати.

– Я знаю, може, й ні. У ліжку вона зовсім окей.

Цокнуть стаканами, коли вип'ють, другий і каже:

– Я зразу ж знав, що з тобою можна поговорити.

– Ти був на футболі? – мій протагоніст активно включається у розмову.

– Ні. А ти?

– І я.

– Що сьогодні?

– Як що? Нічого.

– Який день?

– Середа.

– Тоді ж не п'ятниця.

– Чому?

– Лише так.

Мовчать. Мій протагоніст трішечки розчарований, що сьогодні середа. Йому здавалось, що п'ятниця. Почалась дегенерація, думає розстроєно. Отак помилитися! Давно таке не траплялось. Не хоче вголос поширювати свою теорію про поодинокую атмосферу кожного дня. У четвер кульмінує хаос посеред тижня, перед четвергом відчуваєш, як росте, збільшується хаос, після четверга усе повільно заспокоюється від втоми, у неділю уже відчуваєш атмосферу спокою сьомого дня. Дегенерую, бігме, дегенерую, отак помилитись.

– Бабуся про тебе питала, – каже друг.

– Справді? Передавай їй вітання.

– Гаразд. Вона зрадіє. Та, я не знаю, яка вона в ліжку, але любить тебе.

– Бабуся?

- Дурень. Добре знаєш, про кого йдеться. Насправді тебе любить.
 - Дурниця. Це би мене прикро вразило.
 - Факт? Саме тому я тебе й зупинив. Якби це була правда, я б тобі морду набив.
 - Що кажеш?
 - Що ти на неї наплював. Я ж їй казав, що усе зовсім інакше.
 - Чому ж мені на неї наплювати?
 - Отож. Я ж тобі кажу, вона непоганої вдачі.
 - Вип'ємо ще пиво?
 - Певна річ. І якусь чарчину.
 - Не знаю. У мене лишилось двадцять крон, – брешемо, бо дальшу випивку вважаємо дальшим кільцем ланцюга, яким нас прив'язує до себе.
 - Забудь. Я розрахаюсь.
 - Не дурій.
 - Знаєш, я радий, що воно так виходить. Вона ж моя сестра. Аж занадто чутлива. Могла б собі щось вчинити.
- Зразу пролунав ніжний ностальгійний звук, як з горла сентиментальної кішки. Друг зніяковіло крутнувся на стільці і крадькома зиркав на присутніх. Мій протагоніст аж тепер собі усвідомив, що мимовільно перднув. По спині у нього мурашки забігали, але, коли глянув на друга, посміхнувся.
- Дуже було чути? – питає друг.
 - Ні, – заспокоює його, – я навіть зразу й не зауважив. Слухай, – говорить і підіймає п'ятку у черевіку. Коли її повільно опускає, стиснене повітря відтворює подібний звуковий ефект, що звучить для мого протагоніста, як музика з небес, бо відчув можливість зламу, можливість позбутися зверхності друга. Оцим тебе притисну до стінки, роздумує мій протагоніст. На щастя, ти мартир, інакше ти не взяв би на себе мій гріх. Я завжди твердив, що усіх мартирів слід поставити чолом до стінки і для достовірності виголити їм потилицю, щоб не минути цілі, але віднині вже цього не скажу. Світ би зразу став сумнішим.
 - Не ображайся, – каже друг і помалу втихомирюється. – Ніяк не второпаю, як це могло статися?
 - Це нічого, ти ж не хочеш, щоб тобі ребро витиснуло. І так це був тільки уривок...
 - Справді не гніваєшся на мене?
 - Облиши це. Можливо, це я рипнув черевіком, щоб налякати тебе. Але у цьому приміщенні є один кут, в якому чути все, що говориться при сусідніх столах. Отака жорстока архітектонічна розв'язка.
 - Справді? – другу знову стало моторошно, і він непомітно зазирає у куток, де сидять двоє чоловіків з двома жінками. – Думаєш, що вони почули?
 - Не знаю. Гадаю, що ні. Це би була неприємність. Прошу вас, – друг звертається до офіціантки. – Ще два пива і два шток.
 - Шток ні. Від штоку у мене такий присмак, як після мила.
 - Тоді що?

– Грузинський коньяк у вас є?

– Так.

– Один шток і грузинський коньяк, – каже друг.

– Ще й пива.

Офіціантка на знак згоди кивнула головою, на срібну тацю висипає зміст попільнички, збирає порожні стакани і білою скатертинкою витирає стіл. Коли вже відходить, друг дивиться на її ноги й поблажливо киває головою.

– Кажали, що хочеш навчатися. А не застарий ти? Отак хоча б заробиш.

– Ще не знаю.

– Ремонтники непогано живуть. Коли й закінчиш машинобудівний, не заробиш стільки, як зараз.

– Які ремонтники?

– Ну, ремонтники.

– Ремонтники?

– Ремонтники.

– Я ж працюю в редакції.

– Не зли мене. Ти ж Петер Горський, ні?

– Здається, ні. Але можна це перевірити, – говорить мій протагоніст і витягає свій паспорт. – Бачиш, у мене зовсім інше ім'я, – показує пальцем і вибачливо знизує плечима.

– Але ти дуже подібний на нього.

Мій протагоніст втомлений, але щасливий. Помилка остаточно позбавить його зверхності іншої людини. Зараз може взяти попільничку і кинути йому в обличчя, може його звинуватити з гомо сексуальності. Звичайно, він цього не зробить, але відчуття його теперішніх можливостей є достатньою сатисфакцією.

– Отже, тобі повезло. Я ж міг тобі без пояснень набити морду, ти б і не знав, що я помилився, – каже чоловік.

Відчуваємо його зухвале намагання зберегти свою панівну позицію. Напевно, усвідомлює собі, що із-за його помилки обстановка змінилася. Здається, він ще хоче, щоб йому подякувати, що він нам не набив морду. Але тепер ми зі свого боку не можемо вже допустити жодної помилки.

Мовчимо.

Мовчимо, як глухонімі.

Тільки жести: чоловік витягує із задньої кишені гребінь і чеше волосся. Мовчимо.

Чоловік встає, кидає на стіл п'ять крон і каже: – Ну, я пішов. Вибачай, – не дивиться нам у вічі, уткнувши погляд на голубу стіну за нами. – Нічого. Буває, – вибачаю йому, тим і завершую остаточно його поразку.

Офіціантка приносить два пива й два коньяки. Зрозуміло, що я змушений написати, аби уникнути довгого, досадного, вимогливого та зайвого пояснення.

Зі словацької переклав

Іван Яцканин

Вікно

Мене майже ніхто не відвідує, вже кілька років живу один у тому ж самому брудному й негарному будинку біля однієї з бічних вулиць нашого міста. У вікно моєї кімнати ніколи не заглядає місяць, ніколи звідти не видно неба і зірок; можна дивитись тільки на шмат подвір'я й на протилежну дуже високу стіну іншого будинку, почасти оброслу диким виноградом. Там дві вікна, з часом я дійшов висновку, що в одному мешкає обивальник, в другому – якесь молоде подружжя з дитиною; час від часу я бачив світлу голівку цієї дитини, але й досі не знаю, чи це був хлопець, чи дівчинка, опісля я дізнався, що дитина померла. І зовсім втратив бажання дивитися на протилежну стіну; коли я усвідомив, що вже ніколи не побачу дитини, тоді до мене дійшло, якою насправді огидною є ця стіна.

Дуже рідко відвідував мене один службовець з другого поверху, я ж мешкав на першому. Був це один з тих добросердечних свинтусів, в устах яких навіть прокляття звучить зовсім безвинно, і їм навіть не стає соромно; вони кожної хвилини копають нас у коліно, і, примруживши око, запитують: «Ну, як? Сподобалось вам? Чудово, правда?» Спочатку я не переносив цього чоловіка і його любострасних розповідей. Попри все здавався мені гидотним і дурним; навіть з певною приємністю я собі думав, що з його дотепностей сміялися хіба за короля Гороха. Але потім він перестав мене дратувати, навіть став для мене потрібним, бо я зрозумів, що той чоловік, який мешкає на другому поверсі, є таким же нещасним і самотнім, як і я на першому поверсі. Задумав я зробити для нього якусь приємність: з великим трудом вивчив кілька дотепів, і коли він до мене зайшов – я їх повторив для нього. Пам'ятаю, що він мовчав і цього вечора не промовив ні словечка. Та й перестав мене відвідувати.

Справді, не знаю, чому.

Перед моїм вікном росла акація. Дерево було старе і висохло: пригадую, що останньої весни цвіла тільки одна гілка. Тоді я вперше побачив цього хлопця: я сидів біля вікна і якоїсь миті побачив руду голову, що намагається заглянути у мою кімнату. Спочатку я налякався, але згодом зрозумів, що це голівка дитини, і вирішив чекати. Я дивився, затамував подих; бідняга хотів заглянути трохи далі, але не міг видряпатися. Тоді я почав розмірковувати: «Допомогти йому? Запитати, чого він хоче?» Але після того я налякався: мені зійшло на думку, що міг би знеохотити і сполохати його.

Наступного післяобіддя я знову зауважив, що власник рудої голови хоче видряпатися і заглянути у мою кімнату. Напевно, був дуже малий і не міг здійснити те, що забажав. Тоді я вирішив виглянути і побачив його; так, був це, очевидно, невеличкий, дуже смішний руденький хлопчина, але зате у нього на боці був могутній палаш: пам'ятаю, що це мене здивувало – у такого малого хлопця такий великий палаш. Я наважився і гукнув до нього:

– Гей, малий!

Оглянувся, та побіг далі. А я зі смутком подумав, що сполохав його і він, напевно, вже не захоче сюди заглядати. Все було інакше; ввечері я знову побачив руду голівку, навіть, трохи вище, ніж раніше. Тоді я, нарешті, зрозумів, що його так притягує: картина на моїй стіні. Це був нікчемний богомаз, який представив морську битву: кораблі з розтросченими вітрилами, спінені хвилі, оті, які спричинили руйнацію корабля і щось подібне. Малий дивився на цю картину з подвір'я і бачив лише трішечки, отже, вершечки щогл і небо справжнього кольору, на яке незнайомий маляр не жалкував фарби. Я вирішив допомогти хлопчику, і коли появився увечері, зненацька нахилив голову і гукнув до нього:

– Хочеш побачити мою картину, правда?

Хвилину на мене дивився, потім проковтнув слину і мужньо відповів:

– Так.

Я подав йому руку, він присів на підвіконник зі спритністю мавпочки: пригадую коротенький блиск захоплення в його очах – пильно водив поглядом по моїй кімнаті.

Я бачив, як гасне захоплення на його лиці. Він посмутнів, став серйознішим, геть зосередженим, ніби за той час, як сидів на підвіконні, прибуло йому багато років і журби. Дуже довго мовчав, потім сказав:

– Усюди однаково.

– Так. Усюди однаково, – була моя відповідь.

– Ніде не є інакше?

– Ні.

– А якщо далеко-далеко звідси? Також однаково?

– Так. Там такі самі кімнати. У всьому світі такі ж самі кімнати. Світ – це, власне, кілька таких кімнат.

– Я ще побачу, – сказав хлопець.

Зіскочив і побіг. Наступного дня я повернувся додому пізніше. Перше, що я побачив, увійшовши в кімнату, був предмет, який лежав під вікном. Я підняв його; це був той палаш, який викликав моє здивування.

Але хлопчик вже ніколи більше не заглянув до мене.

**З польської переклав
Іван Яцканин**

Юрій ПОКАЛЬЧУК

З України надійшла сумна звістка. Помер український письменник Юрій Покальчук. Народився 29 січня 1941 р. у м. Кременець на Тернопільщині. 1959 – вступив до Луцького педінституту, перевівся у Ленінградський університет, на факультет східної філософії, закінчив його 1965-го року. 1976 – став членом Спілки письменників України, 1994-1998 – керівник закордонного відділу СПУ, 1997-2000 – президент Асоціації українських письменників, 2000-2002 – член Національної ради з питань телебачення і радіомовлення.

Автор 27 книжок, найвідоміші серед них: «Те, що на споді», «Окружна дорога», «Таксі-блюз». Знав одинадцять мов, перекладав твори Ернеста Гемінґвея, Артура Рембо, Жоржі Амаду, Хорхе Луї Боргеса, Хуліо Кортасара. Читав лекції в університетах Великобританії, США, Канади, Аргентини, Бразилії, Португалії, Іспанії, Польщі та Росії.

Твори Ю. Покальчука перекладені англійською, іспанською, німецькою, польською, угорською та іншими мовами.

ТАКСІ-БЛЮЗ

Власне можна було б уже й закінчувати на сьогодні. Як на суботній вечір, то більш-менш Сергій своє заробив. Ще якогось одного пасажир підчепити на порядну відстань, бажано в напрямку дому, вже бодай би хоч на Лівий берег, і було б досить. Навіть і зараз вже можна було б вертати додому. Але нині він не квапився.

З голови не йшли Вірині слова – що ти заробляєш, як ми живемо – подивись! Ледве на життя стає. А ти сам вже ні про що не думаєш! Сів за кермо і гаразд! Чи це все, чого ти хотів у житті? А які ж були плани, які мрії?! Це все? Ось малий підросте – що ти йому скажеш? Що плюнув на все – перестав боротись і пішов за течією. Ти ж колись був ніби зіркою, сам казав – в інституті чи не найкращий. Люди ось беруться за якісь справи поважні, підприємства власні відкривають, бізнес вчать робити... А ти – в таксі, і все тут... Опустився. Квасиш з таксистами, і отак минають роки...

Він їй спершу щось ніби відповів, а потім замовк, одягся – і геть з хати. Вона ще щось йому кричала навздогін, але він уже того не чув.

Була правда в її словах, але була й гірка неправда. Бо таки заробляв він відносно непогано, як на нинішні часи, а що з його інженерування лишилися ріжки та ніжки і він втратив працю, як багато хто, бо завод просто закрили, то що мав робити. Добре, що й так крутиться.

Але щодо планів, щодо юнацьких мрій...

У кого вони здійснюються? У одиниць.

Щось в його одруженні чимдалі більше було негаразд, і він уже не раз думав після чергових домашніх розборок, чи не пора йому розлучитися й пожити спокійно, без оцих постійних проблем удома. Де й поділося за ці десять років колишнє кохання, куди щезли пристрасті і поцілунки, нічні розмови, яким, здавалося,

не було кінця, і які повнили обох відчуттям єдності і порозуміння. Ніби й не було такого, або це було не з ними. Матеріальні скрути, нічна праця, компанії друзів. Її все дратувало, і вона чимдалі більше виводила з себе Сергія. Що робити далі – він не знав. Але при першій нагоді з дому тікав. Гейби на волю.

Може, й він міг би якось, міг би шукати щось інше, але не стачило сил. Розчарування, втома від усього, що довкола, зневіра...

І все ж...

Теплінь літнього вечора була терпкою і задушною, дерева й будинки виглядали втомленими від денної спеки і довколишньої байдужості. Сергій сплюнув через вікно автомашини і поїхав на Хрещатик.

Молоденька миловида блондинка, що зупинила його таксі на Європейській площі, спершу подивилась на нього і, ніби в чомусь переконавшись, спитала, чи відвезе її у Бортничі. Сергій позирнув на неї, несамохіть відзначивши контраст між яскраво нафарбованими вустами і зовсім юним, гейби дещо наївним виразом обличчя, і спитав, чи в неї є гроші, бо такий шлях коштує чимало.

– Та є, – усміхнулась вона. – Ось подивіться, якщо не вірите. Небагато, але ста-
чить.

Вона показала гаманець з кількома десятками.

– Вибач, – сказав Сергій, – але час нині такий...

– Нічого, – сказала вона, – я розумію, поїхали!

Хвилин кілька їхали мовчки. Потім поточилась розмова.

– Звідки це ти в цій порі вертаєшся сама, та ще й так далеко?

– З дискотеки, – відповіла дівчина.

– Ого! А чого ж сама?

– День сьогодні такий випав. Не знайшлося того, хто би мене відвіз чи відпро-
вадив.

– А ти часто ходиш на дискотеку? І чому аж сюди?

– Бо мене тут, у центрі, ніхто не знає. Колись завела мене подруга першого
разу. Мені сподобалось. І я почала сюди згодом і сама вчашати.

– А що, не маєш сталого хлопця, якоїсь компанії?..

– Не маю. Бо хлопці мого віку – це дітвора. А зі старшими водитись настало –
вже якісь обов'язки, і то мало би бути інакше. А так – перебула з кимось, він собі
в один бік, я в інший, і ніхто нікому ніщо...

– Ти... з ними...

– Так. А що? Я ось потребую чоловіка, я хочу цього, але водночас не хочу себе
зв'язувати. Бо нема з ким. А на дискотеці – літо, тепло, вийшли ось тут на схи-
ли Дніпра, провели якусь годинку – і всі задоволені. Та не дивись на мене так, я
грошей не беру, я сама по собі. Я працюю в крамниці через день і щось трішки
заробляю, ну і ще ж є школа, треба якось і вчитись.

– Нічого собі. А скільки ж тобі років?

– В листопаді буде п'ятнадцять.

– Ого! І ти отак-от...

– А що отак-от? Ти ось коли почав?

– Я? Ну...

У школу-інтернат з математичним ухилом Сергій дістався з Луцька завдяки й
тому, що він справді виділявся своїми здібностями з-поміж інших, але й завдяки
старанням дядька, який мав у Києві доволі зв'язків.

Упродовж року він якось ужився в інтернатське шкільне життя, але найгіршими бували суботи й неділі, коли ті, хто мали родичів у Києві, вибирались до них, а підлітки, які не мали куди податись у Києві, сиділи в школі, що містилась далеко на околиці міста.

Сергій на загал раніше ніколи не мав близьких друзів. Але тут він несамохіть зблизився з білявим тонкостанним Васильком, з яким сидів за однією партою в класі, й у спальні вони згодом влаштувались так, що їхні ліжка стояли поруч.

Василько мав тоненький, ще досить дитячий голос і трохи скидався на дівчинку, був миловидий і якийсь ніби крихкий, і Сергій опікувався ним і боронив його від інших, за що товариш платив йому щирою відданістю і довірою.

Василько дуже гарно малював і радше мав схильності до цього, аніж до математики. Вчився він добре, але не блискуче, і позаяк був киянином, то Сергій не міг довго добрати, чому ж Василька з дому віддали до цього інтернату.

Згодом з'ясувалось, що мати у Василька акторка, що батьки його давно розійшлися і що у них доволі великий власний будинок біля Голосіївської площі над озером, і що взимку там живуть ще й дід з бабою, батьки його матері, яка часто їздить на гастролі, та ще й знімається в кіно, тому її часто нема вдома. Але з весною дід з бабою вибираються на дачу і сидять там аж до осені, і Василькові не було іншої ради, аніж йти в інтернат.

Одного разу Василько запросив Сергія відвідати його дім. Він розповідав матері про нього, і вона власне й запропонувала, аби Василько привів свого товариша до них.

Вони дісталися Василькового дому доволі швидко, і Сергій був уражений усім, що побачив.

Двоповерховий будинок виглядав для нього просто казкою. Невеличкий, але двоповерховий. Гарно, хоч і просто обставлений. Картини, книги, різні статуетки і забавки. Не хата, а музей.

Ось де він живе!

Але понад усе вразила його Василькова мама. Гарна блондинка, виглядала зовсім молодою, з чарівною усмішкою, теплим голосом і заворожливим поглядом, вона одразу ж, розцілувавши сина, обняла й Сергія, і тепло її тіла і запах приємних парфумів просто вдарили хлопця, і він зашарівся, хоч і не подавав виду.

Десь із годину вони провели, весело базікаючи про школу, про її гастролі, про все на світі, і врешті господарка, вочевидь маючи чудовий настрій, запропонувала хлопцям зробити шашлики. Вона мала все для цього приготоване у дворі будинку.

Треба було лиш розпалити вогонь і смажити м'ясо.

Коли м'ясо було вже на шампурах, вона попросила сина, аби той заопікувався м'ясом, а вона тим часом покаже гостеві будинок і розповість, що тут і звідки привезене з її численних подорожей.

Вони пішли будинком, і господарка розповідала, показуючи одне й інше, витягала фотографії і сувеніри, потім піднялися на другий поверх, вона обіймала час від часу Сергія за плечі, ніби жартома чи несамохіть, і його плечі напружувались під теніскою і м'язи враз напинались, і на тісних сходах вона поковзнулась, і він підхопив її, підтримуючи, його рука несамохіть ковзнула по її грудях, і тепла хвиля вдарила його, і вона повернулась і сказала, я так і думала, я зразу це відчула, і обняла його, притискаючись до нього всім тілом, і поцілувала

його в губи і притислась у цьому поцілункові так, що все напнулось у нього в його чоловічості, і за хвилину вони вже були в маленькій кімнаті на другому поверсі, вона напівлягла на ліжко, вкладаючи Сергія на себе, і вже сама розстібаючи його штани, і казала – не хвилюйся, він ще зовсім дитина, ти набагато доросліший, він нічого не знатиме, ну, ну... і... він спустив штани вже сам, і вона заголила спідницю, під нею нічого не було, і в наступну мить, ще тремтячи від усього, що ставалося з ним, він відчув її руку на своєму кінцеві, яка направляла його в річище, вже потрібне й жадане над усе, ще мить, і він був усередині, і вони почали рухатись, він тремтів від насолоди і блаженства, і ще, і ще, і ще... о... о... о... Вона стогнала під ним, обвиваючи його руками й ногами, і він уже кінчав усередину, в неї, розриваючись від неймовірного розкошу тіла, бажаючи, аби усе це продовжувалось і ніколи не скінчилось, і водночас його не полишало відчуття страху, що Василько може зайти, але сходи в будинку дуже рипіли, і було б чути, аби, і тому... о... о... о...

– Ну ось! – сказала вона. – Це було чудово. Я відчувала, що ти вже справжній мужчина. Спочинь поки що, а я піду вниз. Потім домовимось.

Найважче було не тільки отямитись і осягнути, що сталося, але спуститись униз і бачити її і Василька, що разом справувалися біля вогню.

Шашлики були готові. Врешті Сергій спустився вниз і приєднався до них. Спершу непевно і важко дивився на неї і на веселого, майже щасливого Василька, який насправді радів, що його мати так тішиться з відвідин його товариша. Потім Сергій осмілів і почув себе ніби гаразд, а потім веселився, жартував і реготав, як і ті двоє, ніби нічого не сталося.

Потім була ніч, серед якої вона розбудила його і повела до себе на перший поверх. І тут усе відбулося ще раз і ще раз, вже з повною віддачею.

Наступної суботи за ним приїхала ніби його тітка на авті й забрала його на вікенд. Василько лишився в інтернаті, бо мама поїхала на гастролі.

Тітка була приятелькою Василькової матері і завезла його до неї додому.

І тут почалося.

Вечеря, вино, музика і все решта.

Мабуть, та весна була найщасливішою в його житті, бо таке відбувалося час від часу.

Інколи вони їхали й ночували у них удвох з Васильком. І Сергій з часом звик, що все саме так, трактував Василька як малого, хоч той був молодший від Сергія лише на півроку.

Сергієві виповнилось шістнадцять. Настало літо. Він мав їхати на канікули до батьків. І це було сумно і тривожно.

Але канікули були довгі і він, вже досвідчений, знайшов собі втіху в одній дівчині, а потім в іншій.

Восени почався останній рік навчання.

Ще одного разу він стрівся з Васильковою матір'ю наодинці, провів з нею ніч. Але щось вже стратилось, і хоч ніч була бурхлива до знемоги, він якось і сам зрозумів, що це востаннє.

Потім вона справді поїхала на довгі гастролі, потім були зимові канікули, а потім перед закінченням школи всі занепокоїлись тим, що буде далі.

І хоч ще кілька разів він перебував вікенди у Васильковому домі, його мати приймала їх дуже добре, але відчужено. На ніч лишала їх і забиралась кудись геть. Одного разу приїхала лиш уранці, і то дуже пізно.

І Сергій, відчуваючи гострий приступ ревності, збагнув, що в неї вже є хтось інший, і дитячі забави з ним скінчились. Він повинен далі шукати свої шляхи сам.

Він їх знаходив.

З Васильком вони приятелювали й досі. Той став доволі знаним художником. Сергій і тепер бував у нього в майстерні, і почував себе майже його родичем. Хоч той ніколи нічого про минуле не довідався.

– А ти? Як ти почала... І чому так рано?

Дівчина усміхнулась.

– Ну десь на рік чи півтора раніше за тебе. І тільки. Але ж дівчата зріють раніше за хлопців. Я ж тобі казала – мені з моїми ровесниками просто нецікаво. А почалося з подружки, з її розповідей, ну і з заохочень, і з бажання – вже знати усе те, що знають старші... Бути старшою, мабуть, так... Почувати себе вже старшою, дорослою...

Гліб підступив до Галі, усміхаючись якоюсь масною і в чомусь відразливою і навіть перестрашуючою посмішкою. Маринка з Олегом закрились в іншій кімнаті. І звідти крізь музику, яка й далі грала, чулися лише шерехи й дивні звуки, які творили моторошну напруженість довкола.

Гліб обійняв її за плечі і повернув до себе. Вони сиділи на канапі. Ця кімната також була окрема, і мала, як й інша, вихід лиш у коридор.

Все було ніби домовлено, та Галя зараз дико боялась, і якби була можливість, радо би втекла кудись. Але було пізно. Крім того, якби вона втекла, мала б купу неприємностей. Хлопці були зі старшого класу, і те, що дівчат вони взяли менших, було для дівчат престижно в їхній компанії.

Маринка довго її вмовляла.

– Дістанеш кайф, який всі ловлять. Я тобі кажу. А ті, хто тримає свою дівочість до одруження, півжиття втрачають. Вистачить і для чоловіка, що тут втратиться. Просто раніше кайф зловиш, я тобі кажу зі свого досвіду. Раз трахнешся, зрозумієш, що таке чоловік. Не бійся, віддавайся і будеш нормальна чухіха. Зараз всі трахаються зі всіма. Такий час. То чого чекати?

Гліб поволи вкладав її на диван, і Галя заплющила очі і, відчувши його губи на своїх, розкрила їх, як її вчила Маринка, і язик Гліба проник в її рот, уста їхні злилися, і вона відчула несамохіть, як тілом її пішов дріж, а він уже поклав руку їй на груди, масуючи їх, вона відчула, що вже хоче більше, і далі не опиралася його рукам, які поповзли до неї між ноги, і, коли його пальці торкнулись її найніжнішого місця, вона вже хотіла далі й далі, однак не розплющувала повік, навіть коли він стягнув з неї підштанці і розклав її ноги ширше, потім хвилюк возився зі своїми штанами, і ось щось туге й жилаве вперлось їй в живіт і нижче, шукаючи того, найніжнішого отвору, і вона сама розкинула ноги ширше, намагаючись допомогти йому, врешті його член утравив у отвір, і тиснув, і тиснув, не спроможний одразу пробитися всередину, аж раптом біль гейби простромив її тіло, і вона ледь не крикнула, закусивши губи від болю, але й від несподіваної приємності наповнення свого тіла чимось віддавна бажаним, і він почав рухатися, і вона чимдалі більше забувала про біль, і лише приємність, що розливалася тілом, охоплювала її, це їй так подобалось, і вона почала рухатися в такт його рухам, вловлюючи вже дрібні нюанси тертя їхніх найделікатніших органів, і рада була цій приємності, аж Гліб зарухався швидше і швидше, і гостріше, і напруже-

ніше, і враз зойкнув, важко дихаючи, аж загарчав, в цю ж мить хвиля незнаного досі розкошу струсила її тіло, і вона зойкнула, вже не в змозі опанувати себе, охопила його руками й ногами, не бажаючи відірватись від нього, відчепитись, прагнучи цього відчуття ще, і ще, і ще.

Все сталося досить швидко.

А їй здалося, що минула щонайменше година.

– Ну як? – спитав переможно Гліб. – Дістала кайф? Вітаю з початком! Зараз продовжимо. Давай роздягнемось як люди. Тепер вже однаково.

Вона роздягалася, ще трохи соромлячись. А Гліб швиденько скинув геть усе із себе, і вона вперше побачила голого хлопця біля себе і все, що в нього і як.

– Не бійся, візьми пацана в руки, – сказав Гліб. – Він не кусається. А навпаки, тебе любить.

Вона торкнулась його чоловічості непевною рукою, і коли охопила його долоною, то м'яка і ніжна частина його тіла вмить напружилась знову, і вона побачила її в агресивній і гейби потворній напруженості. Але вже знала.

Гліб став перед нею на коліна, розводячи їй ноги, і вона знову заплющила очі.

Вдруге було трохи довше, але також швидко. Це сталося навесні, на початку травня.

З Глібом вони зустрічалися ще кілька разів, а потім він знайшов собі іншу дівчину.

Маринка знайшла їм в компанію інших хлопців. З цими також трахались. Але все це було якось не так. Вони були якісь дурні, потім не було про що говорити. Пили, танцювали, трахались. І в якусь мить Галя зрозуміла, що хоч їй цього бракує, але трахатися з усіма підряд у себе в мікрорайоні просто небезпечно. Та й...

Одне слово, подалися вони з Маринкою до міста на дискотеку на сходах у Зеленому театрі.

Підчепив її якийсь старший хлопець років двадцяти. Потягнув у кущі, вона пішла. Це було значно краще, ніж з підлітками. Він був більший, потужніший, краще все вмів, довше тривало. І потім все скінчилось. Вона лиш попросила гроші на таксі.

Наступних п'ятниці й суботи знову на дискотеку, знову нові хлопці і знову, як у морі кораблі.

Презервативи вона носила тепер сама про всяк випадок. І почувала себе добре. Потрахалась, і ніхто нічого не знає.

– А батьки? – спитав Сергій. – Що тобі батьки кажуть, що ти в такому віці десь волочишся ночами.

– Та їм на загаль пофіг. Татусь бухає і не знає, коли я приходжу. А мама також від татуса не відстає. Або просто спить. Щось там трохи була жвинділа, то я її відшила. Сама собі голова. Ось працюю влітку, заробляю, що ще треба. А де і як я гуляю, моя справа.

– А як же далі?

– Що далі? Як усі. Натрахаюсь, поки не набридне. А когось зустріну, що сподобається всерйоз, буду тільки з ним. Ось ти, коли одружувався, а скільки перед тим трахався. І що, в тебе змаліло від того?

– Не знаю, – сказав Сергій.

– Якщо так кажеш, то, певно, не пощастило тобі з бабою, тільки й всього. Бо якби її любив і все було б гаразд, то не думав би. Нікому гірше не є від того, що в

молодості щось там хтось собі дозволив. Може, й краще, потім на сторону бігати не буде.

– Така ти мудра, ніби набагато старша за себе.

– Та я не мудра, а просто коли почала трахатись, то бачу багато більше, ніж раніше. Може, й не треба було так рано! Не знаю! Але не шкодую. Ловлю свій кайф, а далі буде видно...

Вони вже давно приїхали на місце і добрих півгодини розмовляли, як двоє давніх друзів.

– І що, сьогодні тобі не пощастило?

– Та якісь самі лохи чіплялись. Не могла я з таким, і все. Хоч і хотілося, але не з кожним підряд. Не пощастило.

У Сергія закалатало серце, він захвилювався.

– А може, зі мною спробуєш? Ти з таким, як я, ще не пробувала. То все молодь, а тут, може, щось інше?

Галя зиркнула на нього, просто в очі. І усміхнулась.

– А що? Ти симпатичний, мені подобаєшся, бачиш, я тобі усе розповіла, і не даремно, бо вже й сама подумала, а чому б ні...

Сергій цілував її тіло, поступово спускаючись далі й далі униз, вже давно заведений, вже давно готовий, спраглий увійти в неї, щойно одірвався від першого глибокого поцілунку в уста, але заголивши її невеликі пружні груди, гейби всотував їх, торкаючись язиком сосків, трохи прикушуючи і далі пестячи їх язиком і руками, намагаючись дотиками пальців передати її тілу всю свою спрагу, вируюче полум'я свого бажання, що піднялось в ньому давно забутою хвилиною майже юначого шалу.

Але Сергій не поспішав. Йому хотілося довести їй зараз, що таке дорослий чоловік у порівнянні з хлопцями, що таке справжнє знання жінки, що таке врешті справжнє статеве злиття, і він вкладався зараз, як ніколи, або як дуже давно, як колись, із пристрастю, зараз гейби помноженою на досвід своїх тридцяти семи.

Він спустився далі, цілуючи її живіт, пупок, і далі йшов униз і врешті дістався кучерів на лобку і, зітхнувши, подався нижче.

Таке він чинив лічені рази свого життя, але зараз він сам хотів цього і, перемагаючи запах, що був чужий і водночас і відворотний, і приємно п'яний, дістався піхви і запустився язиком у неї і намацав язиком клітор і вчув, як затрусило дівчиною, як здригається і випинається під ним її тіло, як вона вже кінчає зараз під його язиком і його губами, і в нього майнула думка – таки цього вона ще не знала – і він не лишав її, доки вона, вже раз скінчивши, не почала знову пружитись і вигинати спину під його ласками, і вже несилий більше стримуватися, відпустив її і, намацавши вхід, увійшов у неї своєю чоловічістю, м'яко і пружно водночас, відзначаючи несамохіть забуту вже вузькість і щільність юної піхви, увійшов глибоко і щільно, завмер на мить, кількаразово пружачись стрижнем всередині, а тоді лиш почав рухатися, намагаючись продовжити акт якомога довше, викручуючись стрижнем в один бік і в інший, дістаючи її швидкими рухами, не виходячи з неї всередині, а потім знову переходячи на довгі глибокі рухи, немовби вкладаючи в неї всього себе, геть усього себе.

Врешті вдарила його хвиля закінчення, виринаючи з будня, з усвідомлення божевільної неймовірної історії, з вузького заднього сидіння авта, яке він завів поміж дерев на околиці невеличкого парку. Він кінчав, у насолоді ще й виви-

щуючись своєю перемогою над усіма, хто був з нею раніше, над усіма, хто ще буде з нею, бо зараз був він і тільки він, і саме він завдав їй таких її злетів, він досягнув такого її шалу, він бачив, почував, знав, він був, він є, він буде....

– Ну, ти даєш! – сказала вона. – З пацанами це зовсім інакше. Вони раз-раз і все. А мені часом мало, я ще хочу! От якщо так, як з тобою, то надовго вистачить...

Вони закурили і далі розмовляли про щось. А точніше про все. Про те чи інше. Про все. Близькість, що панувала зараз між ними, була майже абсолютна.

– Ти ще не поспішаєш? – спитав він майже прохально.

– Я ж тобі казала. Маю прийти до ранку. Завтра неділя, спатиму, скільки схочу. Нікуди не поспішаю.

– Це добре, – сказав Сергій.

Сліпою блискавкою майнуло в голові, що десь він має дім, і дружину, і сина, і якісь обов'язки, але тільки на мить, бо в наступну Сергій вже дивився на неї майже закоханими очима.

Він хотів знову.

Потягнувся до неї, простягнув руку, і вона усміхнулась і сама поклала його руку собі на груди, і він вмить делікатно й напружено стиснув її перса, як пташатка, намагаючись пестити і сильно і ніжно, і вона нахилилась до нього – він сидів на сидінні – і поклала йому голову на коліна, потім повернулась і узяла рукою його за стрижень і скерувала собі до вуст.

Вмить він був уже знову готовий, наповнивши їй рот собою, легенько зарухався, намагаючись не зайти заглибоко, але вона сама раптом, глибоко вдихнувши, захопила цілий його великий стрижень собі в рот, аж він відчув, як голівка його на мить дісталась її горлянки, потім вона випустила його зовсім з рота, потім знову облизала його, пестячи язиком і вустами, і вже було досить, більше він не міг.

Сергій випручався, сидячи на місці, і взяв її в обійми і посадив на себе, обличчям до себе і, трохи піднісши, вставив їй стрижня в піхву, і вона з легеньким зойком сіла на нього, її груди були зараз майже на рівні його вуст, він мить цілував їх шалено і пристрасно, та спраглий стрижень вимагав руху, хоч і сіпався там усе-редині, як у в'язниці, і Сергій узяв її за сидниці, і дівчина легко піддалася, допомагаючи, і вони почали рухатися разом.

Зараз вела вона, її роль була активніша, і вона стогнала, підводячись і опускаючись, впираючись ногами в сидіння і руками обіймаючи його за плечі. Вони рухались, як у сидячому танці, і вона скінчила знову раніше, а він притримував себе й далі, не приспішуючи акту і рухаючись з нею в одному ритмі, який був повільніший, інший, ніж попередній, як інший танець, як інша пісня, та в якусь мить він зарухав уже нею сам, дістаючи дедалі більше активної ролі і швидше, швидше, бо апогей близився, і ось знову зойки обох злилися в одне, і вони кінчили разом знову, і ще хвилину чи більше тільки легенько похитуючись, діставали продовження щойноминулого блаженства, і це була нова пісня про кохання двох тіл.

– Такого в мене ніколи не було! – сказала вона. – Може, я справді в цьому ще нічого як слід не розуміла?

– Слухай, але і я, дещо, скажімо, старший, такого піднесення не пам'ятаю. Мабуть, і в мене такого, як з тобою, не було ніколи. Я просто шалію від тебе. Треба ж отак! Це просто щастя. Вище усіх дахів!

Сергій витягнув пляшку коньяку, яку купив додому, і шоколадку. Так він думав миритись з дружиною, якщо дійдуть згоди.

– Ти, як хочеш, а я трохи вип'ю. Мене просто трусить від усього, що сталося.
– Я теж ковтну трішечки. Певна річ, мені доводиться часом і випити, хоч я не дуже до цього. Але тут такі справи.

– Так отож. справи такі, що куди там.

Ковтнули трохи коньяку і знову розмовляли. Зморені, зібрались було одягатись.

Вона повернулась задом, шукаючи запальничку, що впала на дно машини, і вигляд її голих сідниць при місячному світлі збудив Сергія знову. Ого, подумав він, певне, таки коньяк додає сил, але ж і така нагода.

Він охопив її ззаду, не даючи їй підвестися з колін, легенько поправив її, ставлячи на коліна перед собою на сидіння, і ще напівнапружено, але вже спрагло увійшов у неї знову. Вона не пручалась, не опиралась, тільки зітхнула, вже очікуючи його входження, і зітхання було радісно-втомленим, очікуванням знаного, бажанням повернення щойноминутого задоволення. Вже все було позаду, і Сергій рухався в ній вільно і легко, почувавчи, як піхва після попередніх входжень стала ширшою і податливішою, як легко і швидко вона мокріє, як кінчає вона спершу майже враз із входженням, щойно він почав свої рухи, як радісно і старанно рухається з ним воднотон, намагаючись утратити в один ритм, як щасливо реагують її сідниці на його великі і важкі руки, що пестять їх, як тремтять вона від кожного звиву його стрижня, від кожного напруження його чоловічості всередині неї, і як врешті кінчає разом з ним, зойкаючи і кусаючи собі пальці, не криючись вже, нічого не соромлячись, не пам'ятаючи себе від захлинаючої її хвили, і він заглиблюється чимдалі більше в рухи, якими, здавалося, хотілось би рухатися й рухатися довго-довго, до нескінченності, і які зараз були справді довгими, і часу цей марш забрав доволі багато, і врешті апогей настав болючий і прекрасний, і його тіло, здавалось, викидало із себе все, що в ньому тільки було, гейби виверталось назовні всією своєю сутністю, і час зупинився і минув, і врешті, коли хвиля пройшла, він просто наліг на неї ззаду, трохи впираючись руками в сидіння над нею, аби не затиснути її вагою свого тіла, і так лежав ще деякий час, не виходячи, і вона під ним, не ворушачись, і потім вони розчепились, і впали в незграбних обіймах на сидіння, і заснули.

– Котра там зараз година?

– Четверта.

– Нормально. Пора забиратись спати.

Вони сиділи обійнявшись на передньому сидінні в авті перед її будинком. Щойно приїхали, і треба було прощатись. Однак мить розходження раптом стала важкою, хоч і неодмінною. Вага цієї миті стала раптом щемливою і болісною. Це було все. Далі не було і бути не могло. Скінчилось. Крапка. Треба було її ставити.

– Я піду, – сказала вона. – Прощавай.

– Я ніколи не забуду цієї ночі.

– Я теж, – сказала вона. – В мені щось змінилось, здається. Не знаю. Але щось змінилось. Що буде далі, не знаю. Але щось інше.

– В мені теж щось змінилось, – сказав Сергій. – Я ..

– Не треба нічого говорити. В тебе своє життя, в мене своє. Гадаю, ми більше не зустрінемось. Та й не варто.

– Мабуть, так, – зітхнув Сергій.

– Прощай.

– Стривай!

Він обійняв Галю і зазирнув їй в очі.

– Я хочу, аби в тебе надалі все склалось добре. Дуже хочу!

Вона мовчала. Він поцілував її у вуста міцно і довго. Вона не пручалась. Навпаки, відповіла на поцілунок глибоко і тепло, але вже всередині в обох дзвенів останній дзвінок.

– На добраніч.

Вона вийшла з машини, озирнулась на мить і попростувала до свого будинку. Юна жінка.

Сергій відчув, як защеміло йому, як шкода стало цієї миті, і не рушав з місця, аж доки вона не зникла у під'їзді свого будинку.

Потім завів машину і подався додому.

Втома поймала його тіло водночас з відчуттям полегкості і немовби скинутого вантажу, який так довго ніс він на своїх плечах.

Сергій їхав порожнім літнім містом неквапно, хоч можна було зараз і швидше, і думки його поволі полишали пристрасті нинішньої ночі, вертаючи у домашній будень, у дійсність всього того, до чого він зараз простував.

Відсторонивши щойноминуле, в якусь мить Сергій зупинився подумки на думці про дружину, і раптом, майже із здивуванням, збагнув, що любить її, тільки її, і дуже любить.

Відчуття провини перед нею змішувалося зараз із відчуттям майже ніжності до дружини, з бажанням негайно її побачити й віддати їй щось дуже важливе, оте, що ніколи не віддається у шалі пристрастей, але що лишається попри них глибинно всередині, і, якщо таки існує, то рано чи пізно одного разу врешті вибухає гейби північним сяйвом над усім тим, що на споді, над усім, чого прагне тіло, над усім, що є лиш тілесним, плотським, його і освічуючи, і заперечуючи водночас.

Сергій вже прагнув обійняти дружину, попросити пробачення, пояснити себе, пояснити врешті усе – як він живе і чому так живе, і подумати разом, що буде далі.

Думки снували в його голові зараз прозоро і світло, він думав уже про сина, про його школу, про те, що слід хлопцеві таки приділяти більше уваги, про те, що вдома він, Сергій, буває на загальній рідко і не вповні.

Йому хотілося додому.

Як після очищення вогнем, несподіваним полум'ям, через яке щойно пройшов.

Світало.

Сергій поставив авто під будинком і, йдучи до під'їзду, подумав – а як вона, що буде далі з нею?

І загадав собі – дай Боже і їй оцього відчуття очищення. Може, і їй буде світліше.

Піднявся на третій поверх пішки, не викликаючи ліфта. Наблизився до дверей своєї квартири і хвилину стояв і дивився на двері, намагаючись виструнчити змішані почуття, що переповнювали його.

І в мить, коли вставляв ключа у двері, враз відчув, як пойняло його тепло домівки, до якої повертався зараз ніби з далеких мандрів.

Він тепер був удома, з родиною. Як давно вже не був.

Повернувся додому.

Дмитро ПАВЛИЧКО

Тривожить і болить

(Виступ на з'їзді Світового Конгресу
Українців 20 серпня 2008 року)

Панове товариство! Насамперед від імені Президії Української Всесвітньої Координаційної Ради хочу підтримати традицію Світового Конгресу Українців проводити свої з'їзди й зібрання в Україні. УВКР і СКУ – організації з тотожними завданнями: зберігати й розвивати національну ідентичність зарубіжного українства та допомагати українському народові зміцнювати свою державність, піднімати міжнародний авторитет України. Для УВКР Світовий Конгрес Українців – найважливіша організація, діяльність якої проникає в усі наші плани, і майже все, що УВКР не спроможна виконувати через відсутність своїх низових структур, виконує СКУ. Отже, було б добре, якби УВКР та СКУ почали працювати разом, а задля цього виконавча структура, ексекютива СКУ, повинна мати своє постійне представництво у Києві. Ми маємо привчати світове українство до того, що його центр – не міста за океаном, а Київ. Нам було б набагато легше впливати на діяльність уряду, парламенту, Президента, щоб вони нарешті зрозуміли, яка важлива і всеосяжна залежність України від української планетарної діаспори як донора нашого державного й духовного життя.

Незаперечна правда, що відновлення Української держави 1991 року стало можливим значною мірою завдяки українцям Західного світу, завдяки СКУ, який на першому з'їзді 1967 року поставив за мету визволення українського народу з-під комуністично-московської корми. Залежність України від своєї діаспори не зменшилась, а збільшилась за нових обставин, коли наша держава долає труднощі економічного розвитку й переживає становлення і в історичному, і в сучасному політичному розумінні як частина Європи.

Нині в країнах Європейського Союзу живе понад три мільйони українців, які зі стану заробітчан переходять до категорії помітних громадян країни нового поселення. Вони здобули пошану народів, серед яких живуть, і в цьому подібні до наших впливових національних меншин у Канаді, США, Австралії, Латинській Америці.

Кожна сучасна держава, а тим більше Україна, живе не лише на своїй юридичній території, у своїх кордонах, бо кожна має свій народ, розсипаний по всій землі. А кожне українське серце, хоч би де воно було, – це жива територія мови, культури, духу, а отже, й української державності. Українці Західної

Європи – це незамінний і потужний чинник здобуття Україною членства в НАТО та Європейському Союзі.

Та чи розуміє українська політична еліта значення нашої діаспори? Ні, не розуміє. Президія УВКР зверталася до тих, хто формував перед виборами до Верховної Ради 30 вересня 2007 року списки майбутніх депутатів, пропонуючи внести до них прізвища трьох громадян України, які перебувають на заробітках за кордоном. Нас не почули. Відомо: до італійського парламенту обирають своїх представників італійські громади в Канаді й США. У нашій країні така практика неможлива, бо депутатами Верховної Ради не можуть бути люди з подвійним громадянством. Але громадяни України, що перебувають роками за межами нашої держави, повинні мати право бути обраними до Верховної Ради.

Зверніть також увагу на паспорт закордонного українця, який нічого не означає, а лише засвідчує, що дана особа української національності. Звертаюся до Верховної Ради з пропозицією ухвалити закон, за яким власник того паспорта має право на конкретну, хай навіть незначну пільгу від Української держави. Це можуть бути нижчі ціни на український транспорт, на українські книжки, нижча плата за освіту в українських вищих навчальних закладах.

У червні цього року Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків із діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» під керівництвом Ірини Ключковської організував конгрес «Діаспора як чинник утвердження держави України у міжнародній спільноті». У конгресі взяло участь понад двісті представників українських закордонних громад. Порушено й продискутовано десятки питань, написано звернення до нашого уряду з конкретними пропозиціями щодо розвитку освітніх та культурних українських осередків і закладів за кордоном, глибоко проаналізовано те, чого потребує діаспора від України для свого нормального життя. Звертаюся до уряду України з проханням: заснувати інститути, схожі на львівські, в університетах Донецька, Харкова й Одеси. Потрібно, щоб проблеми діаспори вивчали і знали не лише у Львові, а й на сході та півдні України, бо таке знання працюватиме на єдність регіонів нашої держави. Адже наша діаспора, незважаючи на своє західноукраїнське і східноукраїнське походження, створила за океаном і створює над Середземним морем культурну, мовну і навіть релігійну національну цілісність, шануючи співдружність Православної та Греко-Католицької Церков. У Львові були люди з Канади, Америки, Росії, Казахстану; не було тільки запрошених і важливих гостей із Києва, які доручили своїм чиновникам вітати конгрес, забувши, що в Україні вже за радянських часів ми наслухалися безпредметних привітань «згорі».

Отже, було продемонстровано байдуже ставлення державного Києва до свого обов'язку не лише хвалити, а й засвічувати думками зорі космосу українства. Але для мене як голови УВКР це не новина. УВКР – це райська птаха, яка має крила, але не має ніг. Не має не те що в обласних центрах, а навіть у столиці своїх низових осередків. Нам виділяють невеликі кошти тільки на проведення заходів, а якщо комусь із УВКР потрібно поїхати до Португалії чи Казахстану, – проси кошти де хочеш, або просися, як це мені вдавалося двічі, до почту Президента України, який відвідує певну країну.

Не збагну, чому «Полонія» – польський аналог УВКР – одержує від держави

57 мільйонів доларів на рік, має 97 співробітників, будує комплекс польського університету у Вільнюсі, польські школи в Україні, а я приїжджаю до українських зарубіжних громад без копійки і проголошую патріотичні промови, як бідний ребе, якого ніхто не хоче слухати. Знаю, що Україна через свою дипломатичну службу, міністерства освіти й культури допомагає діаспорі, витрачає мільйони гривень, і це добре; але УВКР так само повинна мати кошти на цю допомогу, бо інакше ми своїх завдань виконувати не зможемо. Попри наші звернення з цього приводу до Верховної Ради, асигнування на діяльність УВКР щороку зменшують.

Хочу звернути увагу з'їзду на сумний факт. За роки незалежності українська влада жодного разу не потурбувалася експортом національної культури і насамперед видатних творів українських письменників. Як Посол України в Польщі я був свідком того, що Німеччина щороку оплачує переклади й видання принаймні п'ятдесяти книжок німецьких авторів польською мовою. А в українському бюджеті зовсім немає статті на видання українських філософів і письменників мовами світу. Наші урядовці думають, що експорт українського збіжжя, заліза, хімічного продукту, військового спорядження підніме наше міжнародне значення до такого рівня, як твори Шекспіра чи Гете піднімають значущість Англії чи Німеччини. Наші зарубіжні прагнення сконцентровано на економіці, а тим часом нас, українців, сприйматимуть не за якостями нашої сталі (бо незгіршу крицю і Захід виробляє), а за якостями духу, ініціативного філософського мислення, нашої трагічної долі й боротьби за свою національну гідність і самостійність.

Звертаюся до Президента Віктора Ющенка з пропозицією заснувати в Україні Інститут Івана Франка з міжнародними повноваженнями, які мають Інститут Гете у Німеччині та Інститут Сервантеса в Іспанії. Інститут Франка мав би одержувати кошти від держави і від добровільних українських громадян на переклади й видання українських авторів мовами світу. Прошу заснувати Міжнародну премію імені Івана Франка, за фінансовим вмістом рівнозначну Нобелівській нагороді, для зарубіжних діячів різного профілю, які зробили видатний внесок в утвердження й розвиток української культури й державності. Такі люди є в багатьох країнах (наприклад, в Росії – Тетяна Яковлева, яка написала правдиву монографію про Івана Мазепу, а в Америці – Збігнев Бжезинський, що послідовно підтримує Україну своїми політичними виступами).

Зрозуміло, що українці світу як живі клітини української державності вимагають від Вітчизни уваги до себе, але понад усе вони прагнуть, щоб Україна була українською. Вони можуть пробачити нашим лідерам невірність у багатьох другорядних питаннях, але не зможуть ніколи виправдати чвари між ними, які послаблюють нашу державу та роблять її легкою здобиччю ворога. Думаю, тільки через непорозуміння між вождями нам бракує політичної волі, щоб заборонити в Україні трансляцію закордонних телеканалів, які виступають проти цілісності Української держави, ведуть антиукраїнську пропаганду, створюють атмосферу геноциду для української мови й культури. Ворожі зарубіжні мас-медіа почуваються у нас, як удома, а тому нині на кожен примірник українськомовної газети видають десятки примірників російськомовних, і лише

одна десята, а то й двадцята накладу книжок у нас українськомовна. Російські видавництва закидали нас своєю продукцією; це культурна агресія, яку можна і треба зупинити податками за право бути на українському книжковому ринку. Розгнуждана демократія й так звана свобода слова в інтерпретації заїжджих метких майстрів вульгарної журналістики плюгавить українську історію, придумуючи галереї великих українців на чолі з Леніним. На теренах нашого північного сусіда активістів української діаспори відстрілюють, а в наших західних сусідів активно відтворюють агресивне москвофільство під виглядом русинства.

Нас тривожить і болить політичний хаос, який охопив демократичну коаліцію в парламенті через непорозуміння між урядом і Секретаріатом Президента. У цей тривожний час російської агресії проти Грузії ми повинні сказати голосно про те, що говоримо нишком, боячись торкатися до рани, яку жадаємо, та не вміємо загоїти. Нема сумніву, що непокірна й гаряча опозиція в Грузії до президента, яка змусила його піти на позачергові президентські вибори, а після успішних для Саакашвілі виборів проводила масові демонстрації та мітинги проти нього, давала надію агресорам на громадянську війну між грузинами. Але грузини об'єдналися, парламент проголосував за вихід Грузії з СНД, хоч би що надалі сталося, національні інтереси перемогли дріб'язкову міжпартійну ворожнечу, переміг і перемагатиме грузинський народ.

З поведінки базованого в Україні російського Чорноморського флоту, із заяв російських шовіністично налаштованих політиків видно, що Україна може стати наступним полігоном для російської зброї. «Загроза територіального суверенітету будь-кому – це загроза нашому територіальному суверенітету», – сказав Віктор Ющенко. Українська держава в небезпеці. Тому, доки прокинеться Верховна Рада, пропоную нашому з'їздові, який має статус світового парламенту українців, схвалити звернення до урядів та парламентів країн НАТО і Європейського Союзу із закликом відвернути від нашої країни загрозу нападу Росії. Але відвернення цієї загрози лежить і на нас. Невже наші високі урядовці й політики не об'єднуються, не позамуровують щілини між собою, куди ворог уже закладає смертельні міни? Ми вже побачили, що наша парламентська опозиція вважає зовнішню політику України некомпетентною, бо ми стали на боці малого, а не великого брата.

А нам, українцям світу, належить всією душею підтримати Президента України за його сміливу й чесну позицію, за політику не лише компетентну, а й глибоко продуману, яка перебуває на рівні історичної боротьби наших національних пророків, князів і гетьманів, Української Народної Республіки та УПА. Віктор Ющенко на сцені в Тбілісі постав таким, яким був на сцені помаранчевої революції в Києві, а Юлія Тимошенко явила спокій, посидала допомогу Грузії й своєю діяльністю була поруч із Президентом. Звинувачення Юлії Тимошенко в зрадництві бездоказове – спецслужби Росії розраховували на поглиблення ворожнечі між Президентом і прем'єром.

Прагнемо, щоб відзначення 17-х роковин відновлення нашої держави стало початком нашої принципово нової історії, коли в ім'я української національної ідеї об'єднуються наші провідники, помаранчеві та біло-сердечні знамена, всі українські серця під єдиним синьо-жовтим прапором! Слава Україні!

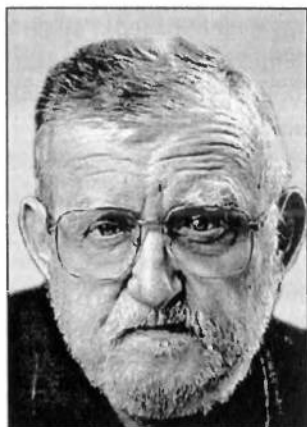
Любомир Фелдек: «Його поезія – над рікою часу калиновий міст»

*«Поезія? – Ні, не питай,
який рецепт її есенцій!
П'ючи свій золотавий чай,
так пробалакаємо день цей».*

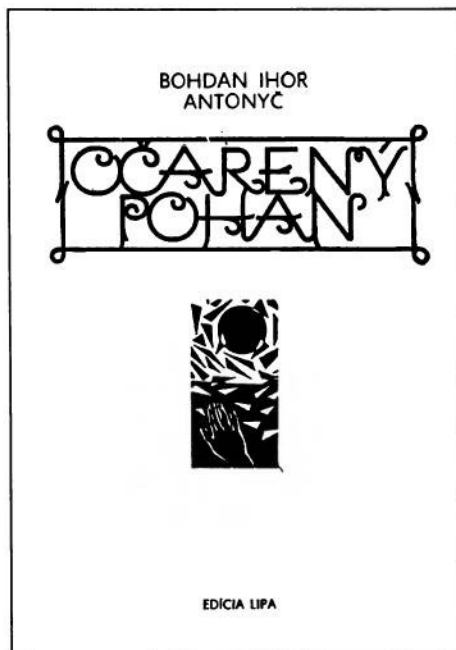
(Б.-І. Антонич: Дружня гутірка)

Богдан-Ігор Антонич і Словаччина. Насамперед було пражівське видання поезії Богдана-Ігоря Антонича «Перстені молодості» з 1966 року, яке підготував літературознавець Микола Неврлий. Через десять років пізніше з'явилося й словацьке вибране поезії Богдана-Ігоря Антонича.

Наближається 100-річниця від дня народження українського поета Богдана-Ігоря Антонича. Як же українці відзначатимуть ювілей метра української поезії цього письменника?! Поштовхом від загальних міркувань до конкретики може стати й розмова з відомим словацьким письменником – поетом, перекладачем **Любомиром Фелдеком** (на фото).

- У 1976 році у «Східнословачькому видавництві» (Východoslovenské vydavateľstvo) в Кошицях вийшло вибране українського поета Богдана-Ігоря Антонича (1909-1937) «Зачарований поганин» (Očarený pohán) у Вашому перекладі. Пригадуєте ще перший «перекладацький» доторк до поезії Б.-І. Антонича?

– Про свій перший перекладацький доторк з Антоничем пишу вже у післямові до згаданого кошицького видання, яке вийшло у серії «Липа». На Антонича мою увагу звернув польський поет Єржі Плеснярович. З пам'яті прочитав мені кілька віршів і змусив мене вгадувати, хто їх написав. Я сказав, що Єсенін. У зв'язку з тим, я нещодавно перекладав Єсеніна і знову переконався, що я не був аж так далеко від правди. Насправді, є

там певна спорідненість. У Єсеніна і Антонича спільний поетичний пантеїзм, розуміння єдності усього живого і неживого. Окремо хочу підкреслити, що тоді як традиційна персоніфікація у модерній поезії характеризується зокрема взаємопроникненням людського і звіриного світів, у Антонича і Єсеніна поетична зосередженість переноситься зокрема на рослини. Вже 15-річний Єсенін написав віршований твір про маленького клена, який ссе мамине зелене вим'я. Або з дорослішого Єсеніна мені приходить на думку отой одноногий дідусь – клен. А у Антонича? Те ж саме! «Росте Антонич і росте трава...» або: «Мав дяк в селі найкращу доню – дівчину явір покохав...»

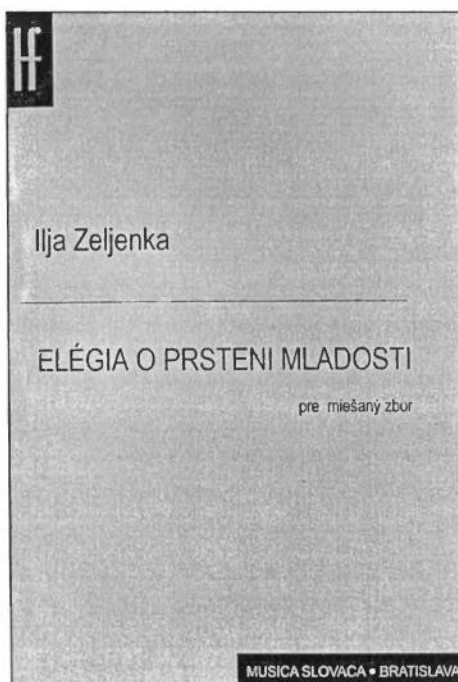
• Однак вибране «Зачарований поганин» не представило цілісну картину творчості Богдана-Ігоря Антонича. Не слід дивуватися, адже вибране вийшло у 1976 році. Може ще й сьогодні його самобутньо виразна образність, незвична поетична мова, його художній світ здивувати й привернути увагу і словацького читача?

– Антонич звертається і буде звертатися не лише до словацького, але й до кожного читача поезії, учора, сьогодні, завтра – він знав, що таке поезія. У світі є сотні, тисячі поетів, але цікаво, що вони здебільш діють наугад, лише деякі це вміють подати так точно, як Лі-По, Хаям, Єсенін, Антонич, Лорка... У Словаччині це були в основному анонімні творці народної лірики – після них довго не було нічого, поки не з'явилася «трнавська група»*, після неї знову – нічого... Антоничу тільки в тому не поталанило, що народився у регіональному закутку... Інакше би увесь світ знав, що це був один з найбільших світових модерних ліриків...

• Перед нами поет складного філософського думання, яке і від перекладача вимагає пошуків ключа таємничості його поезики. Це був досить твердий горішок, але Вам вдалося його «розкусити». Яким же був пошук ключа в таємничість поезії Антонича?

– У кожного поета можна говорити й про філософію – у Антонича слід знову добиратись до його поетичного пантеїзму й єдності природи. Але ж абстрактну філософію ми повинні залишити філософам – пантеїзм Антонича здійснюється передусім посередництвом і тільки поетичними засобами. Це і є ключем до перекладу Антонича.

• Літературна критика не тільки у Словаччині, але й в Україні високо

оцінювала майстерність Вашого перекладу поезії Богдана-Ігоря Антонича. У Вас не склалося враження, що словацька літературна свідомість не зовсім зауважила цінностей, які у собі несе поезія Антонича? Чи це, може, доля багатьох поетичних перекладів?

Я навіть не знаю, чи мій переклад зауважила літературна критика. Для мене було більш важливим те, що я свій переклад, а головне, посередництвом перекладу, зауважив оригінал сам. Антонич існує в словацькій літературі і через мої Антоничем інспіровані вірші, так, як у ній присутній Лорка, як інспірація поезії Стаха**... Модерна поезія у цьому напрямку не відрізняється від народної пісні або казки: справжня інспірація не знає кордонів, ні мовних бар'єрів, літає світом. Більше того, не знає ні кордонів між плагіатом й оригіналом... Тільки зауважить, скільки одноногих дерев тупає у словацькій ліриці – і все це сини та онуки дідуса-клена Єсеніна. Або сексуального маніяка-явора в Антонича.

• У примітці перекладача Ви написали, що згадане вибране не перекладалося швидко, скоріш помалу, з більшими чи меншими перервами – чотири роки, але, як Ви тоді зауважили, – з таким задоволенням, як ніколи. Не думали Ви повернутися ще коли-небудь до поезії Богдана-Ігоря Антонича?

– Не знаю. Не зрікаюся цього. Хоча я вже старий, досить часу вже потратив, чи, може, придбав перекладацтвом. В основному я вже лише прибираю. До речі, кілька днів тому я із жахом виявив, що серед мого мотлоху лежить і не підписана угода про покладення на музику одної Елегії Антонича. Мій приятель Ілля Зеленка*** знав, якою чудовою інспірацією для музики є добра поезія. Він любив вибирати з моїх перекладів. На музику поклав, наприклад, і мої переклади пісень давніх ацтеків. Що ж він собі подумав, коли я з недбайливості не підписав угоду на Антонича, яку мені агентство надіслало кілька років тому? Вже про це його не запитаю – нещодавно помер. Але цей музичний твір, напевно, існує, зверніть на нього увагу... Знайдіть його і поставте у Пряшеві. Я приїду його послухати – і цю угоду додатково підпишу. Якби знайшлося видавництво, яке б мій переклад знову перевидало, я б знайшов у собі стільки енергії, щоб оце вибране збагатив ще декількома новими перекладами. Справа в тому, що Антонич був справжнім генієм, одним з найбільших геніїв модерної поезії...

Розмову вів Іван ЯЦКАНИН

* «трнавська школа» – угруповання словацьких письменників, так званих «конкретистів».

** Ян Стахо (1936-1995) – словацький поет, перекладач.

*** Ілля Зеленка (1932-2007) – словацький композитор, який написав композицію для змішаного хору під назвою «Elégia o prsteni mladosti», використавши фрагменти віршованого твору Б.-І. Антонича у перекладі Л. Фелдека. Цей музичний твір вийшов у Братиславі у Музичному фонді (Hudobný fond) у 2004 році.

В ОСТРОЗЬКІЙ АКАДЕМІЇ ПРО УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ

При найдавнішому українському університеті «Острозька академія» в Острозі на Волині (заснованому князем Костянтином Острозьким у 1576-80 роках й відновленому у 1994 році) вже кілька років успішно діє Інститут дослідження української діаспори (директор Алла Атаманенко). 9-10 вересня 2008 року цей інститут разом з іншими установами влаштував вже третю міжнародну наукову конференцію на тему «Проблеми дослідження української діаспори». В роботі конференції брали участь науковці з різних регіонів України, США, Канади, Білорусі, Польщі, Словаччини і навіть з далекого Татарстану.

У вступному слові ректор університету Ігор Пасічник познайомив учасників з історією цього найдавнішого, а разом з тим і наймолодшого вузу України, в якому нині навчається 4100 студентів.

На двох пленарних засіданнях конференції було зачитано сім доповідей. Любомир Винар з Кентського університету в США розглянув роль Українського історичного товариства та журналу «Український історик» в розвитку української історіографії. В. Онищук з Одеси освітлив теоретичні проблеми формування соціального статусу етнічності в діаспорних меншинах. Н. Даниленко із Сомердейлу в США подала огляд історії і сучасного стану українських жіночих організацій в діаспорі та Україні. Доповідь П. Кралука з Острозької академії було присвячено проблемам національного розвитку та перспектив на майбутнє українців Берестейщини. О. Малько з Києва накреслив перспективи співпраці між діаспорою та Україною в гуманітарній сфері, а головний організатор конференції А. Атаманенко в своїй доповіді підвела підсумки дотеперішніх досліджень в цій ділянці та накреслила основні напрямки майбутніх досліджень. Автор цих рядків познайомив присутніх з життям і творчістю невідомого українського письменника Івана Голубовського (1878-1957), який, живучи в західночеському містечку Вейпрті, написав кілька десятків художніх творів, не опублікувавши жодного з них. Доповідач детальніше зупинився на взаєминах І. Голубовсь-

Частина учасників конференції перед будинком Національного університету «Острозька академія».

кого з художником О. Новаківським, якому він присвятив повість-есе «Розмахом могутніх крил» (Львів, 1999).

Дальша робота конференції проходила в сімох тематичних секціях. В кожній з них було зачитано від семи до п'ятнадцяти доповідей. Обговорювались, головним чином, питання історії, релігії, науки, літератури, мови, культури, архівної роботи, бібліотек, періодичних і неперіодичних видань, освіти та, головним чином, сучасного стану української людності в різних країнах. Кілька доповідей було присвячено визначним особам української діаспори.

Викладач Національного університету «Острозька академія» М. Васильченко виголосила доповідь «Розвиток українського шкільництва у Східній Словаччині після 1945 року», побудовану виключно на матеріалах української преси 50-70 років, коли українське шкільництво в нашому краї зазнало найбільших успіхів. Її доповідь була занадто оптимістичною. У Словаччині їй не доводилось побувати. Було б добре, якби дослідниця продовжила вивчення цієї теми на місці і довела її до сучасності, коли українське шкільництво на Пряшівщині (як і культурно-національне життя тутешніх русинів-українців взагалі) зазнає найбільшу кризу у своїй історії.

На конференції прозвучали й доповіді про Високий педагогічний університет ім. Драгоманова в Празі (О. Зубко з Вінниці), випускники якого зіграли позитивну роль в шкільництві Закарпатської України та Пряшівщини. А. Трембіцький з Хмельницького в своїй доповіді навів нові дані про Володимира Січинського, який великою мірою спричинився до вивчення народної архітектури Карпатського регіону, а в Східній Словаччині побудував дві церкви (в Нижньому Комарнику та Михалівцях). Цікавою була й доповідь А. Гайдукович з Рівного про найновішу хвилю української заробітчанської еміграції в Чехії та її адаптацію в новому середовищі.

Складовою частиною острозької конференції був круглий стіл, присвячений актуальним питанням наукового дослідження діаспори та викладання курсів з діаспориани в університетах України. В ньому брали участь майже всі учасники. А було їх понад півсотні. У виступах переважали скарги на недостатню увагу вивченню української діаспори у програмах вузів, брак добрих підручників, методичної літератури тощо.

На презентації книжкової діаспориани було представлено кільканадцять нових видань. Значну увагу привернули книги місцевого Інституту дослідження української діаспори, видані переважно в копродукції з іншими науковими установами. Найбільший інтерес привернуло факсимільне перевидання «Української еміграції» Симона Наріжного (Прага, 1942), монографія Л. Винара про О. Ольжича, два томи «Наукових записок» Острозької академії (один з яких містив матеріали попередньої конференції з проблем діаспори) та ін. Цікавість викликав також трьохтомник творів О. Ольжича та збірник матеріалів до історії НТШ в Європі (видання фундації ім. Ольжича), книги з історії українців Польщі, книга з листуванням Є. Чикаленка і матеріали соборів УАПЦ та ін.

В програму конференції входила екскурсія по пам'ятних місцях і музеях Осторга. Її учасники, між іншим, зупинилися на будівництві одного з корпусів Острозької академії, який будує Фундація подружжя Гуцуляків з Канади. Далі вони оглянули фортеці міста та інші його пам'ятки. У програму конференції входив теж огляд бібліотеки і музеїв Острозької академії, концерт Студентського народного академічного хору Академії та інші заходи.

Слід підкреслити, що конференція була добре підготовлена і пройшла на високому рівні. Її найбільше значення полягає в тому, що науковці з різних країн і різних установ, яких об'єднує спільне зацікавлення питаннями української діаспори, мали змогу протягом трьох днів взаємно спілкуватися, обмінюватися думками і краще пізнати один одного. Значення острозької наукової конференції в повній мірі проявить себе після видання збірника її матеріалів.

Микола МУШИНКА

РАДА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ – *прояв життєздатності української молоді ЧССР*

2 та 3 серпня ц. р. в Златій Ідці біля Кошиць відбулася Міжнародна конференція з нагоди 80-річчя українського Пласту в Закарпатті та в Словаччині. Нижче друкуємо одну з доповідей цієї конференції.

Виникнення та діяльність Ради української молоді (далі – РУМ) в Словаччині уможливила ситуація після XX з'їзду КПРС (Москва, 1956), на якому з небувалою відвертістю було піддано критиці не тільки, як думалося організаторами, діяльність «вождя народів» Радянського Союзу Сталіна, але, нехотячи, також теорію та практику життя СРСР. Однак в СРСР процес демократизації вдалося зупинити вже у 1963 році. В ЧССР він розвивався й могутнів надалі. В цій ситуації українська молодь ЧССР захотіла не тільки існувати, але й жити активним культурно-освітнім та національно-свідомим життям.

Молоді абсолюенти шкіл та редактори Мілан Бобак, Михайло Дробняк, Ярослав Шуркала, Степан Кочута, Мирослав Ілюк, Микола Гирик, Василь Дасей, Ганна Галечка, Ганна Чаварга в Пряшеві, студенти Павло Суддя, Іван Бача, Михайло Калиняк у Братиславі та десяток дальших молодих людей Східної Словаччини поступово приходили до переконання, що для повноцінного життя свідомих громадян треба організувати всю молодь українського населення нашої країни.

Немаловажним фактором була дійсність, що українці Чехословаччини вже мали свою молодіжну організацію – Спілку Молоді Карпат, яка виникла у 1945 році і в короткому часі зуміла зорганізувати таку широку та різноманітну діяльність, якою здивувала громадськість Чехословаччини та й міжнародних молодіжних організацій, зокрема репрезентаційним виступом свого художнього колективу на Першому всесвітньому фестивалі демократичної молоді у Празі у 1947 році та двомісячним післяфестивальним турне цього колективу по містах Чехії.

Однак цю організацію у 1949 році було зліквідовано. Держава використала її як члена-засновника для створення єдиної молодіжної організації в Чехословаччині – Чехословацької Спілки Молоді – ЧСМ.

Отже, після XX з'їзду КПРС активізується життя української національної меншини (НМ). 17 грудня 1966 р. виникає в Братиславі «Український клуб» (дістає 10 000 крон на діяльність, утворює 5 гуртків: драматичний, співацький, танцювальний, літературний та музичний). В Пряшеві виникає молодіжна театральна студія «Юність», пізніше подібна – «Смолоскип», яка поставила кілька дуже вдалих та високо актуальних літературно-художніх монтажів. З 1967 року в пресі діяли – хоча коротко та нерегулярно – «Літературний ярмарок», «Літературна сторінка», молодіжна сторінка «Веселка», пізніше «Резонанси» тощо.

Доказом виразної активізації молоді свідчить перш за все тодішня преса українців Чехословаччини, зокрема рубрики «Нового життя» – «Йдуть листи в редакцію», «Від середи до середи», «З нашої пошти», «Трибуна читачів», різні й часті «Анкети» тощо.

Велику активність, високий художній рівень та неймовірний позитивний вплив не тільки на молодь Пряшівщини доводив молодіжний український хор

«Весна», який під керівництвом Левка Довговича виник і діяв від 1965 року в Пряшеві. Про перебування, виступи та успіхи хору в Польщі у 1967 році, де він дав 14 концертів, широко писалося в нашій та польській українській пресі.

В 12 ч. «НЖ» 1967 року з нагоди виходу у світ 1000-ного числа газети врешті появляється стаття «Молоді – самостійну газету». (Стаття викликала десятки відгуків).

Все це розбудило вже й наш, за справедливою оцінкою Івана Мацинського, «вічно відсталий КСУТ, який вустами свого секретаря ЦК Федора Ковача заговорив про молодь і закликав її до ще більшої активності. Газета позитивно писала про «Український клуб» (в «Руському домі»), який під керівництвом – Левка Довговича та нашої з ним співпраці «останнім часом дійсно став найбільшим активістом та вихователем молоді. Адже в декотрих акціях цього клубу брало участь в середньому понад 800 (має бути – 80. – Ю. Б.) учасників». (Про «УК» треба, однак, сказати, що з вимогою до його створення Левко Довгович виступив уже в 1962 році). Оскільки цей Статут ЦК КСУТ роками не ухвалював, його було ухвалено в клубі 17 лютого 1965 року на його Установчих зборах. Причому в першому році діяльності «УК» провів 30 акцій за присутності 1242 учасників, в другому році – 24 акцій за присутності 1791 учасника, а в третьому році – 35 акцій за присутності 2411 присутніх. Не можемо, однак, не додати, що наперекір такій діяльності, саме «УК» після 1968 року було зліквідовано.

Нарешті прийшов 1968 рік.

Вже в першому числі «НЖ» редактор «Резонансів» Михайло Дробняк робить інтерв'ю з секретарем ЦК КСУТ Федором Ковачем, в якому той позитивно оцінює роботу молодіжної сторінки, закликає редакцію до поширення своєї діяльності на всю українську молодь (тобто і на сільську та робітничу), висловлює незадоволення з працею ЧСМ між українською молоддю, закликає українську молодь до вимагання своїх прав для повнокровного культурно-освітнього та національного життя та підсумовує: «Назріла потреба проблемам молоді приділяти належну увагу... Хочеться нашу молодь бачити громадськи більш ангажованою до суспільного життя, активнішою щодо шукання свого місця в нашому національно-культурному житті, виборюванні простору для своєї діяльності...»

Однак сам ЦК КСУТ аж до початку березня 1968 жодної власної активізації та змін у своїх методах праці не проявив, а пізніше займався переважно виробництвом різних заяв, звернень, резолюцій та вітальних листів новим шефам держави, становленням та змінами дат для засідання своїх президій, пленумів, конференцій чи з'їздів по оновленню Української Народної Ради (яку й так ніколи не було оновлено), проте до жодних суттєвих змін в розумінні своїх завдань, свого місця в суспільному житті, форм та методів праці протягом цілого 1968 року (та й пізніше) не дійшов.

Однак молодь таки почала діяти.

Вже 9 березня молоді редактори «НЖ» зорганізували актив дописувачів, в якому взяло участь 58 людей. В нашій доповіді було оцінено тодішню ситуацію та накинуто план діяльності на найближчий період. Прозвучала тут однозначна вимога – «Українській молоді – своя організація!». В нашій «Резолюції з активу...» було піддано критиці пасивність та вузьку діяльність КСУТ, зокрема його Президії. Ми констатували: «Існування такої організації як КСУТ в ЧССР було скоріше прикриттям справжніх проблем українського життя, ніж формою їх рішення».

10 березня в Братиславі пройшло засідання Товариства українських студентів (ТУС), в резолюції яких говорилося: «Ми є за симетричний модель держави двох народів – чехів та словаків, але рівночасно вимагаємо для національних меншостей повну політичну, економічну та культурну автономію. Ці домагання повинні бути зафіксовані також в Конституції ЧССР».

І вже 12 березня було скликано в «УК» в Пряшеві «Мітинг української молоді», на якому ми виголосили вступне слово та який за участі 181 молодої людини прийняв «Звернення до української молоді Чехословаччини від української молоді Пряшева». В цьому зверненні – в душі вимог вступного слова – була сказано: «Той стан надалі залишатися не може. Оскільки з української молоддю Чехословаччини вже довгі роки ніхто систематично не працює, вимагаємо надання нашій молоді всіх прав і можливостей всебічного розгортання її діяльності, на початку хоча б такі, які в свій час мала Спілка Молоді Карпат». І тут же: «Для координації роботи по створенні організації української молоді Чехословаччини мітинг української молоді у Пряшеві ухвалив Підготовчий комітет по оновленню СМК (далі – ПК СМК) у складі: Мілан Бобак, Юрій Бача, Михайло Дробняк, Михайло Шкурла, Йосиф Сторинський, Іван Гвань, Емілія Цапулич, Віктор Коваль, Василь Турок, Маруся Ондо, Марія Грішо, Ганна Владика, Мілан Сура та Олена Міцай» («НЖ», ч. 11.)

Ці кроки молоді підтримав також Пленум ЦК КСУТ, в постанові якого сказано: «Пленум... підтримує ініціативу української молоді в її намаганнях у вирішенні українського національного питання згідно з її Резолюцією...» Наперекір цьому поступово наростала різниця в підході до рішення проблематики української національної меншини в розумінні органів КСУТ та в ініціативах молоді. В 17 ч. «НЖ» ми констатували, що «справжній демократизаційний процес між українцями ЧССР ще дійсно не почався. Ми ще не провели справжньої критики недоліків нашого життя (критику дотеперішньої системи праці., критику тих державних та інших органів, які спричинилися до спотворення нашого життя, а також критику тих органів, які виконували цю політику між населенням., критику, яку б проводили українці по відношенню до себе, до роботи своїх установ (не тільки КСУТу)... КСУТ як установа не подав критики своєї праці. Тому всі критики скеровуються на КСУТ. КСУТ критикують і за такі речі, за які він дійсно не винуватий, а справжня демократизація починається там, де закінчується критика і починається творча робота».

Такого розуміння демократизаційного процесу між «дорослими» представниками українців ЧССР не знайдемо. (Єдиним винятком була стаття Ф. Гондора та М. Мольнара з Братислави п. з. «Наші зауваження» («НЖ», ч. 16), яка в душі нашої оцінки КСУТ принципово оцінювала не тільки діяльність КСУТу, але й сам характер та місію цієї організації. Вже мотто до статті – слова Т. Г. Масарика про те, що «великі гасла можуть сп'янити людей, але не можуть навчити (їх) працювати», – свідчать про тверезу оцінку всього величезного шуму довкола демократизації в Чехословаччині. Автори статті щиро зізнаються, що «нам хочеться вірити, що КСУТ виконав чимало позитивної культурно-освітньої роботи... Але ми переконані, що цією позитивною роботою він не врівноважив та й не міг врівноважити негативний вплив на розвиток нашої національності.. Як організація він існував у громадській свідомості у функції верховного репрезентанта ідеї національного життя українців у Чехословаччині. Була це ілюзія, небезпечна ілюзія...». Тому далі зовсім переконливо звучить оцінка організації КСУТ як «фікції.., яка мала відвагу... жити ілюзією існування

верховної національної організації. КСУТом в дійсності прикривався брак організації чи інституції, яка б виражала елементарні права національного цілого як суб'єкту державно-політичного, культурного життя.... КСУТ маскував брак організації чи установи, яка б допомагала громадській самореалізації українців як національної одиниці...» І далі: «До моральної кризи нашої національної групи КСУТ спричинився своїм прислужництвом.... Ми глибоко переконані – підсумовують автори – «КСУТ як організація не має в нашому національному організмі історичного кредиту, на який претендує».

На жаль, ця стаття ні тоді, ні пізніше не викликала жодного відгуку ні між ксутьвцями, ні між іншими «політиками» чи «реформаторами» нашого життя.

11 квітня делегація української молоді – М. Миндош, А. Чума, М. Бобак, П. Суддя та М. Дробняк – відвідала ЦК ЧСМ у Братиславі, де інформувала голову ЦК ЧСМ інж. Р. Гаренчара про намагання української молоді оновити СМК, про мітинги української молоді і висловила незадоволення української молоді дотеперішньою працею ЧСМ серед української молоді.

Голова ЦК ЧСМ Словаччини поінформував делегацію про те, що вони планують створити ЧСМ на федеративній основі, а в її рамках організувати молодь за «вищими» соціальними принципами. За його словами, «нині не варто розбивати молодь за національностями і тим послаблювати її єдність та ізольованість один від одного. На перше місце треба класти спільні проблеми..., а не національні питання. Бо процес демократизації розуміємо як процес об'єднання на вищих принципах». Наша молодіжна делегація у відповідь заявила: «Така пропозиція для нашої молоді є не вигідною... Багаторічний досвід нас переконує в тому, що знову-таки про нашу молодь при такій організації буде забуватися боком. Нам треба свою організацію з високою політичною концепцією, яка не буде сепаруватися, яка буде співпрацювати зі всіма прогресивними молодіжними організаціями в Чехословаччині і яка буде складовою частиною Союзу Молоді Словаччини». В газеті далі було сказано, що «із виникненням такої організації, яка буде нав'язувати на прогресивні традиції СМК (до речі, СМК товариш Гаренчар добре пам'ятає), ЦК ЧСМ погоджується. Але буде треба чим скоріше випрацювати політичну програму нашої організації, на основі якої вона може виникнути і... потім вимагати, вже як самостійна організація, фінанси».

Після цієї зустрічі процес оновлення СМК пішов двома дорогами.

З одного боку, по державній лінії та лінії ЧСМ настав період тривалого зволікання реалізації необхідних кроків по оновленню окремої самостійної української молодіжної організації, а з другого, ПК СМК розгорнув велику пропагандистську та організаційну роботу по реалізації конкретних кроків, необхідних для оновлення СМК, але й по підготовці конкретних акцій для молоді. Зокрема велику увагу було звернено підготовці літніх зустрічей української молоді, які мали стати першими масовими акціями нової організації та які, крім відпочинку та розваг, мали стати конкретною формою вишколу майбутніх молодіжних працівників для потреб організації. Ми не могли і не хотіли чекати та задовольнятися обіцянками. Йшлося про час, коли обіцянками про щасливе життя було переповнено світ і їм вже мало хто вірив. Тому потрібно було не обіцяти, а дати нашій молоді докази наших планів та намагань.

Саме тому, що органи влади зволікали з ухваленням СМК, тільки в 45 ч. «НЖ» появляється інформація-запитання «Що нового навколо СМК?» Тут сказано, що тільки «18 серпня в Братиславі відбулася нарада всіх підготовчих комітетів молоді Словаччини, на якій з ініціативи ЦК ЧСМ було ...вирішено будувати молодіжну організацію в Словаччині на федеративному принципі окремих спілок молоді». На підставі того вже «20 серпня зійшовся у Пряшеві ПК СМК, який ще раз обговорив Програму СМК, Статут СМК та Лист ПК СМК до ЦК СНФ з проханням зареєструвати СМК – молодіжну організацію української молоді ЧССР як складову частину (тобто, як члена – Ю. Б.) Національного Фронту». Тут же повідомлялося, що «після реєстрації СМК ПК скличе загальнодержавну...Конференцію або Установчий з'їзд української молоді ЧССР, на якому буде оновлено СМК, прийнято відповідні документи СМК, обрано ЦК СМК та делегатів на з'їзд (чи Конгрес) молоді Словаччини. Таким чином – повідомлялося далі – якщо не станеться щось непередбачуваного, ще цього року наша молодь мала б дістати свою молодіжну організацію – СМК... Це був би один конкретний позитивний результат демократизації життя в ЧССР для нашого населення. Треба тільки зосередити всі наші молоді сили, щоб ця важлива для всіх нас справа закінчилася успішно».

З цього нашого повідомлення у пресі випливає, що ПК вже мав готові документи, і, не чекаючи на їхнє ухвалення, діяв: вимагав реєстрації організації, планував скликання загальнодержавних зборів всієї української молоді ЧССР та створення своєї самостійної молодіжної організації. Цей намір відчутно також з іншого нашого матеріалу тих днів. В ньому ми констатуємо, що словацькі молодіжні організації виникають без дозволу... «і лише після того, як ті та й інші організації виникли, держава взяла до відома їхнє існування і додатково... ухвалила їх. Ми діємо зовсім інакше. Ми на кожен свій крок просимо згоди держави, – часто тих самих бюрократів і демагогів, які роками псували наше життя, нищили його і дезорієнтували наш народ. Тому ми до сьогодні не оновили молодіжної організації...» («НЖ», ч. 40.)

Проте навіть в такій складній ситуації можна було щось робити.

2 листопада замість понад дворічних «Резонансів» з'являється новий молодіжний додаток газети «НЖ» – «ТОН», який в подібній ситуації, в якій жили «Резонанси», все-таки став глибшою та ширшою трибуною поглядів на, перш за все, українські молодіжні проблеми. Тут же в першому числі надруковано ясно конциповану статтю редактора «ТОНу» Михайла Дробняка – «Доля СМК – в наших руках». (Оскільки голова ПК Мілан Бобак відійшов на навчання у Київ, головою ПК став редактор М. Дробняк, який дуже добре справлявся з завданням, щоб «ТОН» став трибуною всієї нашої молоді). Великими буквами тут виділено основну думку та основні завдання СМК: «Нам потрібна своя національна організація, яка підхопить, зацікавить та зорганізує всю нашу молодь без винятку (і робітничу, і селянську, і студентську), яка, крім свого основного завдання – виховувати молодь в національному дусі, привчати її любити духовне та матеріальне багатство свого народу, буде і надалі розвивати всі дотеперішні позитивні форми роботи ЧСМ. СМК нав'яже на все хороше, що робив колишній СМК і, починаючи від скаутингу і кінчаючи, може, балами, буде робити все для того, щоб це була організація потрібна нашій молоді, щоб це була жива організація».

І, справді, саме молодіжний «ТОН» (таку назву було обрано і тому, що

її можна було скласти з великих словацьких букв, які друкарня мала в розпорядженні. Одночасно ця назва виражала наші заміри. Однак дехто розшифровував цю назву як Тайна Організація Націоналістів.) ...почав завдавати тон подальшій активізації життя українців ЧССР та формувати вимоги на майбутнє щодо рішення українського національного питання в республіці.

Перш за все він почав друкувати правдиві критичні матеріали. Крім друкування найцікавіших з них, редакція надавала слово різним учасникам активів, зустрічей, семінарів, – до яких зверталася різними анкетними запитаннями – таким чином в одному числі газети можна було познайомитись з кількома поглядами різних людей на ту саму справу. В окремих числах газети було надруковано чи прокоментовано понад десяток листів-матеріалів від молодих дописувачів не тільки зі Східної Словаччини (наприклад, 17 вісток в «НЖ», ч. 5, 16 вісток з 16 сіл в ч. 10 1967 року). Проте редактори «ТОНу» не обмежувалися молодіжною тематикою. Матеріали про проблеми старших громадян, зокрема статті Миколи Гиряка, Михайла Дробняка, Степана Кочути, Мирослава Ілюка, Василя Дацея, Ганни Галечки тощо відкривали очі молодим на проблеми життя, усвідомлювали та активізували читачів.

Зрозуміло, на першому плані «ТОНу» була проблематика оновлення молодіжної організації СМК. Про це говорить інтерв'ю Степана Кочути з нами («НЖ», ч. 52) – «Сили є – треба їх організувати», матеріал В. Дацея про СМК «Готуємо конференцію» («ТОН», ч. 2), інформація про чергове засідання ПК СМК, на якому було повідомлено, що згідно нового плану СЦК ЧСМ «СМК не був би самостійною організацією, а існувала б лише Рада української молоді». Тут же було повідомлено, що «Міністерство внутрішніх справ «пересунуло» наше прохання реєструвати СМК Словацькій Народній Раді». ПК СМК «з такою пропозицією СЦК ЧСМ не погодився і вирішив категорично вимагати самостійної організації для нашої молоді». Тому наступна наша стаття – «Потрібна як сіль!» вимагала: «не чекати – працювати» («ТОН», ч. 3). Про домагання оновити СМК говорять також матеріали «Де Союз Молоді Карпат? Успіх лише в наступі» (Михайло Шкурло, «ТОН», ч. 4), а також наша інформація про засідання ПК СМК (замість самостійних організацій «Дають нам тільки Ради», причому «ЦК ЧССМ порадив не створювати окружні Ради національних молодіжних організацій»).

В такій ситуації почався 1969 рік та почався він з незвичайної події: «Вперше в нашій історії страйк» свідницьких учителів. (Ця тема занадто важлива і вона сама заслуговувала б на подібний окремий науковий семінар, проте з огляду на час, ми змушені її повністю оминати, зазначивши тільки її значний вплив на цілковиту активізацію культурно-політичного життя, рівно ж на активізацію молодіжного руху).

Вже в другому числі «НЖ» 1969 року Степан Кочута перераховує, хто й чого досяг в минулому році: «Словаки дістали нарешті свою федерацією, Матиця пустила певне коріння на власному, але й на чужому ґрунті, мадяри добились міністерського крісла, а ми перекрочили поріг нового року опоені існуванням конституційного закону... тихенько, скромно, по-русинськи. Трохи загомоніли свідницькі учителі, але маючи на увазі те, що на камінню пшениця не родиться, майже стихли». Стаття називається «Без підвищення голосу», і автор справді, перейшовши на алегоричну мову, спокійно завершує: «Молитися богу? Не

вислухає. Просити... зверху? Здається, не дадуть. Значить з'їстає все на нас. (Підкр. наше. – Ю. Б.). Отже – заклик ніби слабенький, «без підвищення голосу», проте – однозначний! Тут же в першому числі «ТОНу» в хвилину при каві Мілан Бобак, який повернув з Києва, відповідає на запитання М. Дробняка значно виразніше: «Треба звести вирішальний бій тепер. Завтра може бури пізно. Нам потрібна самостійна організація, а не філія бюрократії і животіння, як це було дотепер. (Підкр. наше. – Ю. Б.). (Тут наведено занадто цікаву оцінку Пряшева, яку Бобак почув у Києві: «Тепер кожен українець повинен знати, що таке Пряшів»).

На тій же сторінці втретє звучить вимога від редактора Василя Дацяє: «Домагаймося свого», «Такий стан треба вважати ненормальним... З проголошень, резолюцій ми не виживемо... Обрані органи та кілька ентузіастів і при найкращому бажанні неспроможні «гори перевертати». Нашими справами мусимо займатися насамперед ми самі. Тому тепер вже нічого скаржитися на умови, на незадоволення. Своїм молодіжним еланом ми здібні забезпечити собі простір для роботи, для повнокровного молодіжного життя».

Вже у другому числі «ТОНу» друкуємо детальне повідомлення про ситуацію в молодіжному русі ЧССР та про дотеперішню діяльність ПК СМК. Тут наведено, що «пропозиція на створення власної молодіжної організації української молоді зустрілася серед нашої молоді з великим порозумінням та підтримкою. ПК одержав десятки листів від колективів молоді та окремих осіб, в яких повністю підтримується думка на створення такої організації. Рисуються перспективи на кількатисячну організацію».

Співпрацю з нами обіцяє Тимчасова Рада мадярської молоді, Спілка польської молоді; русинсько-українська молодь Югославії запросила нас на свій з'їзд молоді, Клуб Й. Аттілі в Братиславі запрошує від нас кількох членів на таборування та поїздки по Угорщині. Співпрацю та підтримку висловили також інші особи та організації з-за кордону. До Союзу української молоді голоситься також студентська молодь Братислави та Праги. ПК СМК провів кілька бесід з молоддю, видав пропагандийний матеріал, і почав готувати Загальнодержавний актив української молоді. Готувався теж короткий курс-навчання для української молоді – для функціонерів майбутньої організації. Однак домагання ПК СМК не знаходили великого порозуміння ні в СЦК ЧССР, ні в інших державних органів. В Чехії пройшов Конгрес молодіжних організацій, на якому не було створено молодіжну організацію для польської молоді.

З наведеного випливає наша твереза оцінка ситуації: «В сучасному немає надій на створення самостійного Союзу української молоді». Нам було запропоновано створити ради національних груп... «При перших пропозиціях СЦК ЧССР правомірч рад була мінімальна, на що ми ніяк не могли дати згоду». Голова СЦК ЧССР Гаренчар дав згоду на обрання окружних рад української молоді, проте «Пленум СЦК ЧССР 21-22 листопада 1968 прийняв постанову, в якій забороняє створити (окружні) ради...».

Проте на тій же сторінці «ТОНу» надруковано матеріал «Після 20 років маємо свою організацію», який повідомляє про те, що 24 січня 1969 року «відбулася в Пряшеві Конференція українсько-русинської молоді, яку скликав ПК по оновленню СМК» за участі 84 делегатів. «Всі виступаючі засудили політику СЦК ЧССР щодо молоді національностей, вимагали своєї самостійної молодіжної організації... Юрій Бача, з факту, що після 20 років українська молодь знову дістає можливість зійтися і обговорювати свої справи, зробив висновок, що

жодна несправедливість не може тривати вічно, що цілеспрямована праця розб'є і ту найтвердішу бюрократію... висловив здивування над непослідовністю, з якою представництво молоді Словаччини приступає до рішення молодіжних справ національностей... Цим самим воно до цементу нового фундаменту нашої держави сипле пісок, який не може зміцнювати нашу єдність... Національні справи необхідно вирішувати принципово, інакше вони помстяться нам усім... Наголошуючи на важливості форм для молодіжної праці підкреслив, що все-таки вирішальною мірою для майбутньої праці є люди, які будуть працювати з молоддю».

«Конференція обрала... ЦК РУМ, голову ЦК РУМ, Ревізійну комісію та 10 делегатів на загальнословацький з'їзд молоді... Пленум обрав 9-членну Президію ЦК РУМ» та прийняла ряд документів: Лист президенту республіки, Лист матері Яна Палаха, Лист до своїх учителів і до української інтелігенції та Лист чехословацькій молоді. (Ці листи значною мірою відрізняються від трафаретних поздоровчих листів-телеграм, які приймаються при подібних нагодах).

В резолюції Конференції подано коротку історію українського молодіжного руху в ЧССР від 1945 року та звіт про 10-місячну діяльність-боротьбу ПК СМК за самостійну молодіжну організацію для української молоді ЧССР. Після цього Резолюція однозначно констатує: «Відповідні державні органи до сьогодні не задовольнили прохання української молоді і не дозволили існування української молодіжної організації... Конференція української молоді вбачає в цьому непослідовність в демократичному розв'язанні питання організації молоді на Словаччині і висловлює незадоволення таким рішенням справи». На іншому місці резолюції однозначно сказано, що «той стан надалі залишитися не може». Конференція визначила найголовніші завдання для ЦК РУМ (це, по суті, була скорочена Програма СМК) та зобов'язала ЦК РУМ скликати у 1970 році другу Конференцію української молоді...». Подібно детально та конкретно були визначені завдання на поточний 1969 рік: «провести в 1969 році дві пленарні засідання ЦК РУМ..., провести... семінар активістів української молоді, літню зустріч української молоді дома та організувати поїздку української молоді за кордон..., постійно дбати про розвиток молодіжної газети «ТОН» і створити всі умови для того, щоб від 1970 року «ТОН» міг виходити щотижня хоча б на шести сторінках». На закінчення Резолюція констатує, що «українсько-русинська молодь після 20 років знову дістає певні можливості для розгортання власної праці на благо народу».

І нині – після майже 30 років – нам здається, що це були добре продумані кроки тогочасного ПК СМК: з одного боку, Словаччина нам нічого не хотіла дати – це ми брали до уваги, проте весь час стояли на своєму – вимагали те, що нам по праву належало. З другого боку, ми на цьому не зупинялися, не скаржилися і не чекали («Не чекати – працювати!»). А щоб якийсь «відповідний» орган влади не міг засудити діяльність котрогось члена керівництва української молоді чи діяльність всього «колективного» органу, ми все – до деталей – давали ухвалити пленарним засіданням чи загальним Конференціям молоді, які, хоч і не були ухвалені чи санкціоновані відповідними органами влади Словаччини, все-таки представляли колективний голос, який практично не можна було так легко засудити чи заізолювати.

З таким розумінням справи ми йшли й на два молодіжні з'їзди у Братиславу 4-6 лютого 1969 року. Тут протягом першого дня ліквідували дотеперішню єдину молодіжну організацію Словаччини – ЧССМ, а протягом другого

дня створювали нову єдину молодіжну організацію Словаччини. «Отже, зліквідовано ЧССМ, який ми колись будували, створено нове Об'єднання молодіжних організацій Словаччини – (ОДМОС ZDMOS) і знову без нас...». (Це з нашого виступу на з'їзді та із замітки про «Два з'їзди молоді – обидва без нас», «ТОН», ч. 3).

І знову на тій же сторінці в іншому матеріалі сказано, що «знову ми багатші... на болюче пізнання дійсності, на розчарування в кольорових снах..., на гірке почуття... І в минулому році ми надіялись..., ми ...вірили, що нам уможливають оновити незаконно зліквідований СМК... Коли вимога федералізації була такою закономірною і нормальною для словаків, то чому подібних демократичних прав ... не признано й національностям в Чехословаччині?».

Подібно в наступному числі «ТОНу». Тут подано широкий матеріал про поведінку делегатів ЦК РУМ на двох словацьких з'їздах молоді в Братиславі, з яких видно нашу активну позицію в боротьбі за свою молодіжну організацію. І тут же, замість «розчарування», ми вказували на «яку-таку можливість розпочати діяльність на користь... молоді. Знову... повертається надія, що можна буде виховувати наших молодих людей свідомими дітьми свого народу... Проте надії мало. Потрібна праця – завзята, наполеглива, постійна, праця всіх нас для нас самих... Не сміємо скаржитись, що простору мало. Його буде стільки, скільки його виберемо, скільки його зуміємо наповнити конкретною працею».

В «ТОНі», ч. 5 нами було сказано, що в ЦК РУМ нічого нема – ні приміщення, ні стільця, машинки, телефону, фотоапарата, ні плаченого працівника, – «проте в нас дещо все-таки є: в нас є... бажання працювати з молоддю і для молоді... Нелегко це буде досягти, – та коли нам було легко! Завдання не діляться на легкі і тяжкі, а на зайві та необхідні. Усвідомити себе – необхідне завдання для нашої молоді».

В «ТОНі», ч. 6 вміщено інформацію про Конгрес чехословацької молоді «з нами і без нас» в Празі (10-13 березня) та про роботу наших делегатів на ньому. Тут знову тільки Спілка студентської молоді Словаччини підтримала нашу вимогу – включити у перший пункт Статуту вимогу мати молодіжні організації для національностей. Інші словацькі спілки були проти, тому Конгрес не ухвалив нашу пропозицію, хоч «з боку чеської молоді ми мали щирі підтримку».

В «НЖ», ч. 15 вміщено інформацію, що Уряд СР створив Раду для національностей, якій визначив завдання. Проте, як показалося, ця формальна Рада ніколи серйозно не займалася і не вирішила жодного важливого питання національних меншин.

В «ТОНі», ч. 8 вміщено інформацію про засідання Пленуму ЦК РУМ (25 квітня), на якому було зроблено оцінку за перший півріччя та ухвалено завдання на другий піврік 1969 року. Тут же є інформація, що ОР РУМ вже створені в Гумennomу, Бардієві, Свиднику та в Пряшеві та про те, що 25 квітня на Сигорді відбувся актив дописувачів «ТОНу». «Це перша спроба... «ТОНу» після довгого часу...». В нашій передовій визначено, що ЦР РУМ хоче зробити в найближчому періоді. Проте за реченням «Рада молоді хоче..!» слідує речення: «Але чи Рада зможе все це?» І логічний висновок: «Це залежить перш за все від нас. Тільки не від нас десятих, двадцятих... залежить від нас усіх».

В наступному числі подано основну частину «з промови голови ЦР РУМ» матеріал про хід Пленуму, Постанову Пленуму та детальну інформацію про актив дописувачів. І знову, у згоді з нашим розумінням ситуації, тут

сказано: «Ми не є того переконання, що ця пропозиція є найсправедливішою і найрівноправнішою формою для праці серед нашої молоді, проте ми неодноразово заявляли, що ми приймаємо і цю можливість працювати для нашої молоді... Цей стан значно шкодить нашій праці... однак ми є переконані, що документи про діяльність Ради... не мали б залежати лише від доброї волі окремих функціонерів. Це високополітичне питання і воно вимагає рішення в інтересі...єдності... всієї держави».

З інформацій «ТОНу», ч. 10 дізнаємось, що, між тим, після Пленуму (25 квітня), вже 12 травня відбулася Президія ЦР РУМ, 13 травня – нарада ЦР РУМ з ОР у Свиднику, 15 травня – участь на засіданні ЦР ОДМОС у Братиславі (де вдалося вибороти 372 000 крон на діяльність РУМ для поточного року, 60% з того, що ми вимагали), 16 травня – участь на конференції ОР РУМ в Кошицях та ще відбувся згадуваний вище Актив дописувачів преси на Сигорді.

Така була наша відповідь – «не чекати – працювати» – на ситуацію, яку нам створювали словацькі молодіжні (та не тільки молодіжні) органи.

(Хай нам буде дозволено зазначити, що така наша позиція – критикувати бездіяльність, вимагати більше, проте брати все, що є, не чекати, а працювати, не знаходила порозуміння серед дорослих. Саме з вуст дорослих в ті дні зазвучало по радіо запитання, «чи має значення розбивати й ті малі кристалики радості та оптимізму в душах наших людей?» (І. Г. Д.). На активі української інтелігенції у Пряшеві 18 жовтня голова ЦК КСУТ Михайло Миндош питав: «чому товариш Бача взявся за СМК і все-таки не довів його до кінця?». Саме на цьому активі дорослих не прозвучала жодна свіжа думка. Тому редактор М. Дробняк після того, як висповідав вісім учасників дискусії, був змушений констатувати: «Скільки вже було подібних активів в самому лише Пряшеві! І які були... результати? Ніякі. Поговорили люди, понервували і... розійшлися, щоб за пару місяців зійтися знову і говорити про те ж саме».

Або матеріал в «НЖ», ч. 25 – «Хто і де нас репрезентує?» Тут, мов на табло, вміщено 25 репрезентативних фото 25 солідних чоловіків та жінок, з яких значна частина пальцем не гнула на користь якоїсь української справи і більше половини яких, як представників українського населення чи його культури, не зміг би назвати навіть знавець нашого життя. Вони українці за походженням, проте хто вони за змістом життя?

Подібно в «НЖ», ч. 33 секретар ЦК КСУТ Ф. Ковач «без перебільшення» запевняє, що «наша публіцистика переповнена самих неймовірних скарг, нарікань, підозрівань обвинувачень і, звичайно, самих неймовірних пропозицій, концепцій, порад і т. п.». І це своє переконання Ф. Ковач аргументує таким «науковим» способом: «Коли здоровій людині постійно і систематично твердити, що вона безнадійно хвора, то... ця ... людина... почне халити... і кінець неминучий. Але є багато й таких прикладів, коли... і безнадійно хворий чоловік при сильнім бажанні жити й працювати дійсно виздоровлює». І ще: секретар ЦК КСУТ Ковач твердить, що причина нашої ситуації всім ясна, голова ЦК КСУТ М. Миндош твердить, що «Конференція не була підготовлена» (і ще раз:) не була «підготована» («НЖ», ч. 39). А дальший секретар того ж ЦК КСУТ: важливим завданням сучасного стану вважає «добре підготувати членські збори основних партійних і ксутівських організацій» («НЖ», ч. 42). Ось вам позиція старших, досвідченіших, які «взяли на себе відповідальність...»).

В той час в «ТОНі», ч. 11 ЦР РУМ оголосила 5 літніх зустрічей молоді, з яких 3 ЦР РУМ таки провела. (Інші дві – зустрічі піонерів – провели Свидницька та

Гуменська ОР РУМ). 14 червня на Сигорді ЦР РУМ разом з представниками ОР РУМ обговорювали зміст і форми роботи з нашою молоддю, про що сказано в «ТОНі», ч. 12.

В «ТОНі», ч. 13 повідомлялося, що ЦР РУМ має свого секретаря. Ним став відомий фоторедактор української преси – Ярослав Шуркала, з яким веде бесіду М. Дробняк.

В «ТОНі», чч. 14 та 15 подано інформації про молодіжні зустрічі на Медовій Бабі та в Лімному (на Домаші). Про ці зустрічі, окрім редакторів, пишуть самі їх учасники – студентка М. Няхай та С. Вайда («ТОН», ч. 16). Це були найважливіші – (і досить масові – 20 + 40 + 70 учасників) акції ЦР РУМ протягом всього його короткого існування – неповних 10 місяців! (Масовішою були лише автобусні поїздки молоді Старої Любовні, Пряшева, Бардієва, Свидника та Гуменного 27 вересня в Токаїк та на Дуклю, в яких взяло участь 354 хлопців та дівчат). Ці зустрічі були однозначно позитивно оцінювані як їх організаторами та їхніми учасниками, так і батьками молодих людей. Зрозуміло, що, оскільки йшлося про перші подібні акції, на підготовку яких було мало часу, мало грошей та не було навіть впевненості, що вони таки відбудуться в тій непевній ситуації, в підготовці та ході зустрічей на обійшлося без дрібних організаційних та програмних недоліків, які ніхто не скривав та кожен учасник в міру можливостей брав участь в їхній ліквідації і, врешті-решт – і ті дрібні проблеми спричинилися до того, що ті зустрічі надовго зістали чудовими спогадами на літо 1969 року та про все існування та діяльність РУМу. (За себе хочу додатково – після 30 років – подякувати керівникам та учасникам зустрічей, що провели такі успішні акції, оскільки я сам був саме влітку того року в Америці і, крім участі у підготовці зустрічей, забезпеченні грошей для зустрічей та обранні добрих організаторів та керівників окремих зустрічей, участі в зустрічах не брав. Керівники окремих зустрічей занадто ініціативно та винахідливо рішали різні дрібні й важливіші недоліки та недодумані завдання, добре співпрацювали з учасниками зустрічей, чим забезпечили успіх цієї занадто важливої акції ЦК РУМ).

Між тим 25-26 вересня в Празі відбулося засідання ЦК КПЧ та 2 жовтня – засідання ЦК КПС в Братиславі, на яких фактично було зупинено весь процес демократизації життя в країні та започатковано довготривалий процес т. зв. нормалізації життя. «Нове життя», яке представляло думку старших, висловило з цього приводу «велике задоволення». Ми в «ТОНі» констатували, що ніколи «не зрадімо ідеали» та що «КПЧ завжди знайде підтримку в українській молоді при здійснюванні її справедливої політики». С. Кочута за молодь констатував, що «з молоддю маніпулювали», що протягом останніх двох років «замість навчання... молоді люди блукали вулицями у фальшивій надії, що там їх місце» («ТОН», ч. 18)

Проте вже в наступному «ТОНі» Президія ЦР РУМ повідомляє, що 6 жовтня у Пряшеві обговорювала план праці «до кінця цього року... Тепер Рада спрямовує свою роботу на видавничу діяльність, проведення клубних акцій і підготовку на зимовий період, влаштування закордонних поїздок. Президія обговорила також справу навколо самостійного видавання «ТОНу». Протягом року ЦР встигла теж підготувати виникнення спортивного клубу «Карпатія», футбольна команда якого, старанням зокрема Федора Віца, Павла Дуркота, але й Левка Довговича, розпочала свою регулярну діяльність та створити перший сільський молодіжний клуб в с. Хмельова. Сільська молодь Хмельової підготувала відповідне приміщення, МНК села вийшов молоді назустріч, а ЦР

РУМ забезпечила у цей клуб інвентар: столи, стільці, радіо, шахмати тощо та провела з тим клубом шахматний турнір та лижні змагання учнів основних шкіл. Було теж створено Клуб української молоді (КУМ) у Пряшеві

10 жовтня Я. Шуркала та В. Дацей взяли участь у засіданні ЦК ОДМОС, на якому було сказано, що «пропонується посилити елементи централізації молодіжних організацій, а також пропонується нова назва – Союз Молоді Словаччини». Зрозуміло, що й тут в «пропонованих програмі та статуті Союзу Молоді Словаччини не було ні згадки про форми роботи з молоддю національностей... І тільки на обґрунтовані домагання представників молоді національностей до Статуту було закріплено пункт, на підставі якого можна буде проводити діяльність, яку розгортає тепер ЦР РУМ. Правда, все це тільки пропозиції...» («ТОН», ч. 19)

А в нашій передовій – «Настала осінь» – в тому ж числі подається коротка оцінка нашої дотеперішньої діяльності і, ніби нічого не змінилося, слідує заклик до дальшої праці: «Отже, до праці, молоді друзі! Організуйте бесіди, літературні вечори, розгортайте діяльність театральних, естрадних, музичних гуртків, створюйте молодіжні клуби, – бо добра власна праця молоді і для молоді є смислом існування кожної молодіжної організації». В тому ж числі газети сказано, що Рада проведе в грудні місяці дводенний семінар поетів-початківців та ще в листопаді-грудні зорганізує сім екскурсій молоді (238 учасників) на Україну («НЖ», ч. 46.)

Нарешті, 20-21 листопада відбулося засідання ЦР ОДМОС. В доповіді «підкреслювався як позитивний той факт, що в праці молоді бере активну участь також молодь національностей. Однак, зазначалось в доповіді, дотеперішні форми праці з молоддю національностей не є відповідними і тому нова організації молоді повинна знайти кращі й відповідніші можливості для праці з молоддю національностей». (Підкр. наше. – Ю. Б.). Отже, обіцяють «кращі та відповідніші можливості», та ми вже знали ціну таким обіцянкам і знову – «не чекали – працювали».

Крім цього повідомлення, в нашій передовій п. н. «За демократичні умови для всієї молоді» наведено, що в ЧСМ довго рахувалися з окремими потребами молоді національностей, проте «в останні роки ця закономірна вимога – уможливити кожній молодій людині розвивати свою культуру, вивчати свою історію, бути патріотом свого народу – повністю витратилася з праці ЧСМ. Тому в новій організації молоді було знайдено форму... Цією формою стали Ради молоді...Цю можливість, щоб... (тут детально перераховуються форми, потреби й вимоги – Ю. Б.) необхідно мати і в майбутній новій молодіжній організації. Така можливість є передумовою демократичного рішення молодіжної проблеми на Словаччині, всебічного розвитку всієї молоді і доброю основою для інтернаціонального виховання молоді» («ТОН», ч. 20)

Для оцінки всієї діяльності ЦР РУМ протягом 1969 року та ознайомлення активістів РУМ з найновішою ситуацією в молодіжному русі в Словаччині було обрано незвичну форму: 29-30 листопада на Банков біля Кошиць було скликано семінар туристики. Учасники, крім іншого, обговорили хід літніх таборів і констатували, що «хоч літні табори були першою масовішою акцією ЦР РУМ, були успішні». В листі ЦР РУМ учасники семінару аналізують дотепер зроблене, шукають нові можливості, радять Раді що і як робити в наступному році. ЦР РУМ потім опублікувала інформацію, що 19-20 грудня планує провести семінар поетів-початківців та в лютому 1970 року зимову зустріч

молоді в Дрениці біля Сабинова. І, нарешті, в тому ж числі «ТОНу» подано нашу широку підсумкову інформацію п. н. «Замість пленуму, звіту й плану праці», де ще раз перераховано важливіші кроки діяльності ЦР РУМ протягом року, подано інформацію про ситуацію в молодіжному русі Словаччини та перераховані важливіші пропозиції учасників семінару та ОР РУМ на діяльність у наступному році. Наперекір тому, що відчувалися несприятливі зміни у ставленні до молодіжних організацій національностей, інформація, може, й нароком, закінчувалася оптимістично: «Віримо, що в наступному році ми зможемо зробити більше для нашої молоді, що наші плани і звіти будуть багатші. Нова молодіжна організація повинна створити для цього необхідні умови».

На цьому фактично закінчилася організована діяльність ЦР РУМ Словаччини. Пізніша нормалізація, як і слід було чекати, не тільки зліквідувала навіть ті скромні можливості діяльності, які в тимчасовому ОДМОСі були, не створила жодних організаційних, ні фінансових умов для продовження праці РУМ, але прямо заборонила будь яку діяльність: заборонила організувати будь-які зустрічі, поїздки, екскурсії тощо. Документи РУМ ніколи не були ухвалені, а в документах СМС з діяльністю Ради для молоді національностей не рахувалося.

Зостається підвести підсумки та зробити висновки.

В часах революційного піднесення, різних «демократичних» реорганізацій життя країни чи короткочасного хаосу в країні українська молодь завжди проявляла свою життєздатність, формулювала свої вимоги та добивалася своїх прав. Проте, як тільки старі чи нові державні органи влади опановували ситуацією в країні і заводили свої старо-нові порядки, ніхто й ніколи не рахувався з потребами національностей та їхньої молоді. Допомогали державі в реалізації такої політики розбрат та неєдність в рядах самої національності. Це видно на діяльності КСУТу, який весь час приймав різні постанови та на догоду державній владі сподівався, чекав, міняв як свої уяви, вимоги чи пропозиції, так і терміни проведення своїх найголовніших акцій, бо єдності між керівними працівниками КСУТу, навіть в найосновніших питаннях – економіки, мови, представницької організації – не було. А коли таку неєдність державі не вдалося створити, – доказом чого є саме діяльність РУМ, – тоді держава прямо не визнавала специфіки національних потреб, не ухвалювала жодних ініціатив, а сама в своїх документах навіть не згадувала якісь особливості життя національностей. Нам здається, що ми вже в той час розуміли таке прямування державної політики по відношенню до національностей і діяли, врахувавши таку державну політику. З одного боку, ми весь час добивалися «свого», однак одночасно не чекали, а працювали з невеликим колективом однодумців та весь час поширювали ряди таких однодумців. Ми були переконані, що навіть після ліквідації мінімальних можливостей праці з українською молоддю та для цієї молоді сотні учасників окремих молодіжних акцій, літніх таборів, автобусних екскурсій, семінарів та активів, клубів та спортивних змагань залишать, якщо не постійну, то принаймні тривалу згадку на таку діяльність ЦР РУМ.

І справді, після чергового хаосу в листопаді 1989 року залишки української молоді Словаччини знову пригадали давні роки діяльності українського Пласту в Словаччині та короткочасну діяльність ЦР РУМ по оновленню СМК і знову спробували підвести до життя ці організації та наповнити їх конкретною працею для реалізації сучасних потреб нашої молоді.

Проте внаслідок 20-річної бездіяльності нашої молоді та такого ж довгого періоду посиленої ліквідації як всього нашого населення, так і, зокрема, нашої молоді, численність нашої молоді, її концентрація в школах, селах на заводах чи в інших місцях її перебування та діяльності настільки зменшилася та розпорошилася, що сьогодні вже стоїть питання, чи ще існує українська молодь Словаччини. Нема українських шкіл, вимирають наші села, не працюють заводи, отже, нема в одному місці бодай кілька десятків наших молодих людей, які б усвідомлювали себе як національний колектив і подумалися до права на свої права. Окремі особи та вогники свідомого національного життя ще пробують жевріти, ще відчувають відповідальність (доказом цього є і наш сьогоднішній семінар), проте сучасні дорослі представники нашого культурно-національного життя питанням молоді протягом дальших двадцяти років так і не зуміли приділити належну увагу.

Ми свідомі складності сучасної ситуації, яка виникла саме й завдяки нашій безвідповідальності перед молоддю. Ми з порозумінням – проте не з виправданням – стежимо за непосильною працею сучасних представників перш за все СРУСР, подивляємо їхню витривалість в утримуванні нехай слабеньких вогників нашого культурно-національного життя, проте ми не можемо не вказати на помилковість як колишньої, так і сьогоднішньої «вичікувальної» чи «мінімальної» «концепції» (а насправді повної безконцепційності) в діяльності нашої «представницької» (а насправді лише маскуючої брак справжньої заступницької) організації нашого населення. Не можемо погодитися з обмеженням їхньої діяльності на кілька осіб, які ніби тягнуть та несуть на собі весь тягар якоїсь псевдоборотьби за голе існування нашого населення, з заборонаю висловити іншу думку про потребу іншого підходу до рішення проблем нашої національності, з цілковитою ізоляцією кількох функціонерів чи, точніше, витривалих добровільних працівників як від інших можливих працівників, так і від голосу та потреб населення. Таж сьогодні вже навіть глухі і сліпі видять, до чого веде сучасна словацька політика по відношенню до національностей! Тому навіть, якщо вже не було б можливостей спасти саме існування нашої української національної меншини в Словаччині, тож – як ми вже колись дуже давно написали – тож «воспоем хоть смерть свою!» Задokumentуймо, проте чесно й з усією правдивістю, відвертістю та критичністю хоча б наше зникання з лиця землі після майже тисячорічного на ній проживання!

Діяльність та «боротьба» сьогоднішньої «представницької» організації нашої національної меншини в Словаччині є надалі перш за все маскою, яка прикриває справжній процес вимирання нашої національної меншини, яка сторіччями була гілкою українського народу.

Це мій життєвий досвід, моє переконання, однак це є лише одним з поглядів на стан та рішення наших проблем. Нехай сучасні представники нашої національної меншини докажуть мені неправду, нехай приймуть цей погляд як один з шалених поглядів, нехай спробують знайти в ньому здорове ядро... Цим вони докажуть, що в них ще існує здоровий глузд та справжнє бажання захоронити..., оновити чи воскресити..., або бодай чесно признати свою смерть.

Юрій БАЧА

Першу з 15 книжок він опублікував у Пряшеві

Якби Михайло Качалуба не написав нічого іншого, лише чотири випуски спогадів *«Моя Одісея»*, і так він би заслуговував на те, щоб його ім'я ввійшло в історію української літератури, бо це один з кращих творів жанру українського меморіального письменства. В спогадах він описав тернисте життя українського скитальця від народження на сонячному Поділлі, через студентські роки в Женеві, лікарську практику в Швейцарії, Карпатській Україні, Словаччині та знов у Швейцарії. Де б він не був, всюди супроводжувала його любов до рідного краю, яку він прищепив і своїй дружині-швейцарці та чотирьом дітям.

Та Михайло Качалуба, крім спогадів, написав і видав (здебільшого власним коштом) десять збірок поезії – віршів високої національної проби. Одинадцята його збірка *«Між двома скенокардіями»* вийшла в Тернополі вже після його смерті – 1994 року. В 1997 р. там же на кошти родини було перевидано його спогади *«З моєї Одісеї»* в одностомнику, поповненому невеликим вибором з його публіцистики та епістолярної спадщини. Обидві книжки відкриваються моїми вступними статтями про життя і творчість лікаря-письменника. Статті про М. Качалубу появились і в біографічному довіднику П. Пундія *«Українські лікарі»*, кн. 1 (Львів – Чикаго, 1994) та *«Енциклопедичному словнику Тернопільщини»* (Тернопіль, 2005). На жаль, в Україні поза його вузькою батьківщиною Тернопільщиною ім'я М. Качалуби майже невідоме. Немає його не лише в УРЕ та УРЕС, але навіть в *«Українській літературній енциклопедії»*.

Забули про нього і в Словаччині, де він прожив майже тридцять найпродуктивніших років (1939-1968) і де опублікував свою першу поетичну збірку *«Польові дзвіночки»* (Пряшів, 1966) та ряд статей в українській та словацькій пресі. Після еміграції поета із Словаччини на Захід його ім'я і тут потрапило в список «контрреволюціонерів» і в друку не сміло появитися без негативної оцінки. По суті, воно появилось лише один раз. В звіті про діяльність кошицької місцевої організації Культурного союзу українських трудящих, зачитаному на IV Конференції КСУТ, про нашого поета-лікаря сказано: *«Також з прикрістю констатуємо, що один член нашої Президії лікар Михайло Качалуба залишився за кордоном з цілою своєю сім'єю. Згаданого з Президії та членства КСУТ виключили»*. Виключили його теж з Української секції Спілки словацьких письменників.

Правда, після падіння тоталітарного комуністичного режиму в Чехословаччині його реабілітували і навіть обрали почесним членом новоствореної Спілки українських письменників Словаччини. В довіднику *«Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина»* (Пряшів, 1999) є про нього окрема стаття. Обширною статтею автора цих рядків було відзначено смерть М. Качалуби (*«Дукля»*, 1993, ч. 4, с. 25-32). Мої некрологи про М. Качалубу появилася і в пряшівському *«Новому житті»* (1993, ч. 18), ужгородській *«Закарпатській правді»* (1993, ч. 68) та журналі *«Тернопіль»* (1994, ч. 5-6). Здається, це все, що появилось в наших краях після його смерті. Небагато.

Слід підкреслити, що М. Качалуба не входив до жодної літературної «школи» і не пройшов жодною літературною підготовкою. Теорію віршування він вивчив самотужки і засвоїв її досконало. Майже ціле життя жив і працював у чужомовних

середовищах, а з українською громадою зустрічався лише принагідно. Вірші писав без будь-якого зовнішнього поштовху – по велінню серця, здебільшого після роботи та ночами, коли всі спали. Зразком для нього була українська класична література, головним чином, вірші Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, О. Олеса, Є. Маланюка, Л. Мосендза, Богдана-Ігоря Антонича, але й поезія «розстріляного відродження» та шістдесятників. Ознайомився з нею в книжках та часописах видаваних за межами України.

Пригадаймо лікаря, поета і громадського діяча Михайла Качалубу з нагоди круглого ювілею – сотої річниці з дня його народження.

Дитинство і роки навчання

Михайло Качалуба народився 7 листопада 1908 року в Романовому Селі на Тернопільщині в багатодітній селянській сім'ї. Його шкільні роки припали на роки Першої світової війни, коли в селі школи зовсім не було, а Тернопільщина стала ареною боїв між Росією та Австро-Угорщиною. Безпосереднім учасником тих боїв був і батько Михайла Олексій – воїн Австрійської армії. Однак після війни батько не думав давати сина у вищу школу, готуючи його до професії рільника. Та хлопець самотужки навчився читати й писати по-українськи і дивував усіх своїми знаннями і непересічними здібностями. Це помітив і батько і найняв для сина уроки в приватного українського вчителя Пастернака в сусідньому селі Киданці. Той за один рік підготував 12-річного хлопця до Тернопільської української гімназії так, що він після приймальних іспитів потрапив зараз же до другого класу. В середині 20-х років сім'я Качалубів переселилася із Романового Села на хутір Могила над Скалатом (з другого боку пасма гір Медобори).

В Тернополі Михайло вступив до Пласту, в рамках якого брав участь в численних походах, навіть на найвищу гору України Говерлу. В рідному селі він виступав у драматичному гуртку товариства «Просвіта». В гімназії його улюбленими предметами були біологія та хімія, тому після її закінчення в травні 1929 року він подав заяву на медичний факультет Львівського університету, а одночасно і на всі інші медичні факультети Польщі. Відповіді звідусіль були негативні. Польська влада аж ніяк не була зацікавлена у виховуванні національно свідомої української інтелігенції, а ім'я М. Качалуби вже тоді в Польщі опинилося на списку українських націоналістів. Хтозна, може б М. Качалубі, як і тисячам його одноплемінників, довелось працювати рільником та допоміг випадок.

У львівській газеті «Новий час» М. Качалуба прочитав, що в Женеві існує українське студентське товариство, а воно закликає студентів Галичини їхати туди на навчання. В тому ж 1929 році він, не знаючи французької мови, виїхав туди і, заплативши відповідну суму, був прийнятий на медичний факультет Женевського університету без прийомних екзаменів. Протягом року він за допомогою підручника та друзів-студентів опанував французьку мову настільки, що здав іспити за зимовий і літній семестри 1929-30 років.

Та виникла нова проблема. В умовах світової економічної кризи початку 30-х років батьки не були в стані утримувати сина на студіях за кордоном і йому грозило повернення в Польщу, де на нього чекало безробіття, а може, й тюрма. Притому, закони Швейцарії суворо забороняли чужинцям працювати. Та амбіційний студент твердо вирішив за всяку ціну закінчити навчання в Женеві. На студії він заробляв гроші всякими принагідними, переважно нелегальними працями, найчастіше нічним миттям посуду в ресторанах, а в канікулах – працею в сільському господарстві. Його

високошкільні студії були позначені щоденною боротьбою за виживання. Не раз він голодним лягав у ліжку і голодним вставав на лекції в університеті.

При всіх негараздах він брав активну участь в українській громаді Женеви і навіть був головою студентського товариства «Україна». Зустрічався з Євгеном Коновальцем, Євгеном Бачинським, Ганною Чикаленко-Келлер, Миколою Лівичьким та іншими визначними діячами української визвольної боротьби, які надихали його до праці на національній ниві. Силою волі й неймовірною працьовитістю М. Качалуба долав усі перешкоди і в 1935 році успішно закінчив університет, а в 1937 році здобув звання доктора медицини (MUDr).

В тому ж 1935 році він одружився із швейцаркою Луйзою Гейм, одокурсницею по університеті (стоматологом), яка засвоїла українську мову і стала вірною супутницею його життя. Люся (так він поукраїнізував її ім'я) стала для М. Качалуби не лише життєвою опорою, матір'ю чотирьох дітей, але й творчою музою. Їй він присвятив найбільше віршів і навіть окрему збірку поезії «Відлуння душі моєї» (Шерне – Париж 1980).

Відповідаючи на питання дружини, хто займає перше місце в серці поета, М. Качалуба писав:

*О, Люсю кохана,
дружино єдина,
ти ж перша у нім,
як людина!
А перша з усіх батьківщин –
моя це таки Україна!*

(«Відлуння душі моєї», с. 12).

Вийшовши заміж за чужинця, вона, згідно з законами Швейцарії втратила швейцарське громадянство, а з ним і всі права та привілеї, які з нього випливали.

Як чужинці, ні Михайло, ні його дружина не могли дістати постійну роботу і змушені були обмежуватися принагідними місцями праці, здебільшого при заміщуванні швейцарських лікарів або в університетських лабораторіях.

Та після Мюнхенської угоди 1938 року Швейцарія, як нейтральна країна, депортувала із країни всіх чужинців. Швейцарію змушені були залишити і подружжя Качалубів з двома малими дітьми – Доротою та Мар'яною, незважаючи на те, що їх матір була натуральною швейцаркою. Вже в кінці листопада 1938 р. всі четверо опинилися в Братиславі.

В Карпатській Україні та на Ораві

Після кількох днів Михайла з Братислави відправили в столицю Карпатської України Хуст, а звідти – у Великий Березний з державним дорученням організувати там окружну лікарню. Михайло з великим ентузіазмом взявся за це доручення, притягши до Березного і свою родину з Братислави. Пані Люся теж активно залучилася до праці. Спільним зусиллям їм вдалося заснувати нормально функціонуючу лікарню з перспективою її дальшого розвитку.

Окупація Карпатської України мадярським військом 14 березня 1939 року перекреслила їхні плани. Вже наступного дня вони змушені були залишити Карпатську Україну. На селянському возі вони вранці добралися до словацького кордону, там їх посадили на вантажні машини і увечері того ж дня всі четверо опинилися в недалекому містечку Михалівці. Вже наступного дня всі четверо поїздом добралися до Братислави. Завдяки письменникові Леоніду Мосендзу

Михайлові вдалося здобути безплатне місце лікаря в Українській торговельній академії (переселеній туди з Мукачєва) та безкоштовне харчування в їдальні школи для цілої сім'ї.

Ще того ж місяця Михайла з сім'єю було направлено лікарем в гірське містечко Дольний Кубін на Ораві. Це місто на повних 24 роки стало постійним місцем проживання і праці М. Качалуби.

В Дольному Кубіні його сім'я поповнилась дальшими двома дітьми – Оксаною та Михайлом. Там він займав посаду заступника окружного лікаря та лікаря каси хворих. Довелось йому відвідувати (влітку пішки та на селянських возах, взимку на лижах і санях) найвіддаленіші гірські села.

Після нострифікації диплому в червні 1943 року Словацький університет в Братиславі затвердив йому звання доктора медицини (MUDr). В тому ж році М. Качалубі та членам його сім'ї було надане словацьке громадянство. Все це дозволило йому значно поступити в кар'єрі лікаря. В окрузі вважали його одним з кращих лікарів. Зверталася до нього (офіційно і приватно) не лише еліта округу, але й широкої околиці. Він, вірний присязі Гіппократа, лікував усіх без уваги на національність, релігію чи соціальний стан.

Область Дольного Кубіна була одним з центрів антинацистського партизанського руху. Ризикуючи власним життям, він часто лікував і партизанів, зокрема під час Словацького національного повстання. Від явної смерті він врятував життя радянського командира майора Петра Луценка (псевдо Петро Черних), який дав йому про це відповідну посвідку.

Незважаючи на те, органи радянської контррозвідки негайно після визволення міста його арештували. Після кількатижневих допитів у слідчій тюрмі м. Ружомберок його, на клопотання громадян Дольного Кубіна, які підтвердили антинацистську діяльність свого лікаря, та, мабуть, і на підставі посвідки майора Луценка (до якого звернулася дружина М. Качалуби), його випустили на волю і він далі міг працювати окружним лікарем.

Як лікар, він не таївся своїм релігійним світоглядом. Ходив у церкву, а в релігійному дусі виховував і своїх дітей. Утримував особисті зв'язки з високими представниками католицької церкви, яких лікував. Лікував і «бандерівців», які після війни проходили цим краєм. Зустрічався з швейцарськими інженерами, що будували в недалекому Істебному доменну піч і т. п. Все це було достатнім приводом на те, щоб у рамках масових політичних репресій у Чехословаччині на початку 50-х років арештувати й М. Качалубу.

Свій тогочасний душевний стан поет описав у вірші «Чорне авто»:

*Заскрегоче чорне авто –
моє серце в скронях.
Закують тепер чи завтра
знов мої долоні?
Чорне авто перед хату –
вже душа у п'ятах:
– Чи знов прийшли мене брати
вороги прокляті?
Чорне авто – чорні думи
Тут волі немає,
душа корчиться у сумі
і Бога благає,
щоб свободу дав народу*

у житті та церкві –
свою ласку – нагороду
за тюрми і жертви.

Побоювання М. Качалуби було не безпідставним. В грудні 1953 року його арештували знов, на цей раз в рамках т.зв. католицької акції і повних дванадцять місяців протримали в слідчих тюрмах, піддаючи постійним допитам, фізичним і душевним тортурам. Його старшу дочку Дорцю звільнили з університету, молодшу Мар'яну – з гімназії, двом молодшим дітям шкільного віку Оксані та Михайлові давали знати, що їх батько – «ворог народу, Чехословацької республіки і Радянського Союзу». Одним словом, М. Качалуба був ще до суду оголошений небезпечним «антидержавним елементом». Тричі його судили й засуджували на різні строки покарання. Він всякий раз подавав відкликання.

І цей життєвий епізод знайшов пізніше відображення в цілому ряді віршів поета. В спогадах «Із моєї Одиссеї» 365 дням проведеним в різних тюрмах, цьому трагічному періоду його біографії присвячено 18 сторінок. Ось один з епізодів:

«Цієї ночі я не спав. В сусідній келії когось мучили. Страшенно кричав, просив змилювання. Мій «юда» часто отворювся. Хотіли бачити, як я реагую на цей чортівський концерт [...] Боюся я побоїв? – питаю сам себе і не можу щиро відповісти. Здається мені, що фізичний біль не є найстрашніший. Гірше, коли реве душа [...] Тепер ось тут, при щоденнім понижуванні, висміюванні, страшенні репресіями родини та повільним отруюванні дротами, це почуття безсилля є жахливе. Сьогодні при вислуку міліціонер притиснув мені голову кулаком до стіни та, порскаючи слинами, кричав: – Ех, морду би тобі треба було збити! [...] Крізь грати люблюся сонечком, що саме заглядає до мого вікна. Весна гряде, дорога лікарка моєї убогої душі [...] Як бачу з вислухів, не думають вони мене звільнити. Поганяють, як тільки можуть, щоб докінчити слідство та щоб засудити [...] Вислуки тривають далі. Міліціонери міняють методи. Коли бачать що страх не допомагає, починають грати на сентиментальні струни. Цієї ночі зав'язали мені очі і водили довго по крутих коридорах та сходах. З келій було чути жіночий плач. Врешті штовхнули до дверей, розв'язали очі і при осліплюючим світлі знову посадили перед моїх допитувачів.

– Знаєте, що ваша жінка є важко хвора?

– Ні, не знаю.

– Так, тепер лежить хвора. А це все крізь вас. Якщо би ви призналися і підписали протокол, слідство би скоріше скінчилося, скоріше був би суд. На суді взяли би до уваги ваші щирі признання. Це були би полегшуючі обставини і строк кари не був би такий довгий. Ви не признаєтеся, а час летить. Нам також на цім залежить, щоб це слідство чимскоріше скінчилося. Ми собі дали зобов'язання, що переведемо стільки та стільки слідств. А це наші змагання.

– Так закінчіть моє слідство, – кажу, ось так, як я вам розкажу і вже одно буде готове.

– Ви нас не вчіть! Вас мусимо відсудити. Не хочете признатися, ваша вина. За годину ваша хвора жінка буде тут за стіною, у сусідній келії. Будете могли цілуватися крізь стіну. Ви – ворог трудящого народу, зрадник і шпiон! Крім того буде з вас ще й вбивця вашої жінки. Вона не витримає тут і помре, а ви будете носити на совісті її смерть». (М. Качалуба: «Із моєї Одиссеї», Тернопіль, 1997. – С. 381-382. Далі посилання на це видання).

Врешті-решт, Найвищий суд в Празі знизив йому кару з п'ятьох на два роки, з яких

один рік підлягав амністії, а однорічне перебування в слідчій тюрмі зараховувалося до вироку суду, так що його після вироку негайно звільнили з під арешту.

М. Качалуба був випущений на волю, однак не реабілітований. Він і надалі вважався «політичним злочинцем». З посади лікаря його деградували на санітара. Пізніше, на підставі відкликання до найвищих органів, його відновили на посаді лікаря антитуберкульозного диспансера, однак він весь час був під суворим наглядом таємної поліції (ŠtB). Не допомогло навіть те, що він після шестимісячних рекваліфікаційних курсів успішно склав іспити на кваліфікацію фтизеолога, тобто спеціаліста по туберкульозі і легенеvim недугам.

У Східній Словаччині

В 1962 р. М. Качалуба разом з сім'єю переселився «ближче до своїх» – в обласне місто Кошиці, де займав ту саму посаду – пост фтизеолога. Там він нав'язав стосунки з українською громадою, зокрема з редактором україномовної «Піонерської газети» Віктором Боднарем. На її сторінках він опублікував ряд віршів, оповідань і популярних статей. Саме з ініціативи М. Качалуби, як пише він у своїх спогадах, назву газети було замінено на «Веселка». Під цією назвою вона виходить по сей день.

Публікував він свої статті, переважно на теми про здоров'я і на сторінках словацьких часописів – «Slovenský lekár», «Boj o zdravie», «Národné poistenie», «Oravský roľník», «Pracovník Československého Červeného kříža» тощо.

Влітку 1963 року здійснилася давня мрія М. Качалуби. Після 32-річної перерви державні органи дозволили йому відвідати сестер і брата на Тернопільщині (батьки вже не жили). Їхав він власною автомашиною разом із сином Михайлом. На Тернопільщині вони були приголомшені розповідями найближчих про їх перебування в таборах ГУЛАГу в Сибіру та соціальною нерівністю, яку вони бачили на кожному кроці. В листах, які підлягали суворій цензурі, про все це не можна було навіть заїкнутися. З Тернополя вони полетіли на три дні до Києва, де їх зачарували архітектурні пам'ятки, але глибоко розчарувала... русифікація столиці. В Києві Михайло зустрівся із своїм колишнім пацієнтом Петром Луценком (Черних), який займав посаду заступника міністра і мешкав у розкішному «палаці».

Свої враження від поїздки М. Качалуба описав у вірші «Візит у серці», в якому є такі слова:

*Бульварами серця пливу я – клітина;
нерідно пульсують, нерідно дзвенять.
Дивлюся в обличчя клітини – це вітрини,
в котрих бовваніє ще культу печать.*

(«Дукля», 1966, ч. 5, с. 50).

Твори М. Качалуби появлялися в усіх українських виданнях Пряшівщини: альманасі «Дукля», щомісячнику «Дружно вперед», тижневику «Нове життя» та навіть в окружній газеті «Лабірські вісті», що її редагувала О. Когут-Гудак в Меджилабірцях.

В 1965 році І. Мацинський в додатку до своєї історичної монографії «Розмова сторіч» опублікував автобіографічний нарис М. Качалуби «Історія – справа буденна» про те, як його батько, воїн Австрійської армії, привіз із фронту «Кобзаря» Т. Шевченка, одержаного в подарунок в окопі від воїна Російської армії. Цією публікацією М. Качалуба був остаточно залучений до сім'ї українських письменників Словаччини.

Разом з Степаном Вайдою, Володимиром Пежанським та іншими земляками,

М. Качалуба заснував у Кошицях філію єдиної української організації в Чехословаччині – Культурного союзу українських трудящих (КСУТ). Одним з перших вступив до українського хору Левка Довговича «Ластівка».

Розглядаючи кошицький період своєї біографії М. Качалуба у своїх спогадах писав:

«Ось ми вже зорганізували малу бібліотеку, співацький гурток. Вже й читальня починає розростатися, сходиться молодь на гурткові вечори, на проби співу. Співацький гурток веде талановитий диригент і співак – закарпатець Левко Довгович [...] Словом, праці понад голову. Весь день фахова праця в Протитуберкульознім Диспансері або візити у хворих, а ввечері за машинкою до писання або на пробах хору в нашої домівці, або на сходинах редакційної ради. Радію, що маємо успіхи. Вже й концерт ми давали для української публіки. На ньому Оксана Вайда декламувала й мого вірша. Крім дитячих віршів, пишу ліричні та патріотичні під різним покривалом (псевдонімами та криптонімами – М. М.). Я нав'язав зносини з нашими письменниками в Пряшеві, як ось з Іваном Мацинським, Михайлом Шмайдою, Іваном Грицем-Дудою, Федором Лазориком, Йосипом Шелепцем, Миколою Мушинкою, з молодим Йосипом Сіркою та іншими. Найбільше зацікавився мною Мацинський. Він подав мені багато практичних вказівок, заохотив до праці літературної [...] Мою новелу Мацинський помістив в збірній праці «Розмова сторіч». З другою моєю новелою мені не повезло. Назвав я її «Внук» і прочитав перед журі в складі ось таким: Іван Мацинський, Іван Гриць-Дуда та Юрій Бача. Цей останній дуже мене скритикував, мовляв, в цій новелі є все дуже ясно. Модерна література мусить бути як ребус, котрого треба відгадувати, розбирати, додумувати. Його критика мене страшенно діткнула. Мене аж серце заболіло. Гриць-Дуда бачив це на мені й старався мене потішити. Цю новелу я взяв, як перший спонтанний аборт моєї творчості й сховав її до шухляди. Там я її лишив виїжджаючи з ЧССР» (З моєї Одіссеї, Тернопіль, 1997, с. 418-419).

В 1966 році в Пряшеві, з ініціативи І. Мацинського вийшла перша поетична збірка М. Качалуби – вірші для дітей під назвою «Польові дзвіночки». Був це перший збірник української дитячої поезії на Пряшівщині. В ньому на 54 сторінках було подано 38 віршів, пристосованих дитячому сприйманню. В них не було ні сліду типового для тогочасної радянської дитячої поезії «ура-патріотизму» та «політичної ангажованості», а були мама, тато, братик, пташка, зайчик. Так і відчуваєш, що поет писав вірші для конкретного читача, маючи на увазі своїх власних дітей. Це підкреслює і присвята на першій сторінці: «З щирою любов'ю своїй дружині та дітям присвячує автор».

Серед молоді вірші М. Качалуби користалися значною популярністю. Їх вивчали в школах, дитячих садках, декламували на різних святах, змаганнях, фестивалях. Деякі з них були покладені на музику і стали народними піснями літературного походження. На підставі цієї збірки М. Качалубу 1967 року було прийнято в члени української філії Спілки словацьких письменників.

«Празька весна» та окупація Чехословаччини 1968 року

Новий імпульс творчості М. Качалуби дала «Празька весна» 1968 року. Він був захоплений національним пробудженням українців Пряшівщини і це своє захоплення висловив у ряді статей та віршів. Під впливом могутнього Свята пісні і танцю українців Чехословаччини в Свиднику 1968 року (40-тисячна публіка) він писав:

*Хлопці наші та дівчата,
рідні сестри та брати!
Як то любо є співати
й з вами мовоньку вести.
Як то мило слухать мрійно
рідну пісню з ваших уст,
рідну мову мелодійну,
наче б Львів це, Київ, Хуст [...]
З Меджилаборців чи Снини
Свидника чи Якуб'ян –
одна мова материнська
як в киян, як у львів'ян. (З моєї Одиссеї, с. 420).*

В той же час він жорстоко карає тих, хто, переселившись із села в місто, цурається рідного слова:

*Благодійний вітер Кошиць
замітає вулиці,
циганятам чеше коси,
чеше гнізда горобців;
розвиває мов полову
безпритульних «руснаків»,
що забули свою мову
й цих, хто їх під серцем грів (З моєї Одиссеї, с. 420).*

На початку серпня 1968 р. М. Качалуба вибрався власною машиною в свою другу подорож в Україну. На цей раз з дружиною і сином. Всіх їх здивувало величезне скупчення військ і бойової техніки на кордоні з радянського боку. В Тернополі офіційне радіо повідомляло, що Чехословаччина вже окупована німецькими військами і ніби священним обов'язком військ Варшавського договору є піти на допомогу братньому чехословацькому трудовому народові. Було ясно, що окупація Чехословаччини радянськими військами неминуха, тому зараз же наступного дня всі троє повернулися додому.

Через пару днів 21 серпня 1968 року вся країна була окупована військами Варшавського договору, які силою придушили демократичні процеси в Чехословаччині і запровадили тоталітарний режим найгрубішого зерна.

Було ясно, що жертвою т.зв. нормалізації стане і Михайло Качалуба, який ніколи не таївся своїми антибільшовицькими, «націоналістичними» і «контрреволюційними» поглядами і який вже двічі спробував «гуманність» чехословацьких в'язниць. Втретє він вже не хотів потрапити туди.

Наперекір політичним репресіям, він завжди мав до Словаччини позитивне ставлення. Словаків він поважав за їх високу національну свідомість, яку часто ставив у приклад для українців. У вірші «Словаки» з 1976 року він писав:

*Я ціню словаків, вони патріоти;
маленький народ та твердий.
Не дався мадярам, не дався німоті
і чехам не стане в ряди.
Держить свою мову, як скарб найцінніший,
гордиться він нею усюди і все,
і волю у серці плекає, колише
і стяг свій народний високо несе.*

(Між двома стенокардіями, с. 24).

29 серпня, тобто через тиждень після окупації Чехословаччини сім'я Качалубів поклала у дві машини найнеобхідніші речі і вибралася у «літній відпочинок». Разом з М. Качалубою їхала дружина Люся, син Михайло, дочка Мар'яна з чоловіком Янком та двома діточками. Ще увечері того ж дня всі семеро опинилися у Відні, де нав'язали контакти з швейцарською амбасадой. На цей раз вони без проблем дістали швейцарські візи і вже 3 вересня 1968 р. вступили на територію батьківщини берегині роду Качалубів – Швейцарії.

Через три дні – 6 вересня 1968 року М. Качалуба записав до свого щоденника: *«В Бухсі переспали ми одну ніч. Швейцарці показалися надзвичайно милі, гостинні – над всі наші сподівання! При ранішній туалеті запізнався я з паном Теодором Леманом з Федерал[ьних] урядів. Він зацікавився нами. Зателефонував кудись і вже о 10. год. 5.9. 68 ми всі могли вибратися в нам призначену дорогу – до Льозанни. Тут в готелі «La Résidence de l'armée du salut» нас прекрасно примістили. (Копія щоденника надіслана мені сином М. Качалуби Михайлом).*

Через два дні – 8 вересня 1968 року свіжий біженець до цих слів долучив дописку: *«Поки що без праці та їсти і спати дають. І працю дістанемо. Каже слов[ацька] пословиця: «Коли нужда найбільша, тоді поміч Божа найближча». Ось так і з нами. З-поміж російських танків – ми опинилися в Швейцарії. Тут на кожному кроці відчуваємо над собою руку Божу».*

У Швейцарії

Вже через три дні – 9 вересня 1968 року М. Качалуба одержав місце асистента на клініці свого кума (хрещеного батька Дорці) доктора Вальтера Мішеля в м. Клярєн.

12 вересня 1968 р. М. Качалуба цю подію відзначив віршем:

*«Вже третій день в праці;
а все-таки сумно,
а все-таки важко –
мов біль у зубах.
І серце у горлі,
аж слини бракує,
і сльози в очах.
О, доле шалена,
яка ти ледащо!
Не крила – торбина
Тепер на плечах.
Не лечу, вандрую
поміж виногради:
гладеньки дороги,
чепурні сади
і гори біліють у плесах зелених,
в зіницях дітей.
Машини, машини
і синя облога,
і радість в обличчях людей,
свобідних людей...»*

На клініці Вальтера Мішеля «Ля Прерій» лікували пацієнтів живими клітинами тварин за методом проф. Павла Ніганса. 60-літній асистент М. Качалуба швидко

засвоїв цей метод. Незважаючи на величезну завантаженість, пов'язану з вивченням нового методу лікування М. Качалуба майже щотижня записував у свій нотатник новий вірш, а інколи і два-три. Якщо судити за цими записами, то друга половина 1968 року була найінтенсивнішим періодом його поетичної творчості. Правда, ці вірші не завжди завершені. Це, по суті, чорнові варіанти. Чимало з них він у переробках та доповненнях залучив у свої пізніші поетичні збірки. Оцінюючи 1968 рік (в якому М. Качалуба відзначив своє шістдесятиліття) він 1 січня 1969 року у своєму щоденнику написав: *«І знову рік минув, вже шістдесятий на моєму шляху; важкий це рік був, кострубатий; о, нам не було до сміху»*.

Старенький шеф клініки В. Мішель був дуже задоволений працею свого асистента. Підвищив йому платню і навіть хотів зробити його своїм наслідником, запропонувавши йому місце директора цієї престижної клініки. Та М. Качалуба, який ціле життя лікував хворих класичними методами, великодушно відмовився від привабливої пропозиції і вже 1 січня 1969 року в місті Клярєн-Монтреу над озером Леманом під схилами північних Альп відкрив свою приватну лікарську амбуланцію. Цю прекрасну місцевість прийнято вважати «Рив'єрою кантону Во». Там він працював спочатку з дружиною, яка стала його медсестрою, пізніше із сином Михайлом, що закінчив той самий медичний факультет Женевського університету, в якому колись вчилися його батьки. Після відходу батька на пенсію в 1986 році, син успадкував його амбулаторію й працює в ній по сей день.

Лікарська практика в Клярєн-Монтреу була для М. Качалуби надзвичайно вимогливою. Він починав ординувати о сьомій годині ранку і кінчав о 16-й. Та дуже часто його кликали до хворих і поза робочим часом, не раз і вночі. Крім того, він був відповідальним лікарем аж трьох старечих домів: до одного ходив двічі на тиждень, де двох дальших – щотижнево. А в старечих домах хворих не бракувало.

Та М. Качалуба не занедбував ні громадську роботу, будучи активним членом Об'єднання українців Швейцарії. На його зборах він часто виступав з доповідями. По вечорах і ночами він писав вірші та статті до часописів української еміграції: «Українське слово» (Париж), «Християнський голос» (Мюнхен), «Новий шлях» (Торонто), «Дзвони» (Дейтройт) та інших.

Весь час він підвищував і свою лікарську освіту. В 1988 р. він брав участь у Другому світовому конгресі українських лікарів у Відні, де його за довгорічну роботу на полі лікарської освіти було нагороджено «Почесною грамотою».

В додатку до своїх спогадів він писав:

«Важко є нам – синам поневоленої нації жити й працювати на чужині. Крім праці на хліб насущний, мусимо залучатися до культурної роботи, щоб наші брати на чужині національно не зниділи, щоб їхні діти знали хто вони та чиїх батьків, але одночасно треба показати тубільцям нашу культуру та наші змагання до волі» (З моєї Одиссеї, с. 463-464).

В 1971 році у Парижі вийшла друга збірка віршів М. Качалуби під назвою «Бульварами серця», а наступного року третя – «Вільним крилом». В них переважали вірші на патріотичні мотиви. В Парижі видано і дальші три його поетичні збірки: «Наш талант» (1975), «Тріпотіння крилат – вірші для дітей» (1978) та «Відлуння моєї душі» (1980). Окремими книжечками вийшли дві поеми М. Качалуби в Аргентині: «Одна з доріг» (Буенос-Айрес, 1984) та «Помпеї» (Прудентополіс, 1986). У видавництві Юліана Середняка в Буенос-Айресі було видано і дев'яту книжку М. Качалуби «На струнах серця» (1988).

Певним підсумком поетичного доробку М. Качалуби можна вважати його 100-сторінкову збірку віршів «Осінні вітри» (Буенос-Айрес, 1990), яка містить 81

вірш з періоду 1967-78 років. Кожна із збірок М. Качалуби становить нове слово в українській поезії. В них громадська лірика перегукується з інтимною. По суті, це – поетична біографія автора. Я не беруся робити аналіз та оцінку поезії М. Качалуби. Це – завдання літературознавців, які, на жаль, досі не звернули належної уваги на лікаря, який далеко від батьківщини не перестав бути українським поетом.

На окрему увагу заслуговують чотири книжки спогадів М. Качалуби, видані у згадуваному вже видавництві Ю. Середняка в Буенос-Айрес (т. 1, 2) та у видавництві оо. Василян у Прудентополісі (т. 3, 4) під назвою «Із моєї Одиссеї».

Перша книжка (130 с., 1983) охоплює спогади з дитинства у рідному Романовому Селі, Першу світову війну, навчання в Тернопільській гімназії, характеристику політичного і громадського життя в Галичині тощо. В другій (175 с., 1985) – описано женецький період життя М. Качалуби (1930-38): його навчання, участь у студентському русі, роботу в клініці, одруження, народження дочок та видворення із Швейцарії. Третя книжка (175 с., 1983) – це споми́ни на бурхливі події у Карпатській Україні 1938-39 рр. Четверта (128 с., 1987) – спогади на його перебування у Словаччині (1939-1968).

Чотири книжки «З моєї Одиссеї» – це епопея життя галицького емігранта на чужині, яка має не лише художню, але, головним чином, документальну вартість. В них описано тернистий шлях поета з Тернопільщини, який і в найскладніших життєвих перипетіях не перестав бути патріотом своєї батьківщини – України. Кожна з цих книжок зустрілася з позитивними відгуками на сторінках діаспорної преси. Ні в Україні, ні в Чехословаччині про них невільно було навіть згадувати.

Вже на схилі свого віку М. Качалуба писав:

«Час дуже скоренько біжить і за ним треба також бігти, щоб щось виконати. А я стільки всього хотів би виконати: і лікувати, і студіювати (медицину треба постійно студіювати, бо завжди є якісь нові методи лікування, нові хвороби появляються тощо), і в нашім товаристві працювати і писати, ну й родиною опікуватися. Крім того, не хочу піврати зв'язків з моїми рідними в Україні, в Америці та зі всіма друзями по світі. Отже, кореспонденції дуже багато. Бідна моя машина до писання, але ще бідніша моя Люся, що мусить наслухатися того товкання» (З моєї Одиссеї, с. 476).

Як в кожній людини, час від часу і в нього появлялися сумніви, чи варто так перенапружувати себе, чи буде хтось колись читати його вірші, писані в чужині з таким трудом, болем і самопожертвою.

Напередодні свого 80-ліття він сам собі присвятив такого вірша:

*Пишу, пишу аж мліють руки,
а в мозку від думок кишить,
в душі дзвенять і тони, звуки,
і серце каже: – Ну, пиши!
Але зневір'я шкірить зуби
й гадюкою таки сичить:
– Кому ти пишеш? Качалубо!
Не бачиш, що усе лежить,
що написав ти кров'ю, потом,
часто сльозами полокав?
Лежить сиріткою під плотом,
ніхто й не гляне, щоб ти знав!*

(М. Качалуба, Осінні вітри, Буенос-Айрес, 1990, с. 21).

Але тут же він заганяє від себе такі песимістичні думки і зовсім іншими очима дивиться на свій пройдений шлях:

*Старий я лікар. Стільки літ
з життям і смертю йшов я кроком
і ніс я гордо все свій щит
й несу його, не знаю доки...
Це знає Бог. Він дав нам всім
життя і долю притаманну,
що нас в чужий загнала дім
як наш горів тоді безкарно.*

(М. Качалуба, Між двома стенокардіями. Тернопіль, 1994, с. 97).

Пишучи віршований некролог на смерть свого друга Ярослава Кужеля, М. Качалуба мав на увазі й себе:

*Громада наша по усій
розтрусена планеті –
цінує чин з нас кожен твій
і кожен порив в твою леті.
А Україна ось тепер
свобідна вже держава.
Для неї ти не зник, не вмер,
але живеш в загравах –
твоїх боїв, твоїх змагань:
за ласку цю велику,
що Бог нам дав з своїх долонь
за жертви й крові ріки...
Спокійно, друже, ти радій!
Народ наш в вічнім маршу,
не забуває твоїх дій
за його долю кращу.*

(М. Качалуба. Між двома стенокардіями, с. 97-98).

М. Качалуба був членом міжнародної письменницької організації «Пен-Клуб», членом Українсько-Канадійської письменницької асоціації (1982 р.) та першим почесним членом Спільки українських письменників Словаччини (1992), куди його було прийнято разом з Зореславом (С. Саболом) із США та Іваном Чендеєм з України.

В одному з останніх листів до мене (від 2 лютого 1993 р.) він прислав мені кілька рукописних віршів з допискою: *«Посилаю Вам деякі ще не друковані вірші. Маю їх багато, але треба упорядкувати. Пишу Вам рукою, бо це ніч. Не хочу людей будити»*.

Через три тижні, в листі від 23 лютого 1993 р. він, між іншим, зауважив: *«Як бачу, ми переходимо на традиційний український спосіб спілкування. Це дуже мило. Щиро дякую за листа. Відповідаю негайно, бо в моєму віці – все може статися (підкреслення – М. М.). Наперед щиро дякую за турботи стосовно мого ювілею. Я людина скромна й не знаю, чи собі на це заслужив»*. Автор мав на увазі 85-ліття від свого народження, яке я хотів відзначити ювілейною статтею.

Мої ювілейні статті в «Дуклі» (1993, ч. 4), «Новому житті» (1993, ч. 18), «Закарпатській правді» (1993, ч. 68) та журналі «Тернопіль» (1994, ч. 5-6) – перетворилися в його некрологи.

Михайло Качалуба умер 6 квітня 1993 року в лікарні м. Лозанна. Похоронено його на цвинтарі в Кларан, де він прожив останніх 20 років.

НАШ РІД

І кликатимуть, вимовляючи моє ім'я,
і син мій встане, і син мій відповість:
– це Я!

М.К.

В моїм селі – Романовім
мій прадід ще Петрунью
платив данину панові,
бо пас на його ґрунях.
Мій дід – Федько – вже мав поля,
рівненькі, як долоня.
Його життя – його рілля;
так думав він спросоння.
Орав волами, вівці пас
і ввесь товар на своїм...
Змінився час, звільнився час
і воля душу гоїть.

Він виховав дочок-синів,
всіх семеро у вірі
і до народу любов грів
у ті часи ще сірі...

Мій тато кіньми вже орав,
а він їх мав дві пари.
Від світу до нічних заграв
він піт на спині шкварив.
Чорнозем рідний – міт землі,
у нім душа народу,
у нім стремлінь його шпилі,
у нім його свобода.
І дочки дві, і трьох синів
виховував, вів в люди.
Найстарший син, як Бог велів,
наслідником раз буде.
Молодші в школу... План сповнив:
Найстарший оре з татом –
і до патлатих кінських грив
впліта пісні крилаті.

Це волі безтурботний спів,
спів власника мозолів,
онука вільних вже дідів,
що потом кропить поле.

Але змінився знову час,
назад сто літ вернувся
і панщина завелась в нас,
в людину чорт обувся,
кривавим прапором повис
на синім горизонті.
Чужий, ворожий, гострий спис
у наше серце й гонти.

На ниви золотих пшениць
міняв мій прадід дебри,
а його дід давно колись
під Збаражем –
ляхам скородив ребра, –
мій брат вже в'язень без вини,
на панському невільник,
а з ним всі нації сини
несуть недолю спільно.

Та незадовго вдарить дзвін,
ось день іде, прозріють.
відмовлять послух і загін
вже волею засіють.

ЛІКАР І ПОЕТ

Ось я лікую увесь день,
а ввечері – папір, машина –
і стук та стук, і дзень та дзень
пишу я без упину.
Ну, що ж, не можу я за це,
що я родився на Поділляю,
де сонце щедрим відерцем
багатство сипало та зілля,
де зітер трави колисав
і колисав теж мою душу,

запліднював, з краски вбирав
мою барвисту ношу.

Ось так пишу я крадькома,
щоб не збудить родинну тишу.
Моя поезія – німа,
та серце все-таки колише
й надію ставить у душі,
що раз онуки прочитають.
пірнуть, неначе в комиші,
в мої роки й до мого краю
і скажуть: – Наш дідусь любив
цю нашу рідну Україну,
для неї він співав і жив,
блукаючи весь час в чужині.

СКИТАННЯ СТАРОГО СКИТАЛЬЦЯ

Схилилося сонце на захід,
зі сходу туман наляга,
десь з криком летять чорні птахи
і довжиться шлях до села.
Колодами сунуться ноги
під стогін хрипливих дишиць,
уста смокчуть краплі вологи
та поту холодного з лиць.
Під грудною кістю квиління
і стогін у клітці сови,
а скроні товчуться камінням
об круті життя береги.

Старий, довголітній скиталець
волочиться шляхом чужим,
життя його – чорний закалець.
У хлібі чужім і м'яким.
У дітях плекав він надію,
їм гени свої передав,
та вітер чужий кукіль сіяв,
а батько лиш болі збирав.

Схилилося сонце на захід,
Червоні мечі до очей,

до серця розжарені цвяхи,
в душі сумній дивні кличі:
Для кого орав чужу землю?
Кропив своїм потом рясним?
Тепер у очах його темно,
на мозок ляга густий дим...

Хоч дочки його знають мову,
душа їхня хилиться там,
де їх чоловіків основа...
Для нього остався лиш шрам.

ЧУЖИНЕЦЬ

Я – метеор, відірваний від рідної планети
в круговороті центрифугальних сил,
лечу й горю з чужинній атмосфері.
Хоч бачить мати мій вогонь,
не в силі вже його згасити,
не в силі знову притягти мене до лона.
Горю і мій вогонь – малий, та ясний, –
несе мій довг до матері-планети...

Палить чужинна атмосфера,
за горло давить,
розмелює на порошок душу,
мої всі сили, мій талан, моє життя.. .

Я – метеор, один, без друзів і без рідних,
горю завжди чужинцем:
в суспільстві, праці, церкві,
ба навіть між своїми –
мовляв, не народився у Бескидах...
І мій вогонь чужий,
і моя праця,
і мій напрям –
в останньому горінні...
Свічу на шлях: – чужий, хоч світить!
Даю тепло: – чужий, хоч гріє!
Годую, кажуть: – хліб це наш!
Учу їх: – це не наша мова!

Даю здоров'я: – краще свій би!
Співаю їм: – не наша пісня!
Молюсь за них: не в нашій мові!
Згорю за них: – чужої крові.

Я – метеор, відірваний від рідної планети
в круговороті центрифугальних сил,
горю в чужинній атмосфері і свічу матері своїй.

УКРАЇНЕЦЬ

Тоді, коли дудніли громи,
шаліла бури, падав град,
земля звивалась у судомі,
із хмар валився водопад,
вовки всі вили та гієни,
туманом весь курився степ,
з'явилась на степу людина –
оце вродився українець –
могутній рід, здоровий щеп.

Вітри роздерли хмар верети,
зазяло сонце на загін –
під серцем нашої планети –
і українець вздав поклін
й подякування Господеві
за Україну – рідний край –
стеги, ліси, сади вишневі,
за море, гори, кожен плай.

Він ріс у праці та змаганні,
Змужнів у силі, красоті, –
тому сусіди вже зарані
зловмисність мали на меті.

Бо заздрість родить все ненависть
і підступ, злочин, злість і гнів,
тому сусіди всі лукаві
до його дерлися ланів.
І так почалась ворожнеча,
і так почалися бої,

і падали на його плечі
ворожі стріли, як рої.

Минали так цілі століття
у славі витязтва, побід,
чи здібні будемо вже раз
зіллятись силою всією,
створити культ свій, свій Парнас,
розбити всі ворожі лави
на весні нашої держави
в пригідний час,
спасенний час?!

Б. І. АНТОНИЧЕВІ

(До тридцятиліття від смерті поета)

*Спочине серце під крилатим кленом
і тільки пісня вільна, сміла
ітиме далі вже без мене.*

Антонич

Твої пісні,
безсмертно юні,
гудуть вітрами молодими,
на віттях гойдаються клена,
смерековим пахучим димом
цвітуть,
сміються місяцем в криниці,
трембітою тремтять
на горах,
лікують біль на серці хворім
мастю
з бальзаму і живиці...

Без тебе, кажеш, йтимуть далі?
але з твоїми
перстнями душевних ядер,
а в них нуклонами міцними
слова –
в барвистім маскараді...

РЕЦЕНЗІЇ

Любов славетних письменників

У київському видавництві *Криниця* цього року вийшла цікава й потрібна літературознавцям і студентам книжка *Любов славетних письменників* у листах і в житті, с. 495. Упорядником її значиться Вітольд Кирилюк, колишній редактор «Літературної України». Ця книжка – читаємо в анотації – про любов. В літературі – у поезії, прозі й драмі займає це вселюдське чуття важливе місце. З листів письменників, уведених у цій книжці, довідуємось чимало цікавого, а часто й курйозного про життя класиків світової літератури, глибше зрозуміємо їхню творчість, збагатимось афоризмами славетних письменників. Мотто до книжки є уривок з одного вірша сучасної української поетеси Тетяни Майданської, нар. 1957 р., авторки кількох збірок поезії, в тому числі *Серця скоряються кохання*.

Збірник про любов славних письменників охоплює 40 окремих розповідей, підкріплених листами, і має художньо-документальний характер. В ньому відслонюється любов 14 українських (Леся Українка, І. Франко, Марко Вовчок, М. Костомаров, В. Стефаник, П. Куліш, М. Коцюбинський, П. Мирний, В. Винниченко, О. Вишня, П. Тичина, Ю. Яновський, О. Гончар, Вас. Симоненко), 16 західних (Дж. Байрон, Вольфганг Ґете, Г. Гайне, Г. Стендаль, П. Меріме, Г. Флобер, О. де Бальзак, В. Гюґо, Жорж Санд, Гі де Мопассан, А. Міцкевич, Г. Сенкевич, Марк Твен, Д. Голсуорсі, Б. Шоу, П. Елюар) і 10 російських (О. Пушкін, М. Лермонтов, О. Толстой, Ф. Тютчев, І. Тургенєв, Ф. Достоевський, Лев Толстой, О. Блок, В. Маяковський, Б. Пастернак) письменників.

«Все прекрасне на Землі, – починає передмову В. Кирилюк, – створене з любові до коханих. Підняті з любові палаци стали величними пам'ятниками високих почуттів. Зупинімося перед Саскією Рембрандта, спробуємо розгадати загадкову посмішку Монни Лізи, замилуймося довершеною постаттю Венери Мілоської. Вслухаймося у мовби справді осяяні місячним сяйвом акорди сонати Бетговена чи у витончені вальси, ноктюрни, прелюди Шопена...». В шедеврї світової лірики, у старогєбрейській *«Пісні Пісень»* читаємо, що любов є сильна як смерть... Тема любові заповнює сторінки славних романів, поем і драм, оспівана в піснях і романсах всіх народів. З любові до чорноокої дівчини з села Рудки, що на Полтавщині, у травні 1843 року, створив український поет Євген Гребінка знаменитий романс *«Очи чѣрныє, очи страстные, очи жгучие и прекрасные»*, який вже три сторіччя співають у всіх країнах світу.

З рецензованого збірника довідуємось чимало цікавих, а деколи й курйозних висловлювань славних письменників про кохання. Бальзак, напр., говорив, що «одна ніч любові має для нього вартість половини твору». Гете, котрий кохався з багатьма молодими жінками, казав, що «На кожного птаха знайдеться приманка й кожну людину можна опанувати й звести з вірного шляху». Байрон в одному зі своїх листів писав, що «Кохання є справжня глупість, спільне плетиво компліментів, романтики й марнобратства; коли б я мав 50 коханок, забув би їх за два тижні, а коли б і згадав якусь із них, засміявся б як у сні». Такі й подібні вислови частково скривають стиль життя їхніх авторів.

Особливо важливий вплив любові письменників на їхню творчість. Український письменник Іван Франко, переживаючи життєву кризу, виявив свої настрої в майстерній ліричній драмі *«Зів'яле листя»* (1896), яка належить до вершин світової інтимної лірики. Несчастливу життєву долю, спричинену тяжкою недугою, компенсувала Леся Українка мажорними оптимістичними поезіями (*Contra spem spero*, 1890 та ін.). А в розпачі смертельної ночі свого коханого, білоруського революціонера Сергія Мержинського, написала за одну ніч драму *«Одержима»* (1901). О. Пушкін, розлучаючись із своєю коханою Анною Керн, подарував їй перший розділ свого *«Євгенія Онегіна»*, до якого вклав їй присвяченого вірша. Враження з поїздки до Криму й любов до Кароліни Сованської надихнули Адама Міцкевича до створення знаменитих *«Кримських сонетів»* (1826).

Знавець особистого життя визначних письменників Андре Моруа, що широко використовував їхню епістолярну спадщину в біографічних романах, писав, що «Всі любовні листи прекрасні в очах тих мужчин і жінок, до котрих були адресовані. У листах можна виповісти чимало чарівних і ніжних почуттів, яких соромливість заважає висловити, коли предмет кохання поруч». Вінцем цих вселюдських почувань є біблійний заповіт: *«Насамперед майте і зберігайте любов один до одного»*.

Дивуюся, як могло статися, що в цій книжці не було сказано про любов геніального українського поета й маляра Тараса Шевченка?.. Навіщо, мовляв, Шевченко нікого не любив і ніхто не любив його?.. Те, що автор і впорядник цієї цінної книжки Вітольд Кирилук передчасно помер і тому, очевидно, так сталося, ситуації не врятує. Видавці повинні були розділ про любов Т. Шевченка доповнити. *Tertium non datur!* Тепер ця книжка йде у світ без нього. Вітольда Кирилюка пізнав я як людину серйозну й відповідальну. Цей розділ він, напевно, готувався написати, але передчасна смерть йому не дозволила завершити цю справу. З біографії Т. Шевченка відомо, що його любов датується з дитячих літ (Оксанка, «Мені тринадцятий минало») до останніх днів його стражденного життя (Ликерія). Про щирі любов сімнадцятирічної княжни Варвари Репніної, дочки визначного декабриста, до Т. Шевченка свідчать 8 листів Т. Шевченка й 16 листів В. Репніної, яка, між іншим, перша писала про геніальність Т. Шевченка. Не дивлячись на її щире

відношення й любов до нього, він її кохання не поділяв і бачив у ній лишень «сестру й сприянену душу». Шевченко подарував їй свій автопортрет і знамениту поему *«Тризна»* (1843), написану в дусі величного *oratio recta*. В ній поет закликає: *«Воспойте свободу на рабской земле!»*.

Те, що ця поема, свідомо написана по-російському, була присвячена не тільки княжні В. Рєпніній, але й декабристам і поневоленій царизмом Україні, свідчать її запальні слова:

*О святая! Святая родина моя!
Чем помогу тебе, рыдая?
И ты закована, и я!*

1850 року шеф *Третьего отделения*, т.є. царської тайної поліції, граф Орлов, заборонив В. Рєпніній листуватись із Т. Шевченком. Складним відношенням княжни В. Рєпніної з талановитим українським поетом і художником акад. М. Возняк присвятив окрему студію (1925). Глибоко з'ясовує ці відносини також акад. І. Дзюба в своїй монографії про Т. Шевченка (2005, с.70).*

Дальшими Шевченковими любимими жінками були красуня Ганна Закревка, якій поет 1848 р. присвятив вірша, і молоденька художниця Глафира Псьол. Після 10-річної сибірської каторги Т. Шевченко закохався до юної Катерини Піунової, актриси театру в Нижньому Новгороді. 1858 р. поет написав схвальну рецензію на її театральні успіхи до місцевої газети в Нижньому Новгороді. Того ж року він запропонував їй подружжя, але дістав коша – різниця в роках була велика. Останньою симпатією Т. Шевченка була Ликерія, яка йому полегшувала передсмертні страждання. Їй поет 1860 р., тобто рік перед своєю смертю, присвятив вірша. В ньому особисте переплітається з суспільним і гостро засуджуються міщанські й релігійні забобони. Як бачимо, Т. Шевченко любив, любили також і його.

Так, як Андре Моруа, автор біографічних романів про Гюго, Бальзака, Байрона та інших славних письменників, увіковічнив любов західних письменників, так український письменник В. Кирилюк прославив любов визначних письменників слов'янських, насамперед українських, польських і російських. Його ініціативу варто поширити коханням письменників малих слов'янських народів, які також порадують нас цікавими й захоплюючими сценами.

Микола НЕВРЛИЙ

* Про цю ґрунтовну монографію див. наші рецензії в ж. «*Slavica Slovaca*», 1, Bratislava 2007 і в ж. «Літературна Україна» (Шевченко, якого ми не знали), №, 45, Київ, 22.XI. 2007.

Найвизначніша праця про українських переселенців з Галичини в колишній Югославії

Рум'янцев О. Є.: Галичина – Боснія – Воеводина. Українські переселенці з Галичини на території югославських народів в 1890-1990 роках. – Київ, 2008, 256 стор.

Найвизначніша наукова праця про історію і сучасний стан українських переселенців з Галичини в Боснію, а звідти – у Воеводину, було створено не в цих країнах колишньої Югославії і не в Україні (як можна було б очікувати), а ... в Італії. Її італійською мовою написав студент Венеціанського університету Ка Фоскарі (Ca Foscari) Олександр Рум'янцев, а в 2005 році там же захистив як дипломну роботу. Керівник – відомий італійський славіст проф. Джанфранко Джіраудо – Gianfranco Giraudo; консультанти – славісти, україністи і громадські діячі Італії та колишньої Югославії: О. Наумов, К. Константиненко, Л. Калві, Р. Мізь, М. Гочак, В. Доцишин, І. Терлюк, Є. Кулеба, Я. Комбіль, П. Гелебан, П. Ляхович, С. Лалич, Я. Вовк, П. Дутка, М. Цап, М. Рамач, Ю. Тамаш, І. Сидоренко, сім'я Корцебів та інші. Вже перелік консультантів свідчить про серйозний підхід автора до збирання матеріалів та їх наукового опрацювання.

Та головним джерелом для автора була українська та русинська преса Югославії, яку він вивчив досконало, знайшовши в ній давно забуті події й факти. Ґрунтовно він дослідив і літературу про дане питання, друковану, головним чином, в колишній Югославії. Список літератури, використаної в роботі, охоплює 262 позиції. З авторів найчастіше публікованими були праці А. Арсеньева (видані в Москві, Санкт-Петербурзі та Белграді; 6 позицій), П. Головчука (9), Є. Кулеби (7), Р. Лаврова (12), Б. Ліського (9), М. Ляховича (14), Р. Мізя (18), В. Стрехалюка (6), Г. Ткача (7) та І. Терлюка (7). Серед 262 праць є лише три, опубліковані в Україні: статті про українців колишньої Югославії в довідниках *«Зарубіжні українці»*, *«Українці Хорватії»* та *«Україна крізь віки»*. Це свідчить про абсолютну незацікавленість вчених України своїми земляками на Балканах. Те саме можна сказати й про незацікавленість вчених України русинами колишньої Югославії, які є в сучасності чи не найактивнішою українською діаспорою у Південній Європі. Їх дослідження не входить у сферу зацікавлення О. Рум'янцева, хоч він не заперечує належність русинів до українського етносу.

Щоб довести результати своєї праці до українського читача, автор сам переклав її з італійської на українську мову і видав у Києві, за що він заслуговує щирою подяку.

Зміст рецензованої монографії розподілено до шістьох розділів.

В першому він розглянув найдавнішу хвилю української еміграції на територію колишньої Югославії (до 1890 року): еміграцію русинів із території Закарпатської України та Пряшівщини (Горниці) в середині XVIII століття до Бачки, еміграцію запорізьких козаків у Банат в 1785-1786 роках (після зруйнування Запорозької Січі), русинську еміграцію з перенаселених сіл Керестура та Коцура в інші населені пункти Бачки та Срему на початку XIX ст. тощо.

Найвизначнішим дослідником мови та культури бачвано-сремських русинів О. Рум'янцев по праву вважає західноукраїнського етнологу В. Гнатюка, який своєю експедицією в цей край 1897 року відкрив русинських переселенців цього краю для наукового світу. Наприкінці XIX ст. на територію Боснії прибула велика хвиля

українських емігрантів із Східної Галичини (теж під традиційною самоназвою «русини»), який в скорому часі вони замінили етнонімом «українці». Об'єднуючим елементом обох груп була греко-католицька релігія.

Другий розділ повністю присвячено українцям в Боснії та Славонії від 1890 до Першої світової війни. Була це соціальна еміграція із найбідніших регіонів Галичини у найбідніший регіон Боснії. Ця еміграція охопила 8-10 тисяч людей (за іншими даними 15-20 тисяч). Основним джерелом інформацій про них для автора була праця Й. Гродського *«Положенє русинів Боснії»* з 1909 року (перевидана 2003 р.), пізніше – праці Р. Мізя та три томи *«Матеріалів до історії українців Боснії»* (між часом вийшов і четвертий том). На їх основі автор наводить дані про кожне село з наявністю української людності, включно статистичних даних. Релігійне та громадське життя українських переселенців покращало.

Життя перших переселенців було надзвичайно важким. Їх стан покращав на початку ХХ ст., коли митрополит Шептицький вислав до Боснії перших українських священиків, які при греко-католицьких парафіях засновували й українські школи. Слідом за церковними парафіями були засновувані українські громадські організації, з яких найвизначнішою була *«Просвіта»*.

Третій розділ розглядає національне, релігійне та культурне життя українців колишньої Югославії в міжвоєнний період, коли первісні українські громади було поповнено біженцями з Росії, головним чином, полоненими Російської армії, що воювали проти більшовиків (40-45 тисяч осіб). Серед них переважали білоемігранти, які між українцями поширювали сильну москвофільську агітацію та православ'я.

Центральною особою серед української громади, крім крижанецького греко-католицького єпископа Діонізія Нярадія, був священик Михайло Фірак, що після висвячення в 1921 р. був парохом у кількох парохіях Боснії та Воєводини. При кожній парохії він заснував і товариства *«Просвіта»*. Йому належить і заснування україномовного часопису *«Рідне слово»* (1933), яке намагалось об'єднати бачвансько-сремських русинів з боснійсько-славонськими українцями. В *«Рускому календарі за южнославянських русиних на 1926 рік»* читаємо: *«Ми, русини-українці в Югославії, усі як бачванські та і галицькі належимо до того самого великого русько-українського народу, котрого єсть 35 мільйонів... Ми повинні завсігди звертати свої очі, свій погляд там на північний схід, до свого рідного народу. Таж ми звідти вийшли, ми одної крові, там земля наших батьків, дідів-прадідів. Ми повинні завсігди глядіти там, бо там наші предки спочивають, бо там наша історія, там наша мова, там наші спільні змагання за свободу, за правду, за віру, там наші герої клали своє життя за свободу свого народу в офіру»* (с. 127, прим. 1). Ці слова не втратили актуальності ні в наш час.

В 1935 році єпископ Д. Няраді перевів М. Фірака до Руського Керестура. І тут він став співзасновником *«Просвіти»*, був директором друкарні та редактором обох газет – русинськомовного *«Руского слова»* і україномовної *«Рідного слова»*. Остання газета була не лише україномовною, але й *«українопатріотичною»*. В 30-х роках *«Рідне слово»* було єдиною українською газетою, що інформувала читачів не лише про життя української громади в Югославії, але й про події в Україні (між іншим, і про голодомор) та інших державах. Після ліквідації Югославії як держави в 1941 році, зникли й обидві газети, редаговані М. Фіраком. Шкода, що автор залишив поза увагою таке явище, як міграція у Бачку (головним чином, у Руський Керестур), оборонців Карпатської України після їх поразки угорськими військами в березні 1939 року. Ця світла сторінка зв'язків *«Горниці»* з русинами Воєводини чекає ще на свого дослідника.

Надії на допомогу Німеччини при створенні Української держави дуже швидко розвіялися. Не виправдав їх ні 500-членний Український легіон, заснований групою українських студентів в Загребі з метою звільнення України від більшовиків. Його бійці швидко зрозуміли нереальність своїх сподівань. Багато з них перейшло на бік руху Опору і навіть в партизани. Правда, цей рух не був таким міцним, як у національної групи бачвано-сремських русинів, що відбилося і на післявоєнному стані української громади в Югославії, яка мала далеко менші можливості культурного та громадського політичного розвитку, ніж русинська громада.

Післявоєнні спроби об'єднання русинів та українців в одну національність не увінчалися успіхом наперекір тому, що в перших трьох післявоєнних державних переписах населення (1948, 1953, 1958) русини й українці становили одну національну групу – русини-українці (їх загальна кількість становила, в середньому, 37 000 осіб, без Словенії). 50-і роки XX ст. можна вважати найінтенсивнішим періодом міграції югославських українців. Близько п'яти тисяч з них виїхало за межі Югославії, головним чином, в Австралію (с. 177), далші тисячі мігрували в рамках Югославії, головним чином, у промислові та сільськогосподарські центри Бачки і Срему, де в них (у рамках загальноюгославських колективних прав) були кращі умови для культурно-національної діяльності. На жаль, як стверджує О. Рум'янець, *«в Бачці і Сремі існували й виключно русинські (не українські) настрої, а навіть українофобія та москвофілія»* (с. 187). Рішенням вищих партійних органів з 1966 року в газеті «Руске слово» раз на тиждень публікувалася «Українська сторінка», яка в 1973 р. перетворилася у 4-сторінковий «Додаток на українській мові». Однак ці «додатки» ніколи не стали інтегральною частиною газети і швидко зникали.

Національне питання в Югославії було аж занадто заполітизованим. В середні 70-х років XX ст. співпраця між русинами й українцями (з ініціативи перших) майже повністю припинилася. Врешті-решт перемогла думка, що русини (руснаки) є окремим національним суб'єктом, не пов'язаним з українцями. Ні українське шкільництво не досягало рівня русинського шкільництва, головним чином, з-за браку шкільних підручників. Як це не дивно, але роздобути підручники з України (на відміну від політичної та художньої літератури) було неможливо. В 1967 р. цю прогалину частково заповнювали українські підручники із Словаччини, ввезені в Югославію з ініціативи І. Терлюка. Власні підручники української мови (*«Рідна мова»* та *«Мости»*) появились щойно 1978 року, та вони не мали широкого застосування.

Співпраці русинів та українців більше щастило в справі розвитку народної художньої самодіяльності, зокрема при організації фестивалів та при таборуванні української та русинської молоді. В 70-80 роках єдиним журналом, в якому україномовні статті публікувалися нарівні з русинськими, був орган Союзу русинів-українців Хорватії «Нова думка», заснований 1971 року (виходить досі).

Надзвичайно складним було становище церкви у післявоєнній комуністичній Югославії, зокрема, греко-католицької, яка раніше була основним вогнищем плекання української національної свідомості серед переселенців з Галичини. Комуністична влада зліквідувала майже всі українські монастирі, а багатьох священників арештувала. Та завдяки окремим представникам Церкви (Р. Мізь, П. Шлапак, Ф. Біленький, М. Юриста, П. Овад та ін.) їй вдалося вижити.

Останній розділ рецензованої книжки присвячено становищу української громади на території колишньої Югославії з 90-х років XX ст. до наших днів. Цей період сильно позначила війна 1991-1995 років, під час якої українське населення Боснії зазнало великих втрат. Там, як і в інших областях Сербії, були знищені греко-

католицькі храми та інші осередки української культури. Велике число українців було силою вигнано з власних домів. У братовбивчих війнах українці, мобілізовані в армії, часто змушені були воювати проти власних одноплеменників: брат проти брата, син проти батька. Страхіття війни українці знов відчули під час агресії НАТО в Югославії в 1999 р. Про все це О. Рум'янцев наводить багато конкретних фактів.

Та на початку XXI століття і українська громада колишньої Югославії почала консолідуватися і лікувати рани війни.

Сьогодні найчисленнішою є українська громада в Сербії. В 2002 р. вона нараховувала 5354 людей, з яких 4635 (92 %) жили у Воєводині: в Кулі (1453 українців), Вербасі (975), Сремській Митровиці (593), Новому Саді (482) та Інджії (422). Ці офіційні статистичні дані є значно занижені, бо велика кількість українців при переписах населення голоситься до державної сербської національності. В кожному з вищенаведених населених пунктів діють українські товариства, українське радіо, в деяких і українське телебачення та пункти навчання української мови в школах. Керівним органом українських товариств та установ є Національна рада української національної меншини Сербії з центром у Новому Саді, яка відновила видавання згадуваного вже щомісячника «Рідне слово» (що виходив у 1933-1941 роках). Її антиподом є Національна рада русинської національної меншини, заснована 2002 року.

Активну роботу провадить, зокрема, Товариство української мови, літератури і культури Воєводини «Просвіта», яке з 1996 року видає журнал «Українське слово».

Від 1990 року в Новому Саді активно діє Союз русинів та українців Югославії з друкованим органом «Голос Союзу». Ця організація намагається об'єднати ці дві течії однієї національної меншини. О. Рум'янцев, не без гордості, заявляє: *«Слід зазначити, що культурно-освітні потреби української національної меншини в Сербській області Воєводини є в достатній мірі задоволені. 1 липня 2006 року українська мова набула статус регіональної мови та мови національної меншини. Так, Сербія стала першою в світі державою, яка визнала українську в якості регіональної мови. Українська мова може офіційно використовуватись в місцевих органах влади, в судах, медичних установах, а також в дошкільних, шкільних і вищих навчальних закладах»* (с. 240-241). На жаль, ці можливості поки що використовуються недостатньо.

Менш активними є українці Боснії та Чорногорії, яких після війни там залишилось (згідно з офіційними даними) 3-3,5 тисяч осіб. В 1993 р. вони заснували Українську асоціацію творчої інтелігенції «Світ культури», яка з 2000 року проводить літні школи україністики. Працюють там й інші українські організації.

Війна в Хорватії сильно позначилася і на українському населенні, яке часто змушене було покидати свої домівки і тікати в столицю або за кордон. Згідно з офіційною статистикою 2001 року, в Хорватії залишилось всього-на-всього 1997 українців-галичан, з яких найбільше в Загребі (333 особи) який став їх культурним та релігійним центром. Ще меншою є українська громада в Македонії (136 осіб; 2002).

Дипломна робота О. Рум'янцева повністю відповідає критеріям кандидатської (в Європі – докторської) дисертації. Вона подає об'єктивний огляд історії і сучасного стану української людності в колишній Югославії. Праця призначена, в основному, для українського читача і мала б знайти достойне місце в бібліотеках України. На жаль, її неймовірно малий наклад – сто (!) примірників – сприяє тому, що книжка стане бібліофільським раритетом, а українці колишньої Югославії і надалі залишаться для читача в Україні – найменш знаною українською діаспорою.

Микола МУШИНКА

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!

Ігор ТРАЧ

Із циклу «Печалі Замкової Гори»

Про автора

Ігор Трач народився у Львові. Автор багатьох поетичних збірок, низки публікацій у літературно-мистецьких виданнях світу. Пише українською та німецькою мовами. Член Об'єднання українських письменників «Слово», Національної спілки письменників України.

На Замковій
Горі –
Тривога
на Душі...
ТРИВОЖНА ОСІНЬ!

Птахи
відлетіли.
Осінь,
А я
нікуди
не лечу...
Де ж ти,
осіння
осінь,
Де ти,
чим іще
ЖИВУ?..

Потяги
осені
кудись
мандрують,
Потяги
осені
десь стоять...

Ти й не знаєш,
Осіння
Осене
Й знати
не будеш,
куди...
Листя летить...

Останній вірш
прийде на прощу,
Останній вірш
знов скаже мені:
Пощо, пощо???
Останній вірш,
останній
Прийде
на папір...
Останній
вірш
прийде
до мене
знову...
Про це
не знатиме
НІХТО,
Тільки
недописаний
папір...

Дерева хилились
до мене,
Я був
НЕ Я...
Ми просто
дивились
на небо,
Кричали:
де ж ЗЕМЛЯ?

Мій рідний Боже,
Сповідуюсь перед Тобою...
І не вмираю, а живу Тобою...
Де моя рідна земля – не знаю,
Але вертаюсь...
Скажи,
де ж дорога моя?

Мій поїзд
поїхав,
Мене залишив на пероні...

Знову потяг
на Підзамчі,
Гуркотять
колеса...
Все, як завше,
все, як завше,
Тільки ці
сумні
колеса...
Все, як завше,
все, як завше, –
Гуркотять колеса...

Присвята осені

Осінь
на моєму
Підзамчі,
Осінь
у моїй
душі.
Осінь
у снах
і завше –
Осінь
на Замковій
Горі.
ОСІНЬ!

Листя
падає
додолу,
Листя
стелить
нам шляхи,
Листя
вкотре плаче
знову,
Плаче
дотиком
журби...
Листя
падає
додолу,
Невідомий стелить шлях...

МИСТЕЦТВО

Осиротіла палітра Юрія Кресили

Одною з акцій 54-го Свята культури русинів-українців Словаччини було й урочисте відкриття виставки картин доц., академічного художника Юрія Кресили під назвою «Осиротіла палітра». Вернісаж виставки відбувся в другий день Свята, в суботу, 21 червня, у виставочних просторах Музею української культури у Свиднику. На вернісажі з офіційних гостей участь взяли посол України в Словацькій Республіці Інна Огнівець, генеральний консул України в Пряшеві Євген Перебийніс, члени Двосторонньої словацько-української комісії на чолі з генеральним директором Департаменту зовнішніх зв'язків Міністерства закордонних справ СР Василем Гривною та головою Державного комітету України у справах національностей та релігій Олександром Саганом, депутат Пряшівського самоврядного краю інж. Іван Голодняк, голова ЦР СРУСР Іван Лаба, приматор міста Свидника інж. Михайло Бартко, а також рідні автора виставки – син мгр. Юрій Кресила і донька інж. Людмила Левандовська з чоловіком Йосифом і донькою Симоною.

Виставку музей мав в плані влаштувати в минулому році з нагоди 75-річчя митця, але після раптової смерті художника 22 березня 2007 р. було вирішено перенести її на поточний рік.

Ю. Кресила – уродженець села Михайлів, що на Снинщині. Народився художник 13 квітня 1932 р. в селянській сім'ї. Після закінчення основної школи з 1946 р. продовжував в навчанні у Снинській горожанській школі та в кравецькій школі фірми «Негера» в Тренчині (1948-1951). Образотворчу освіту здобув в 1951-1955 рр. у Середній художньо-промисловій школі д-р Зденка Неєдлого в Готвальдові (Злін), а згодом в Угорському Градішті, куди було переселено школу. В наведеній школі один рік навчався на відділі моделювання і формування штучних матеріалів, а три роки – на відділі декорації і пропаганди.

Щоб підвищити рівень своїх знань в галузі мистецтва, Ю. Кресила вирішив поступити в Братиславську вищу школу образотворчого мистецтва (1955-1961), де навчався у проф. Дезидерія Миллого, Ладислава Чеміцького та Яна Желібського.

Закінчивши вищу школу, митець працював художнім редактором українського журналу «Дружно вперед», а аж до відходу на пенсію у 1990 р. викладав на кафедрах образотворчого виховання Педагогічного інституту, Педагогічного та Філософського

Студентка II, 1976р., олія (із збірок Східнословачької галереї в Кошицях).

факультетів в Пряшеві УПЙШ в Кошицях, а після габілітації на доцента у 1978 р. у Вищій школі образотворчого мистецтва в Братиславі, на якій завідував відділом загальної живописної школи, а пізніше відділом фігурального рисунка.

Крім педагогічної діяльності, Ю. Кресила займався також камерним живописом, рисунком, тапісерією, монументальною творчістю для архітектури, художнім оформленням книжок, ілюстрацією, роботою у виставочних комісіях та фахових журі, а також виставочною діяльністю.

Що стосується книжкової графіки та ілюстрації, художник оформив суперобкладинки та оправи книжок Михайла Мольнара «Тарас Шевченко у чехів та словаків» (1960), колективної збірки поезії «Восьмеро» (1963), повісті Юрка Боролича «Хорал Верховини» (1964), роману Назара Гнатюка «Святі та божі» й другої збірки поезії Степана Гостиняка «Лише двома очима» (1967). Ілюстрував також казку «Про лисицю та вовка» для дитячого діафільму.

Глядачі знають митця як автора або співавтора цілого ряду монументально-декоративних композицій для архітектури. Його монументальні твори прикрашають будинки в Топольчанах, Липанах, Свиднику, Гуменному, Снині, Пряшеві – Нижній Шебастовій.

Виставляти свої твори митець почав у 1962 р. Першу самостійну виставку Ю. Кресила влаштував у 1963 р. в Тренчині. Крім Тренчина, твори художника в рамках самостійних та колективних виставок виставлялися також в Пряшеві, Меджилабірцях, Гуменному, Кошицях, Свиднику, Снині, Братиславі, Бардіїві, Требішові, Воронові-на-Топлі, Руському Потоці, Великому Шариші, Новоселиці, Брекові, Горному Смоковці, Попрадзі, Старому Смоковці, Старій Любовні, Татранській Яворині, а за кордоном – в Чехії, Польщі, Німеччині, Франції, Австрії, Угорщині, Болгарії, Кубі, США та Україні.

Теперішня виставка є після виставки під назвою «Юрій Кресила 1932 – 2007», влаштованої Шариською галереєю в Пряшеві в минулому році, другою посмертною персональною виставкою митця. 46 виставлених творів є вибраним з ціложиттєвої живописної творчості митця.

На початку мистецького шляху автор свою творчу енергію присвячує передусім фігуральній композиції жанрового характеру. Митець цікавиться повсякденним життям людей в місті та на селі, відображає сюжети з середовища кав'ярень, театральних гардероб, швейних майстерень, виставочних залів, магазинів й цікавиться мотивами міст Братислави, Пряшева та Бардієва. Картини під назвами «Вечір перед Національним театром», 1961 р., олія, «Гардеробниця», 1961 р. олія, «Ніч на майдані», 1963 р., олія, «В кав'ярні», 1965 р., олія характерні ностальгійним виразом. Вони намальовані переважно темними кольорами і єдиними світлими місцями в наведених композиціях є тільки окремі, розміром невеликі, композиційні елементи, як, наприклад, білий фартух офіціантки, біла чашка, білий комірець та жовта хустина гостей кав'ярні, біла і червона сорочки селянських хлопців або біла хмара над куполом костюла. Крім наведених мотивів, митець займається також темами материнства, жіночого акту, а також воєнними сюжетами.

Від початку 70-х років автор у своїй творчій діяльності найширший простір приділяє жанру пейзажу. Сам художник вважав себе перш за все пейзажистом. Передусім краєвиди рідного краю стали для митця джерелом інспірації на все життя. Може, якраз відкритий та необмежений простір краєвидів, віддалений горизонт, багато денного світла спричинили те, що палітра митця виразно світлішає. Чорний та сірий кольори заміщають теплі жовті, вохрові, оранжеві кольори осінніх пір року і червоний колір стріх сільських будинків «Словинки», 1974 р., олія, «Під Газдоранею», 1978 р., олія, «Село», 1979 р., олія.

Більш-менш реалістичні пейзажі на протязі 80-х рр. митець підпорядковує виразній стилізації. Форму будує за допомоги ескізно ведених та широких мазків пензля, щоб нарешті під кінець свого творчого шляху конкретну природну форму, майже закономірно облямовану чітким контуром, роздібнити на безліч коротких мазків пензля або пейзажній композиції надати декоративний вигляд, якого добивається за допомоги аморфних кольорових площин – «Капушанський замок», 1982 р. олія, «Пейзаж біля Вагу», 1984 р., олія, «Домаша», 2000 р., олія, «Пейзаж», 2000 р., олія.

Поруч з пейзажами та фігуральними композиціями художник створює й портрети та натюрморти. Серед портретів Ю. Кресили можемо знайти портрети моделей, рідних, близьких та митцю добре знайомих людей, його студентів або людей, яких автор бачив перший раз в житті, наприклад, під час образотворчих пленерів й портрети самого себе, тобто автопортрети. Натуралістичні портрети, намальовані ще під час навчання в середній школі, засвідчують про те, що йдеться про художника з вродженим талантом. Своїми портретами митець намагається або вірно відобразити вигляд портретованого, або вловити відматеріалізоване суб'єктивне враження з нього, або створити картину, яка б вміщувала в собі типові ознаки своєрідних людей. В пізніше створених портретах автор зосереджує свою увагу передусім на лицеву частину портретованої особи, бліде лице якої ніби виринає з-поза кольорово приглушеної занавіси волосся, одягу і тла картини – «Дівчина», 1954 р., олія, «Автопортрет», 1955 р., олія, «Студентка II», 1976 р., олія, «Модерна», 1976 р., олія.

Кількісно на виставці найменше заступлені натюрморти. Подібно, як і в інших образотворчих жанрах, і в натюрмортах художник намагається знайти оригінальний спосіб відображення. Поставленої мети в наведеному жанрі автор добивається посередництвом застосування площинного малюнка, яскравої кольоровості, але передусім виразного

темного контуру, яким облямовує геометричні форми підібраних речей «Натюрморт із букетом», 1986 р., олія, «Натюрморт із вазою», недат., олія.

Завершений художній доробок Ю. Кресили є невід'ємною частиною українського образотворчого мистецтва Словаччини другої половини XX та початку XXI століття й своєрідним збагаченням його модерно-реалістичної галузі.

Ладислав ПУШКАР

Під Газдоранею, 1978 р., олія (із збірок Музею української культури у Свиднику).

П'ятий мистецький пленер в Поташні і «подорож на Схід»

П'ятий мистецький пленер «Поташня – чарунка Поділля» – 2008, означений в міністерстві культури України як Живописний пленер Прокопа Колісника (куратор проекту Прокіп Колісник), відбувся в селі Поташня, в Україні, на Вінничині, а також в смт. Березнегувате на Миколаївщині, в серпні і вересні 2008 р.

Цьогорічний пленер ознаменувався тим що, на вернісаж виставки творів учасників пленеру, 17 серпня 2008 р., в Поташню приїхав міністр культури і туризму України Василь Вовкун.

Міністр виступив перед громадою, щиро привітав всіх учасників пленеру і свята, наголосив на важливості творення культури, на духовній потребі проведення таких проектів. Вітаючи учасників та організаторів пленеру, Василь Вовкун, зокрема, сказав: «Мистецтво Прокопа Колісника – провидіння, пророцтво. Силою свого таланту митець стверджує: ми повинні повернутися до самих себе, возвеличитися, піднятися над віками лихоліть і неволі. За його ініціативи в Поташні відновлено панський маєток 18 століття, у якому створено музей, відкрито художню галерею творів Прокопа Колісника. І це – не просто красномовні слова. Це – вчинок людини з активною громадянською позицією, глибокою вірою у відродження духовної величі українського народу!

Художник-філософ Прокіп Колісник згуртував навколо себе талановитих митців, музикантів, поетів, письменників і подарував рідному селу свято мистецтва і культури – щорічні живописні пленери у Поташні. А цього року твори знаних в Україні митців побачать й мешканці смт. Березнегувате Миколаївської області.

Мистецькі пленери Прокопа Колісника – своєрідний уклін селу, рідній хаті, криниці дитинства і подиху вічності, гімн природі та Батьківщині. Вони несуть у сільську глибинку світ мистецтва, насичують її благодотворним духовним змістом.

Проект «Поташня – чарунка Поділля» – реальний крок на шляху повернення до себе, до духовних витоків. Творча діяльність Прокопа Колісника та його однодумців творить нашу духовну суверенність своєю впевненістю, чистотою і чесністю».

Міністр з цікавістю оглянув всю експозицію осередку культури: музею культури села та галереї Прокопа Колісника в Поташні. *(Заклад був заснований у 2004 р. автором і куратором проекту П. Колісником та Валерієм Фалієєвим, тодішнім головою фірми, яка орендувала землі поташан, за підтримки Анатолія Павліченка, тодішнього голови райдержадміністрації, мистецького гурту і громади села... і став живим осередком культури краю).*

Міністр оглянув виставку творів учасників п'ятого мистецького пленеру в Поташні (виставка експонувалася в галереї), взяв участь в презентації книги про цей проект: «Поташня – чарунка Поділля», автор П. Колісник. Також міністр відвідав Марію Матвіївну Колісник – берегиню проекту, її хату, скромну садибу, Альтанку митців на її подвір'ї і передав господині подарунок: скляночку меду із пасіки Президента України Віктора Ющенка.

Але кожному святу передую копітка праця.

Цьогорічне мистецьке дійство: пленер – свято культури в Поташні та Березнегуватому проводилися за підтримки Міністерства культури і туризму України, під патронатом міністра культури і туризму України Василя Вовкуна. Безпосередніми організаторами були: Прокіп Колісник, разом з товариством Мистецький гурт «Чарунка», Міністерство культури і туризму України, ДП «Україна гастрольна» та підприємець Валерій Фалієєв.

Співорганізаторами і співучасниками проекту були: Асоціація українських письменників, Національна спілка художників України, Міжнародна громадська організація «Вінницьке земляцтво» в м. Києві, Вінницька облдержадміністрація, Бершадська райдержадміністрація, Поташнянська сільська рада, Поташнянська загальноосвітня школа І-ІІ ст., Поташнянський будинок культури та Поташнянський д/с «Сонечко», Березнегуватська райдержадміністрація.

Пленер розпочався 4 серпня 2008 р. Спочатку в Поташню приїхали митці з різних країв України, але передовсім це творче ядро художників, які от вже п'ятий рік поспіль кожного літа творять в Поташні маленьке образне диво: спілкуються з небесами і землею, з селянами і з собою, пишуть картини, історію краю і свою творчу історію, одухотворяють середовище і себе.

Основні, безпосередні учасники проекту: **Прокіп Колісник, Левко Воедило, Олесь Соловей, Володимир Гарбуз, Василь Корчинський, Олександр Харват, Станіслав Бушак, Валерій Бондар, Ігор Римарук, Микола Півень.**

Більшість з них є членами різних професійних спілок, зокрема: Національної

спілки художників України, Асоціації українських письменників, Спілки фотографів... та інших мистецьких організацій та угруповань, але в цьому проекті вони давно – по суті, об'єднані у неформальне товариство митців під назвою: Мистецький гурт «Чарунка».

Напевно, не варто, по відношенню до діяльності митців, застосовувати військову термінологію, як-от: «заслужені», «герої»... «бійці», але раз в суспільстві «бродять» такі означення, то художники – безпосередні учасники проекту «Поташня...» – це герої нашого часу на ниві мистецтва – будівничі духовності доби. Можна в столиці творити і заробляти звання, титули і клички, не звертаючи уваги на те, що робиться навколо, на периферії – в селах, але можна і з наполегливістю будівничого і слухняністю ченця виконувати місію творця скрізь – навіть у віддаленому від цивілізації селі, тому що там теж живуть люди, тому що культура має бути скрізь, де живе людина, тому що у кожного в душі своя Поташня... (мала б бути).

Два тижні наполегливої творчої праці в Поташні (в умовах, м'яко кажучи, далеких від сучасних соціальних європейських стандартів), – етюди, майстер класи, діалоги, зустрічі... принесли свої духовні плоди: виставка творів живопису, різьба, художні і документальні фотографії були представлені на виставці, спочатку в галереї Прокопа Колісника в Поташні, на Вінниччині, а потім в Будинку дитячої творчості в Березнегуватому, на Миколаївщині...

Вернісаж виставки творів учасників п'ятого мистецького пленеру в Поташні, як і кожного року, перетворився у свято культури кольору, пісні і слова. Кожного року (в рамках проекту від 2004 р.) на ганку цього невеличкого, але величного храму культури виступають митці, майстри слова, пісні і образу: Ігор Римарук, Василь Герасим'юк, Ніна Гнатюк, Василь Довжик, Мирослав Лазарук, Галя Матвійшин, Світлана Зіновська, Олександр Смик, Ірина Шинкарук, Оксана Савчук, Іван Кавацюк, Тарас Силенко, Василь Пиндик, Микола Лабінський, Олександр Шокало, Всеволод Ільїн, Федір Шевчук... Василь Вовкун, Павло Дворський...

Свято, як завжди, розпочалось народною піснею у виконанні співацького колективу Поташнянського будинку культури.

Особливістю цього річного вернісажу було ще й «обернення» (презентація) книги: *Прокіп Колісник «Поташня – чарунка Поділля»*. Кожен учасник проекту, а також і міністр культури України посипали нову книгу зерном. В книзі показується і розказується про Проект «Поташня...» як про своєрідне мистецьке і соціокультурне явище на теренах України, на безмежній ниві світової сучасної образотворчої культури.

Складовою частиною свята був **концерт**. Збагатив свято своїм співом народний артист України **Павло Дворський**. У розмові для газети *«Бершадський край»*, 17 серпня в Поташні, Павло Дворський, окрім іншого, сказав: «Сьогодні в Поташні – справжнє українське духовне свято. Бо коли збираються митці, коли збирається родина, коли збираються земляки – це і є духовне свято. Бо що може надихнути людину на добрі справи? Це коли вона послухає гарну пісню, коли проникнеться неповторністю намальованої картини, коли побачить вишиту маминими руками сорочку. Це те, що тримає нас і дає стверджувати – ми українці....

– Нам справді Бог допоміг і ми маємо незалежну Україну. Але нам ще дуже багато треба зробити, щоб мати її економічно могутньою, згуртованою, стабільною. А такі наші зустрічі, як сьогодні на Бершадщині надихають всіх нас на подальшу працю, творчість, на єдність.

– Бершадщина – дуже гарний край, з чудовими традиціями і працьовитими людьми. Хай завжди над кожним бершадцем буде таке, як сьогодні мирне і гарне небо, хай завжди усміхаються наші чудові діти, хай виростає здоровою і мудрою молодь. Щоб люди мали хліб і до хліба.

Не забувайте рідну матір, отчого порогу, і дай вам Бог завжди мати можливість повертатися до нього. Так як це що разу робить Прокіп Колісник.»

У святі взяли участь представники обласної та районної влади. На свято прийшло і приїхало дуже багато людей, це свідчить про духовну зумовленість і потребу проведення таких проектів.

Але святом в Поташні проект ще не завершився. П'ятий мистецький пленер вийшов за межі Поташні і здійснив, так би мовити, «подорож на Схід». (Проект вже був представлений навіть і в столиці України, в Києві, в Національному музеї Т. Шевченка, а також виставки учасників проекту П. Колісника та Л. Воєдила проводилися в районному музеї в Бершаді, але цього разу учасники проекту вирішили показати свою творчість на південному сході України).

Це був цікавий вояж. Україна велика держава не тільки територіально, але й колористично. Насичений колорит подільської Швейцарії поступово змінився на граніт Побужжя, а потім на вигорілий степ Слобожанщини і – велике море. Майже всі члени мистецького гурту переїхали на Миколаївщину і відповідно до проекту і визначеного плану 22 серпня о 16.00 г. відкрили виставку творів учасників П'ятого мистецького пленеру «Поташня – чарунка Поділля» – 2008 в смт. Березнегувате. На виставку, знову ж таки, як на свято, прийшли всі, кому не байдуже, кого ще цікавить культура душі – інтелігенти, студенти та школярі, а також представники влади.

Виставка експонувалася в Будинку дитячої творчості. І це цікаво, навіть не тільки тому, що в містечку немає сучасної галереї, де можна було показувати

твори сучасних художників, це показово і навіть знаково для цього проекту, тому що це один із найважливіших аспектів проекту: пробуджувати дзвін доброї творчості в душі школяра, в душі кожного.

Проведення мистецького заходу аж в Березнегуватому, та ще в рамках проекту «Поташня...» було, звичайно, не випадковим. В Україні сотні міст і тисячі сіл, в яких треба також проводити мистецькі заходи. Зрозуміло, один невеличкий мистецький гурт навіть самовідданих митців місіонерів не в змозі об'їздити всі населені пункти України, важливо, щоб у кожному середовищі були живі осередки культури, були люди, які ту культуру роблять. І проект «Поташня...» є маленьким прикладом такої діяльності, конкретних митців. Десь в Кременці живе і творить Олександр Смик, десь у Буші творить Олексій Альошкін, під Києвом – Анатолій Марчук... А в Поташні... власне кажучи, ані куратор проекту П. Колісник, ані В. Фалієєв, за офіційними паперами, вже не живуть в Поташні. Аж в Березнегуватому живе, творить і помагає творити Валерій Борисович Фалієєв. Саме разом з Валерієм Фалієєвим, його конкретної матеріальної підтримки, в Поташні був розпочатий (проведений...) мистецький проект, в рамках якого в селі було засновано музей і вперше в історії образотворчої культури на теренах України була заснована Галерея сучасного мистецтва – галерея Прокопа Колісника (у 2004 р.). І вже п'ять років проводяться мистецькі пленери. (Окрім іншого, діяльний Валерій Фалієєв вже навіть розпочав будівництво сучасної дороги до Поташні, поєднуючи свої господарські плани в Поташні з нашим мистецьким проектом. Вже навіть були підготовлені відповідні документи, виділена частина коштів і навіть розпочате будівництво дороги...але – політична та соціальна ситуація змінилася і в державі, і в районі. Зокрема з приходом нової влади в Бершаді і чужих орендарів у село був змінений статут – цього унікального своєрідного мистецького закладу (Музею та Галереї), була повністю змінена виробнича структура (яка успішно працювала за влади Валерія Борисовича), простіше кажучи – були звільнені з роботи куратор та люди, причетні до заснування цього осередку, а на їх місце поставлена, «как в лучшие времена», «своя» людина). Але, незважаючи на все це, Валерій Борисович намагався всіляко підтримувати культуру, зокрема мистецький проект «Поташня...», хоч і сам за цей час пережив також чимало соціальних змін і потрясінь (був і головою правління фірми, і підприємцем, і головою райдержадміністрації на Миколаївщині, і знову підприємцем...).

Незважаючи ні на що, зусиллями куратора проекту та художників, учасників проекту, працівників музею та галереї (перш за все тих, хто працював там на початку) при підтримці Валерія Фалієєва – цей проект та осередок культури в Поташні жив інтенсивним творчим життям. Від серпня 2004 р. до 17 липня 2007 р. в рамках проекту «Поташня...» було проведено більше тридцяти основних мистецьких заходів: пленери, виставки, концерти, зустрічі., десятки екскурсій лекцій тощо в Поташні; були започатковані виставки сучасних професійних митців і в районному краєзнавчому музеї; а в 2006 р. проект був презентований в Національному музеї Тараса Шевченка в Києві; було підготовлено і опубліковано десятки статей і проспектів, підготовлена і видана книга. Осередок культури в Поташні: музей культури села та галерея Прокопа Колісника став живим осередком образотворчої культури краю. Сотні відвідувачів і особливо учнів мають можливість побачити в музеї зразки культури предків і, що дуже важливо, в галереї – поспілкуватися з живими образами – творами видатних майстрів сучасності. А вернісажі виставок завжди були святом культури для всіх спраглих і бажаючих. *(Про проект «Поташня...» в цілому, про заснування,*

становлення і діяльність Осередку культури в Поташні, можна прочитати у згаданій книзі: Прокіп Колісник «Поташня – чарунка Поділля», 2008).

От і цього року, незважаючи ні на що, точніше кажучи – зважаючи на все, на проблеми в культурі загалом і на проблеми в культурі на місцях, зокрема в Поташні, в Березнегуватому... куратором проекту, учасниками проекту разом з Міністерством культури та туризму України та Валерієм Фалісєвим був підготовлений і успішно проведений в Поташні, а також в Березнегуватому на Миколаївщині вже П'ятий мистецький пленер – «Поташня – чарунка Поділля» –2008.

Надійними партнерами у цій справі стали представники вище названих організацій, передовсім: Поташнянська сільська рада, Поташнянська загальноосвітня школа I-II ст., Поташнянський будинок культури та Поташнянський д/с «Сонечко», підприємці Оксана Грінченко та Олександр Часников.

Основну частину коштів на проведення проекту цього року виділило Міністерство культури і туризму України.

Варто зауважити також, що районне управління культури виділило цього року якісь кошти і будинок музею та галереї в Поташні був вчасно відремонтований, а художники знову відновили експозицію, так що можна було приймати гостей. Також до проведення цього річного пленеру в Поташні були причетні, тобто конкретно виділили якусь частину коштів: Міжнародне Вінницьке земляцтво в м. Києві, Обласне управління культури.

Але треба відзначити, що всі організаційні і соціальні проблеми, особливо в частині проведення виставки і перебування мистецького гурту на Миколаївщині, взяв на себе наш постійний і самовідданий меценат Валерій Фалісєв. Окрім головної задачі і програми проекту: виставки, зустрічей, вернісажу, що ми спільно, разом з представниками тамтешньої влади, інтелігенції і працівників будинку творчості, успішно зробили, Валерій Борисович ще горів бажанням познайомити нас із своєрідністю краю і обов'язково дати нам можливість помити ноги в океані (читай Чорному морі). Ще по дорозі на схід енергійний Валерій Фалісєв організував нам ознайомчу зупинку на Південному Бузі (істинно українській річці) на її крутих порогах. До речі, саме цей регіональний ландшафтний парк – «Гранітно-степове Побужжя» увійшов у список семи чудес світу, тобто України, адже у кожного свій список, як би там не було, але цей природний заповідник дійсно вражає своєю своєрідністю і неповторністю. Окрім цікавих краєвидів, там нас частували смачною специфічною юшкою з риби та, звичайно – рибкою. Запамятали також оси, їх було так багато, що здавалося ложки до рота неможливо було донести, але що цікаво – жодна нікого не вкусила. Ми мирно пообідали за спільним столом, і пішли-поїхали – полетіли кожен своїм напрямом.

А після успішного вернісажу виставки в Березнегуватому – зарання, рановранці, ще до сходу сонця, ми подалися до моря, на дику Кінсбургську косу. Спершу це мало бути кілометрів сто, тобто пару годин їзди, згодом з'ясувалося, що це кілометрів двісті, і що на останньому етапі км 20-30 дорога, власне, бездорожжя по пісках-солончаках. Тож добиралися ми туди годин десять, загрузли по дорозі у пісок і воду, так що поки не приїхав трактор, ентузіазму учасників вояжу виявилось замало, щоб витягнути «УАЗ»ика з багнюки. Проте, коли місія, нарешті, добралася до вимріяного моря, наші зусилля були винагороджені його величністю Природою – прекрасне, тихе, тепле

море. Увечері сонце, як необ'ятний коровай. А вночі нас чекало ще одне диво природи – море світилося. Виявляється, це була пора кохання малесеньких морських творинь (якихось молюсків чи крабиків), які в цей час світилися від щастя. Милуватися вранішнім сонцем нам довелося вже в тісному «УАЗ»ику, тому що знову рано-вранці ми мусили повернутися до твердої дороги, до Києва, до Європи – до цивілізації.

Закінчився ще один вояж, ще одна подорож пізнання, але не закінчився проект, не закінчилася творчість, тому що – ніколи мистецтво не перестає...

Я завжди вважав, що культуру треба розвивати, робити скрізь, де живуть люди, навіть у віддалених, забутих селах. Зрозуміло, і напевне це об'єктивно, що реалізувати цю думку, це відчуття мені довелося саме у своєму селі (бодай у такій мірі. На жаль, нам не вдалося зробити все задумане, але дякую й за це).

І до мистецького проекту, і до живописних пленерів у Поташні жили люди з своїми проблемами, з своїми радощами і печалями. І до цього наші предки любили, співали і вишивали, ліпили і навіть малювали... і до цього були ентузіасти, які намагалися окультурювати середовище, в якому жили, але аж проект «Поташня – чарунка Поділля» поставив це село на інших соціальний рівень, а що ще важливіше – на інший (вищий) духовний рівень. Всі жителі села і краю мають можливість на цікавому і достойному рівні побачити артефакти культури предків і сучасних творців, але що важливо: вже росте покоління (п'ять років) із відчуттям того, що і вони бачили живих, справжніх (не телевізійних) художників, поетів, співаків..., що і вони можуть бути причетні до процесу творення культури. Сотні поташан, які свого часу пішли у світи, можуть без сорому і з гідністю сказати, що вони із Поташні. Саме з тієї Поташні, яка прославилася не тільки тим, що стала осередком культури краю, але й тим, що стала прикладом для будь-якого іншого села, для кожного жителя села, прикладом того, що культура не тільки десь, але, передовсім, у кожного в душі, тому що у кожного в душі своя Поташня.

Проект «Поташня...» свідчить про те, що село – це не тільки місце народження і місце роботи якоїсь кількості людей, і це не тільки, і не стільки екзотичний закуток для художників. Із невідомого населеного пункту на мапі України і світу, мистецький проект, проведений у цьому селі, перетворив його у символ.

Проект «Поташня – чарунка Поділля» – це символ зустрічі з мистецтвом, символ зустрічі з джерелом, із рідною землею і земляками, з друзями і приятелями, з космосом – символ зустрічі з самим собою, – якщо «...ніколи любов не перестає...».

На обкладинках журналу твори українських художників: на першій сторінці: Прокіп Колісник, з циклу «Поташня...», 2008, п.,ол., 55х60; на другій сторінці: Василь Корчинський, з циклу «Поташня...», 2008, п.,ол., 65х70; Олесь Соловей, з циклу «Поташня...», 2008, п.,ол., 65х70; на третій сторінці: Володимир Гарбуз, з циклу «Поташня...», 2008, п.,ол., 60х60; Валерій Бондар: «Жар-птиця», з циклу «Барокове диво» - в Поташні, 2008, дерево, 55х105х7; на четвертій сторінці: Левко Воєдило, з циклу «Поташня...», 2008, п., ол., 55х60.

Ціна 20 Ск (€ 0,66)

Індекс 49092

